

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تعلیم و تربیت

صاحب امتیاز: وزارت معارف
مدیر مسوول: عظیم الحق عظیمی

هیأت تحریر:

۱. داکتر اسدالله محقق جهانی
۲. داکتر ذبیح الله فطرت
۳. داکتر عطاالله واحدیار
۴. معراج زمانی
۵. داکتر حمیرا قادری
۶. محمد عظیم کربلائی
۷. محمد عمر پروانی
۸. مولوی محمد شعیب صیقل
۹. سجدیه نورزی
۱۰. عصمت الله احراری
۱۱. کاکه تاجیک
۱۲. محمد صادق سپین غر

تعلیم و تربیت

مجله
آموزشی
پژوهشی

سال دوم، دور اول، شماره مسلسل ۷،
حمل ۱۳۹۹ خورشیدی

طراح گرافیک و صفحه آرایی:

عصمت الله احراری

اعضای مسلکی:

عبدالواسع سعادت

مهتم:

کاکه تاجیک

عکاس:

محمد ادريس نوری

محمد اشرف رسولی

تیراژ: ۵۰۰۰ جلد

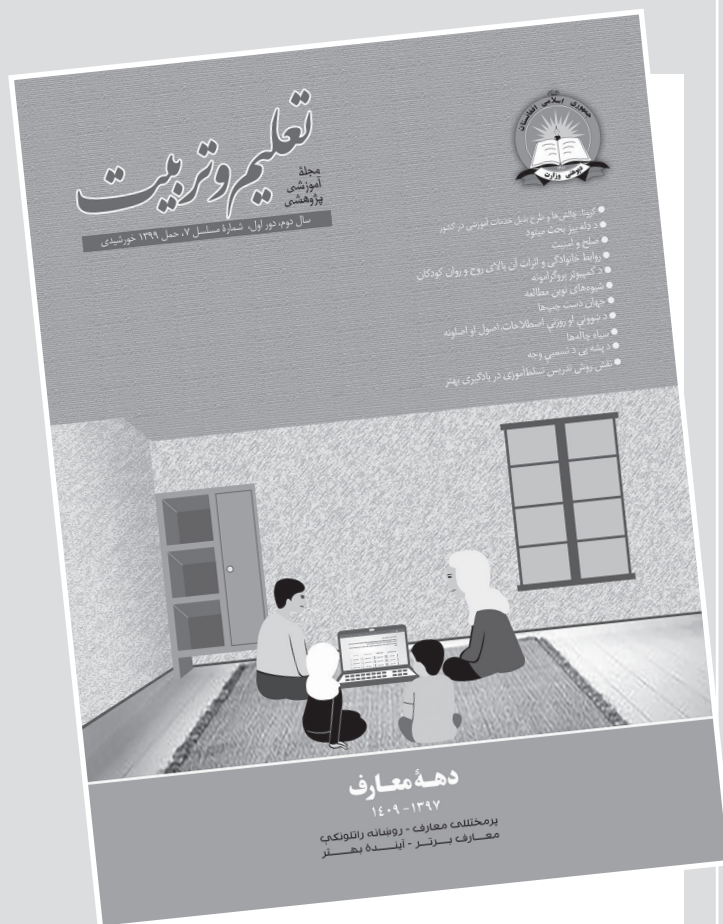
یاد داشت:

- مدیریت مجله تعلیم و تربیت در ویرایش مطالب دست باز دارد.
- مطالب ارسالی پس فرستاده نمی شود.
- مسوولیت مقالات به جز از پیشگفتار و پیام های رسمی مقامات، بدوش نویسنده گان است.

شماره دفتر: ۰۷۲۹۸۱۹۰۳۵

ایمیل آدرس: education.monthly@moe.gov.af

سال تأسیس: ۱۳۹۸ هجری خورشیدی

فهرست مطالب

- ۳ کرونا، چالش‌ها و طرح‌ها و طرح‌های بديل خدمات آموزشی در کشور
- ۴ دله بيز بحث ميتود
- ۱۱ صلح و امنيت
- ۲۱ روابط خانوادگی و اثرات آن بالای روح و روان کودکان
- ۳۳ د کمپيوتر پروگرامونه
- ۳۱ شيوه‌های نوین مطالعه
- ۳۴ جهان دست چپ‌ها
- ۴۱ د بنوونې او روزنې اصطلاحات، اصول او اصولونه
- ۴۶ سياه چاله‌ها
- ۵۲ د پشه يی د تسمیې وجه
- ۶۰ نقش روش تدریس تسلط‌آموزی در یادگیری بهتر

فراخوان همکاری قلمی

مجله‌ی آموزشی- پژوهشی «تعلیم و تربیت» وزارت معارف از همه نویسندگان، پژوهشگران، اساتید و دانشجویان گرامی برای داشتن یک «معارف بهتر و آینده برتر» دعوت به همکاری قلمی می‌نماید.

نویسندگان محترم می‌توانند مقالات خود را که مرتبط با مسایل آموزش و تربیت به صورت علمی- پژوهشی باشد (حاوی نکات جدید آموزشی)، جهت چاپ در مجله‌ی تعلیم و تربیت به مدیریت مجله به ایمیل (education.monthly@moe.gov.af) ارسال کنند.

◆ مقالات ارسالی به مجله باید دارای معیارها و شرایط زیر باشند:

- ۱- مقاله باید به سایر نشریه‌ها جهت چاپ ارسال نشده باشد؛
- ۲- مقاله باید به روش علمی نوشته شده و دارای، چکیده، کلید واژه، پیشگفتار، طرح بحث و نتیجه‌گیری باشد؛ منبع‌دهی باید به روش درون متنی و (APA) باشد.
- ۳- حجم مقالات حداقل ۲۰۰۰ و حداکثر ۸۰۰۰ کلمه باشد.
- ۴- نام و نام خانوادگی، میزان تحصیلات، موقعیت کاری و شماره‌ی تماس نویسنده ذکر شود.
- ۵- مدیریت مجله در ویرایش و تخلص مقالات آزاد است.
برای نویسندگان مقالات حق‌الزحمه در نظر گرفته شده است.

◆ جهت اطلاعات بیشتر به شماره‌های زیر تماس بگیرید:

(۰۲۰۲۱۰۵۳۰۱-۰۷۷۹۶۶۹۸۲۱)

کرونا، چالش‌ها و طرح‌ها و بدیل خدمات آموزشی در کشور

امسال؛ سوم ماه حمل به‌عنوان روز ملی معارف؛ در حکومت افغانستان تصویب شد و قرار بر این شد این روز در همایش آغاز سال جدید آموزشی ۱۳۹۹ خورشیدی، از طرف رهبری دولت افغانستان؛ رسماً اعلام و به صورت ویژه از این روز گرامی داشت شود، اما به صدا درآمدن زنگ خطر شیوع ویروس کشنده و همه‌گیر کرونا، همایش ویژه زنگ مکتب و نظام آموزشی را مثل سایر عرصه‌های زندگی برهم زد و هزاران کودک و جوان، از نعمت رفتن به مکتب برای یک مدت نامشخص محروم شدند.

با آن‌که پرداختن به آموزش و تربیت یک امر مهم و حیاتی است، اما از این هم مهم‌تر؛ توجه به سلامتی و حیات انسان‌ها و فرزندان این سرزمین بود که می‌بایست برای درامان ماندن از شر و خطر ویروس کرونا، تدابیر و قیوی لازم با کسب تجارب از سایر کشورهای دنیا، مطابق تجویز وزارت صحت کشور، مدنظر گرفته می‌شد. این مهم سبب شد تا در هزاران باب مکتب به‌روی دانش‌آموزان بسته بماند و تا رفع تهدیدات ناشی از ویروس کوید ۱۹، خدمات و پروسه‌های اداری نیز محدود گردد.

نامشخص بودن پایان تهدید ویروس کرونا از لحاظ زمانی باعث شد تا طرح بدیل خدمات آموزشی از طرف رهبری وزارت تعلیم و تربیت (معارف) افغانستان تدوین گردیده و برای منظوری به رهبری دولت افغانستان فرستاده شود. این طرح؛ شامل آموزش شاگردان و مربیان مکاتب دولتی و خصوصی در افغانستان می‌شود که تحت رهبری وزارت معارف از طریق میکانیزم‌های خاص پیش‌بینی شده با در نظر داشت امکانات و تسهیلات متفاوت موجود در واحدهای اداری مرکز و ولایات به پیش برده می‌شود.

خدمات آموزشی غیرحضوری در جوامع عقب‌مانده، در حال جنگ و خطر شیوع ویروس کرونا، با آن‌که نمی‌تواند جایگزین آموزش حضوری گردد، اما حداقل برای عدم محرومیت کلی شاگردان و جوانان افغانستان از حق تعلیم می‌تواند طرح مناسبی باشد. رهبری وزارت معارف تلاش‌های وسیعی را به‌کار بست تا زمینه آموزش از راه دور، روش خودآموزی و چگونگی آموزش در تجمعات کوچک را در این شرایط خاص فراهم سازد، به همین دلیل در هر سه عرصه آمادگی‌ها و تجویز لازم از طرف وزارت معارف در هماهنگی با شرکای کاری اتخاذ گردید تا بتواند نیاز دانش‌آموزان را حتی المقدور مرفوع نماید. موضوع مهم دیگر در طرح بدیل خدمات تعلیمی؛ پرداختن به جایگاه، نحوه خدمات و سهم دولت برای حمایت از مکاتب خصوصی و به‌نحوی از خانواده‌هایی است که فرزندان‌شان شامل مکاتب خصوصی بوده و نسبت از دست دادن یا محدود شدن شغل‌شان، قادر به پرداخت فیس مکاتب در زمان معین پیش‌بینی شده نیستند، نهادهای خصوصی تعلیمی که تا قبل از بحران ویروس کرونا، یک بخش بزرگی از مسئولیت تعلیم و تربیت را دوشادوش وزارت معارف به‌عهده داشتند و اگر در چنین شرایطی مورد حمایت دولت قرار نگیرند، اکثریت دچار ورشکستگی خواهند شد و یک بحران بزرگ دیگر را روی آینده نظام تعلیم و تربیت در کشور به‌وجود می‌آورند.

رهبری وزارت معارف کشور واقف است که اگر کرونا تهدید بالقوه آموزش حضوری شاگردان تحت یک سقف می‌باشد، طرح آموزش از راه دور همراه با چالش‌های زیادی است: ناامنی، اقتصاد ضعیف خانواده‌ها، کمبود برق، مشکلات و ظرفیت پایین انترنت، عدم دسترسی به گوشی‌های هوشمند یا وسایل ارتباط جمعی، محدود بودن خدمات شبکه‌های رادیو و تلویزیون در سطح افغانستان، ناآگاهی خانواده‌ها از نحوه استفاده از خدمات بدیل آموزشی، اضطراب و مخشوش بودن ذهن شاگردان و خانواده‌ها نسبت به وضعیت موجود، محدود و متفاوت بودن پروسه نظارت و... از جمله این چالش‌ها هستند.

رهبری وزارت معارف کشور با وجود این همه، در یک حالت غیرقابل پیش‌بینی، همه‌گیر و نابرابر، خود را مسئول می‌داند تا امکانات و زمینه‌های مختلف آموزشی را برای فرزندان نیازمند و مستحق با در نظر داشت امکانات موجود دولت جمهوری اسلامی افغانستان، فراهم ساخته و نگذارد دانش‌آموزان و شاگردان از آموزش بی‌بهره مانده و با مکتب بیگانه گردند، به همین منظور وزارت معارف با راه‌اندازی کمپاین (ما مکتب را به خانه‌های تان می‌آوریم)، تلاش بخرج داد، در هماهنگی با خانواده‌های دانش‌آموزان، رسانه‌ها و نهادهای همکار وزارت معارف، در امر موفقیت طرح بدیل خدمات تعلیمی، بیشترین تلاش خویش را به‌خرج داده و این طرح بزرگ ملی را به موفقیت برساند.

ویروس کرونا (کوید ۱۹) به‌عنوان یک چالش بزرگ جهانی و پیامدهای منفی آن، می‌تواند در امر پرداختن به شیوه‌های مختلف آموزش، زمینه و فرصت جدید نیز ایجاد کند، امید است در پایان آفت جهان‌سوز کرونا، ما دارای تجارب متنوع مدیریت برخورد با بحران و استفاده از درس‌های آموخته شده خدمات بدیل تعلیمی در کشور باشیم و از آن در امر پیشرفت، اصلاح و مدرنیزه‌سازی نظام آموزشی در دهه معارف بیشترین استفاده را ببریم.

د ډله ییز بحث میتود

عزیز حسین خیل

زده کوونکو شمېر ډېر وي، نو بیا لازمه ده چې په ورو دلو یې ووېشو. په دې میتود کې ښوونکی یوه ځانګړې موضوع یا هم یوه مسله مطرح کوي. زده کوونکي په اړوند موضوع او یا هم مسله باندې فکر کولو، لوستلو، نظر ورکولو او بحث کولو ته رابولي او نتیجه ترې اخلي.

د استاد محوری د میتود پر خلاف پدې میتود کې زده کوونکي په درسي فعالیتونو کې فعالانه ونډه اخلي. د زده کړې مسوولیت پر خپله غاړه اخلي او د مباحثې ترڅنګ د مستندو دلایلو او علمي اصولو پر بنسټ له خپلو نظرونو او مفاهمو څخه دفاع کوي. زده کوونکي د ډله ییزو بحثونو د سمون په موخه د نورو نظرونه، مټاډې، مثبت او منفي اړخونه، وړاندیزونه، نیوکې، اندېښنې او

د ډله ییز بحث د میتود تعریف

هغه منظمې، مرتبې او سنجول شوې خبرې دي چې په ډله ییزو بحثونو کې د یوځانګړي هدف او موضوع په اړه د ګډون کوونکو ترمنځ پرې بحث کېږي.

په بل عبارت: د ډله ییز بحث میتود هغه میتود ته وايي چې زده کوونکو ته وخت ورکول کېږي، ترڅو خپلې تجربې، معلومات، نظرونه او وړاندیزونه هغه که مثبت وي یا هم منفي له نورو سره شریک کړي او خپل نظریات د منطق، دلایلو او مستنداتو پر بنسټ وړاندې کړي.

دا میتود په هغو ټولګیو کې د عملي کېدو وړ دی چې د زده کوونکو شمېر یې له شپږو څخه تر شلو تنو پورې رسېږي، که چېرته په ټولګي کې د

پوښتنو ته په ډېر ورین تندي او په پوره چمتووالي سره سم ځوابونه وایي او ارزونه له ځان سره لري.

د ډله ییز بحث په میتود کې د درس او محتوا ځانګړتیاوې

د ډله ییز بحث میتود ډېر د مسلې په حل باندې راڅرخي چې د ښوونکي او یا هم د زده کوونکو له لوري طرحه کېږي. د ډله ییز بحث میتود مکاشفه یي میتود ته ورته دی، په دې میتود کې زده کوونکي نسبت ښوونکي او کتاب ته ډېره هڅه داسې کوي چې:

۱- خپلو نظرونو، بحثونو، معلوماتو ته دلایل او مسلې ته د حل لارې پیدا کوي، ځانګړې نتیجه ترلاسه کوي، دا کار دومره اسانه هم نه دی، خو دومره ده که چېرته زده کوونکي د اړوندې موضوع او مسلې د پوښتنو په اړه ځوابونو ته لېواله وي بیا کومه ستونزه نه پیدا کېږي.

۲- زده کوونکي په اړونده موضوع کې پوره معلومات ولري، یا یې هم ترلاسه کړای شي، که چېرته ډله ییزو ډلو ته پوره معلومات ورته کړل شي، معلومات هم ونه لري او یا هم د پوهې، مهارتونو او قابلیتونو اسانتیاوې هم ورته نه وي، فکر نه کوم چې زده کوونکو ته د فعالیت متن او ارزښت کومه ځانګړې معنا ولري او ان تردې چې دغسې بحثونو ته به هېڅ زړه ښه نه کړي.

۳- په هغه څه چې تاسو پوهېږئ کولای شئ چې بېلابېل او پرتلیز نظرونه ورکړئ:

په بېلابېلو مضمونونو او درسونو کې ځینې داسې علمي، په زړه پورې موضوعګانې او بحثونه شته چې د پوهانو د هوکړې په لوړه درجه کې ځای لري دا هغه میتودونه، اصول او مفاهیم دي چې هېڅوک د هغه په اړه شک نه شي کولای، لکه: ریاضیات، ساینسي او د انجینیرۍ علوم. په دې علومو او فنونو کې چې کوم شیان مهم دي، کوم اصول حاکم دي، څه ډول معیارونه، مفاهیم په کې ارزښتمن دي، څنګه پلان او پروګرام شوي دي. په دې اړه ټول پوهان په یوه نظر دي

او ددې پر خلاف ټولنیز علوم، تاریخ، اقتصاد، فلسفه، سیاسي علوم، ارواپوهنه او ټولنپوهنه کې بیا داسې کوم ټولیزه هوکړه نشته، نه شو کولای چې ددې علومو د اصولو، د مفهومونو د ښه والي، مهم والي، کره توب، مدلل توب او ښکلا په اړه په لویه کچه یوې منل شوې هوکړې ته ورسېږو چې ووايو: دغه تعریف، اصطلاح او مفهوم د ټولو متخصصینو له لوري منل شوی او تصویب شوی دی، نو په همدې اساس د لومړۍ شمېرې درسونو غوندې چې موخه یې د معلوماتو پېژندنه او په اړه یې پوهاوی دی او دا باید د ښوونکي له لوري تدریس شي. دغه ډول درسونه د ډله ییزو بحثونو لپاره مناسب نه دي. دا ډول بحثونه ډېر په عملي تجربو پورې اړه لري، دا به ومانو چې کله ناکله د دویم او درېم کس مرستې ته به هم اړتیا پیدا شي، خوله دویمې ډلې سره ډېر فرق لري. په داسې حال کې چې د دویمې ډلې په درسونو کې چې په اړه یې په لوړه کچه واحد هوکړه شتون نه لري، کولای شئ چې په اړه یې بېلابېل نظرونه ورکړئ ډېر بحث وکړئ، نقد وکړئ لکه: ژبه او ادبیات، تاریخ، جغرافیه، مدني زده کړې، ارواپوهنه، ټولنپوهنه او هنر. دا ډول مضمونونه د ډله ییزو بحثونو لپاره مناسب دي.

د ډله ییز بحث د میتود اهداف

- په ځانګړو وختونو کې د ګډ پوهاوي د لېوالتیا رامنځ ته کول،
- د انتقادي تفکر رامنځ ته کول او روزل،
- په ټولګو کې د نظر ورکولو د وړتیاوو رامنځ ته کول،
- د انتقاد منلو د وړتیاوو پیاوړي کول،
- په ډلو کې د رهبرۍ او مدیریت د وړتیاوو د رامنځ ته کولو پیاوړتیا،
- د بیان او استدلال د وړتیاوو پیاوړي کول،
- د تصمیم نیولو او تحلیلي وړتیاوو پیاوړي کول،
- د مسلې د حل او د معلوماتو د ترلاسه کولو له میتود سره بلدتیا،

- د ټولنيزو او مطلوبه اړيکو رامنځ ته کول،
- د کټورو او اغېزمنو ټولنيزو اړيکو رامنځته کول،
د ډله یيزو بحثونو د میتود د مطلوبه کړنو لپاره
لاندې پړاوونه اړین دي.

چمتووالی او پلان جوړونه

- د کډو کارونو د رامنځته کولو لارې چارې.
- د موضوع ټاکنه.
- د اړیکو نیولو د شبکو د څرنګوالي ټاکنه.
- د افرادو ټاکل او په ډله یيزو بحثونو کې یې د رول
او دندو ځانګړي کول.
د ډله یيزو بحثونو د اجرا میتود
- د ډله یيزو بحثونو په میتود کې د ښوونکي دندې.
- د ډله یيزو بحثونو په میتود کې د زده کوونکو
دندې.

چمتووالی او د پلان جوړونې میتود تشریح

په دې میتود کې مخکې له دې چې ښوونکی
بحث پیل کړي، پلان جوړونې او طرحې جوړونې
ته اړتیا لري، مګر ددې میتود د پلان جوړونې شکل
له هغه بل میتود سره توپیر لري. دا میتود باید د زده
کوونکو اړتیاوې، د معلوماتو کچه، د زده کوونکو
مخکینۍ تجربه او هغه پوهه چې په دې میتود کې
بنسټیز رول لري په اساسي توګه یې ښوونکی تر څېړنې
لاندې ونیسي او ددې پر اساس هغه اهداف چې زده
کوونکي یې له دې میتود څخه وروسته ترسره کوي
مشخص کړي ښوونکی دهدف له مشخص کولو او
ټاکلو څخه وروسته د موضوع د څنګه ټاکلو، د کډو
همکارو او د ډلو ترمنځ د مناسبو او اغېزمنو اړیکو
جوړولو پروسه مخته بیايي، که چېرته د ډله یيز بحث
میتود له علمي اصولو او معیارونو سره سم ترسره نه
شي، په فرضیو، خیالي تمرینونو، له حقیقت څخه
لرې چې نه مدلل وي، نه مستند وي، نه موازنه ولري
او نه هم کوم علمي معقولیت ولري هېڅ ارزښت به
ونه لري.

د کډو فعالیتونو لارو چارو ته زمينه برابرو

د ډله یيز بحث څخه مخکې پکار ده چې په
ټولګي کې د موضوع په اړه د زده کوونکو د معلوماتو
کچه یو شان شي. موضوع ورته ښه تشریح شي،
اهداف یې مشخص شي، میتود ورته روښانه شي.
داسې ګډ بحثونه او فعالیتونه د زده کوونکو په معلوماتو،
ذهني ودې، پوهې او اطلاعاتو کې ډېره مرسته کوي
دا اطلاعات کولای شئ چې له فلمونو، ټلوېزیونونو،
کتابتونونو، نندارتونونو، لوحو، علمي سیاحتونو، منظرو،
کرنیزو ځایونو او باغونو څخه هم ترلاسه کړئ. زده
کوونکي نه یواځې دا چې په داسې ډله یيزو بحثونو
کې خپلو تجربو، مشاهدې، اورېدلو او نظر ورکولو ته
اړتیا لري، بلکې نورو سمو او علمي معلوماتو ته هم
اړتیا لري دوی باید په دې پوه شي چې څنګه او د کوم
اطلاعاتي میتود پر بنسټ له بېلابېلو سرچینو څخه
اړین او مستند معلومات ترلاسه کړي.

په ډله یيز بحث کې د اړینو امکاناتو برابرو

ښوونکی چې معمولا د ډلو د رهبرۍ دنده پرغاړه
لري مخکې له ډله یيز بحث څخه باید لاندې
فعالیتونه ترسره کړي:

- ۱- د مرستندويه توکو، د ډله یيزو بحثونو د ځایونو
په ګوته کول، د اړینو درسي توکو، وسایلو او تجهیزاتو
چې فعالیتونو کې مرسته کوي چمتو کول.
- ۲- د بحثونو د ښه اغېزمنتیا په موخه کولای شئ
چې یو بل داسې څوک هم راوغواړئ چې ستاسو د
موضوع په اړه پوره تجربه او تخصص هم ولري.
- ۲- په بحث کې د موضوع په اړه مهمې برخې، د
مطالعې وړ ځایونه او کلیدي ټکي هم یادداشت کړئ.
- ۳- هغه پوښتنې چې د بحث د پیل او ارزونې لپاره
اړینې دي مخکې له مخکې یې تنظیم او چمتو کړئ.
- ۴- په ډلو کې د نورو غړو دندې او مسوولیت په
ښه او پرې پوه یې کړئ.

۵- مسوولين داسې اشخاص په نښه کړي چې نسبت نورو ته ښه تجربه، حوصله او جرات ولري.
۶- د بحث په وخت کې اړينې سرچينې په گوته کړئ.

۷- په بحث کې له ټولو گډونکوونکو څخه وغواړئ چې د خپلې موضوع په اړه مطالعه وکړي او د پخوانيو تجربو څخه په گټې اخيستنې سره د ډله ييزو بحثونو غونډو او ناستو ته حاضر شي.

په ډله ييز بحث کې د زده کوونکو دندې
۱- د بحث د موضوع په اړه فکر او مطالعه کول.
۲- په ناستو او غونډو کې خپلې تجربې او معلومات مطرح کړي.

۳- په څيرتيا سره د بحث خبرو ته غوږ ونيسي.
۴- که چېرته په موضوع پوه نه شو دويم ځلي دې له نورو ملگرو مرسته وغواړي، ترڅو په موضوع ښه پوه شي.

۵- د ډله ييز بحث په بهير کې دې يو له بل سره خصوصي خبرې نه کوي، بلکې غوږ دې ونيسي.
۶- دې ته دې منتظر نه وي چې دده نظر دې حتما ومنل شي.

۷- که چېرته کوم نظر او وړانديز لري په واضح ډول په جرات سره دې وړاندې کړي.
۸- مخکې له دې چې بحث پای ته ورسېږي د راتلونکي موضوع په اړه دې تصميم ونيسي.

په بحث کې د مشارکت اصل په پام کې نيول

ښوونکي دنده لري چې د بحث په پيل کې زده کوونکو ته د موضوع مقدمه، هدف او هغه څه چې په ډله ييز بحث حاکميت لري تشریح يې کړي او يو ځل بيا په ډلو کې د اشخاصو دندې په گوته کړي، که چېرته په بحث کې معلم ډېرې خبرې وکړي ډېر لږ زده کوونکي به په خبرو، بحث او نظر ورکولو کې برخه واخيستلای شي او لږ شمېر به يې د ډله ييز بحث له گټو څخه برخمن شي. ښوونکي ته په کار ده چې

بحث کې د مشارکت اصل په پام کې ونيسي. نوموړی بايد خپل رول داسې عيار کړي چې وکړای شي زده کوونکي په فعاليتونو، مشورو، بحثونو کې وڅاري او د يوه ښه اورېدونکي، غږ کوونکي، هڅوونکي، اشاره کوونکي، سر خوځونکي او د افرادو نوم اخيستونکی وي. ستونزې راکمې کړي، حاکم فشار له منځه يوسي، يو تود علمي، مطلوبه او کاري چاپيريال رامنځته کړي. د موضوع په اړه پايله هغه وخت ترلاسه کولای شو چې ښوونکي خپله ټوله انرژي يواځې د يوه ښه اورېدونکي حد ته راتپته کړي، ترڅو زده کوونکي وکولای شي چې په بحث کې فعاله گډون وکړي او د مسايلو د حل په اړه شته پوښتنو ته ځوابونه، فرضيې روښانه کړي، د مثالونو اړيکه له موضوعگانو سره ورکړي او بيا يې وارزوي. د ښوونکي ډېر کار بايد څارنه، تحليل او د بحث ارزونه وي، نه په بحث کې له حده ډېرگډون. ارزونه په دې معنا چې ايا دا بحث د موضوع په اړه منطقي او سم ترسره کيږي که نه؟ په رښتيا هم د موضوع اړوند دی که نه؟ په بحث کې لازم اړخونه په پام کې نيول شوي دي که نه؟ د موضوع په اړه ټاکل شوي اهداف په لاس راکوي که نه؟ ډله ييز بحث نه بايد د شخصي نيوکو ښکار شي يا هم ددې ډلو ډېر وخت چې دوی بايد خپله کار وکړي، فکر وکړي، خپل منځ کې مشورې وکړي، او يو بل سره نظر شريک کړي.

د بحث په اړه لارښوونې او کنټرول

د ډله ييز بحث په بهير کې د ښوونکي بله دنده «لارښوونې او کنټرول دی. ښوونکي بايد دې ته ځير وي چې د بحث له موضوع ونه وځي که چېرته داسې کار وشو، نو په دې پوه شئ چې تاسو به په بحث کې د گډوډيو، ننگونو او بې نظميو شاهدان واوسئ. په داسې وخت کې تاسو بايد بې له کوم ځنډ او خنډ څخه مداخله وکړئ.

هڅه وکړئ چې په ځانگړو کلمو، اشارو، کيسه کيو او ټوکو خپل گروپونه کنټرول کې راوړئ. داسې کارونه ډېر شوي او زموږ په مخ کې شوي چې ښه

د ډله ییز بحث د میتود محدودیتونه

۱- دغه میتود هغه ټولګیو له پاره چې زده کوونکي به کې ډېر وي د پلي کېدو وړ ندی.

۲- د ابتدايي دورې له پاره ډېر مناسب نه دی.

۱- د ډله ییز کار کتنې

زده کوونکي له خپلې اندازې څخه ډېر فعالیت او ورځنیو کارونو ته لېوالتیا نښي، خو په دې برخه کې مدیریت کول یو مهم اصل دی.

۲- د دندو په اړه د خوښۍ ډېروالی

۳- د کار د کیفیت ډېروالی

له کمیت نه د کیفیت په لور میلان پیدا کولو، کله چې کیفیت خپل حاکمیت پیدا کوي په هره برخه کې غوره والی، پرمختګ او خوښي ترلاسه کولو، دا ددې لامل کیږي چې ښوونکي له خپل تدریس څخه او زده کوونکي له خپلې زده کړې څخه رضایت ونښي، همدارنګه په مدیریتي چارو کې د زده کوونکو تعهد او مهارتونه ډېرېږي. د تعهد د پلي کولو له پاره ډېرې هڅې کوي او د ستونزو په رامنځته کولو کې زده کوونکي له یو بل سره مرسته او همکاري هم کوي، ترڅو د فعالیتونو نتیجه په لاس ورشي.

۴- تغیر منل

په ډله ییزو بحثونو کې زده کوونکي ددې باعث کیږي چې له شته او د راتلونکوونکو تغیراتو په اړه چمتووالی ولري او هر ډول سختو، ستونزو او ننگونو ته سترګې په لاره وي او په اړه یې حل لارې ورته خپله پیدا کړي.

۵- د اهدافو د پلي کولو لپاره تعهد

د هغه فعالیت په اړه چې دوی په کې ښکېل دي تعهد هم ورته لري او ددې فعالیتونو د پلي کولو لپاره هڅې هم کوي.

۶- د دندو پرېښودلو کموالی

کله چې زده کوونکي په ډله ییزه توګه په تصمیم نیولو کې برخه واخلي، هر څه د تفاهم په ژبه منځته بوځي په خپل نفس یې اعتماد ډېرېږي. د مالکیت احساس وکړي دا ددې لامل کیږي چې په درسونو

پایله یې نه ده ورکړې په ۱۳۹۸ لمریزکال کابل کې د تیکا له لوري د نصاب او مفرداتو د سمون په اړه لس ورځنی روزنیز ورکشاپ و، استاده مویوه ترکی مېرمن وه په یوې ناسنچول شوې خبره یې د ټول ټولګیو احساسات راوپارول، دې استادې ډېره هڅه وکړه چې وضعیت ترخپل کنترول لاندې راولي خو وې نشو کړای چې په وضعیت حاکمه شي او ټول ناست کېدونوال له ټولګیو څخه د احتجاج په توګه ووتل.

د ډله ییز بحث د میتود ښکېلي

۱- په ډله ییزو بحثونو کې ماشومان کولای شي چې خپل معلومات او تجربې یو له بل سره شریکې کړي.

۲- په ډله ییزو بحثونو کې د ماشومانو ترمنځ د همکارۍ او دوستۍ حس پیاوړی کیږي.

۳- د ډله ییزو بحثونو په بهیر کې ماشومان خپل ځانونه ارزوي.

۴- د ډله ییزو بحثونو په بهیر کې په ماشومانو کې د نفس اعتماد پیاوړی کیږي او د نقد روحیه په کې رامنځ ته کیږي.

۵- په ډله ییزو بحثونو کې د ماشومانو ترمنځ جرات ډېرېږي. د وېرې او شرم حس یې له منځه ځي.

۶- د ډله ییز بحث میتود په زده کوونکو کې د رهبرۍ او مدیریت ځانګړتیاوې پیاوړې کوي.

۷- د ډله ییز بحث میتود د فکرونو د نظم او د استدلال د پیاوړتیا لپاره ډېر ګټور دی.

او بنسوانځيو كې د تېښتې كچه راټيټه يا هم بيخي له منځه يوسي.

۷- دوستانه اړيکې

زده کوونکي بايد د يو او بل په مقابل کې ونه دريږي. په فعاليتونو کې د يو بل خبرو ته غوږ ونيسي. د امکان تر بدیده يو بل سره نږدې اړيکې جوړې کړي، بحثونو کې د يو بل نظر ته ډېر درناوی ولري، ښه بې واورې او په ډېر ورين تندي يو بل ته ځوابونه ورکړي. دا کار د ډله ييزو بحثونو يو له مهمو فعاليتونو څخه شمېرل کيږي.

۸- د روحيې پياوړتيا

د ډله ييزو بحثونو د بېلابېلو سبکي مديریتونو په برخه کې زده کوونکي د نظر ورکولو حق لري. ويې وايي، وايې وري او د اهدافو په ترلاسه کولو کې موږ ته اسانتياوې برابرې کله مو چې اهداف ترلاسه کړل د زده کوونکو روحیه نوره هم پياوړې کيږي او يوه ښه پايله په لاسه راکوي.

د ډله ييز بحث په ميتود کې زده کړه او په تعليمي مرکزونو کې يې عملي لارې چارې

تعريف: د يوې ځانگړې موضوع په اړه د کلوونکوونکو ترمنځ هغه سنجول شوي او منظمي په زړه پورې خبرې دي چې د فعاليتونو د تنظيم لپاره په لاره اچول کيږي.

په دغه ميتود کې زده کوونکي په زده کړيزو فعاليتونو کې په فعالانه توگه برخه اخلي او د زده کړې مسووليت په خپله غاړه اخلي. هغوی د مباحثې ترڅنگ له علمي اصولو او مفاهيمو څخه په قوي دلایلو دفاع کوي. هر څه په عملي او رښتيني توگه مخته ته بيايي. دغه ميتود د زده کوونکو د نوښت، د استعدادونو د غوږپېدا، د رهبرۍ د پنځونې، د استدلال د پياوړتيا، د خبرو د جذابيت لامل گرځي. دغه ميتود په زده کړه کې يو له غوره، منل شويو او اغېزمنو ميتودونو څخه شمېرل کيږي او ډېرو لږو امکاناتو ته اړتيا لري.

د ډله ييز بحث د ميتود گټې

۱- د معلوماتو شريکول

ډله ييز بحث او خبرې هغه گټوره او اغېزمنه وسيله ده چې د معلوماتو د شريکولو او د معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره ترې گټه اخيستل کيږي. ځکه چې هر يو له زده کوونکو څخه د خپل ليد، اند او د هغه څه په اړه چې معلومات او مهارتونه لري له يو بل سره يې شريکوي او په ډېره لوړه کچه د يو بل له معلوماتو، قابليتونو او مهارتونو سره مرسته کوي. د بېلگې په توگه: که چېرته د ډله ييز بحث موضوع د ماشومانو له لوري د علل او عوامل څېړنه وي، له گډوونکوونکو څخه يو د کورنيو ستونزو د راپيدا کېدو په عواملو، دوهم يې د ارواپوهنې په عواملو، درېم يې د ټولنپېژندنې او چاپريال ساتنې په عواملو او څلورم يې د مذهبي ستونزو په عواملو بحث وکړي، موږ کولای شو چې د هرې موضوع په اړه په ډېر لږ وخت کې ډېر قوي معلومات او پوهه په لاس راوړو او د ټولو زده کوونکو د پام وړ به هم وگرځي.

۲- د سختو مسايلو د پوهې وړتياوې

دغه ميتود زده کوونکو سره د پېچلو او سختو مفهومونو په اسانه کولو او حل کولو کې مرسته کوي. زده کوونکي د متقابلو همکاريو او د معلوماتو د شريکولو له لارې د فکر کولو، يو بل سره د مثبتې سيالۍ، د بېلابېلو وړانديزونو، ارزونې او د پوهې په اړه قابليتونه غني کوي.

۳- د ارزښتونو او استدلالې وړتياوو پياوړي کول

زده کوونکي د ډله ييز بحث، نقد او بېلابېلو مفکورو پر بنسټ کولای شي چې د خپلې پوهې او درک کچه په لاس راوړي. نورو ملگرو سره د چلند، صبر او زغم ځانگړتياوې هم تمرينوي.

۴- د مطلبونو د بيانولو لپاره له ژبې څخه گټه

اخيستنه

د ډله ييز بحث ميتود زده کوونکو سره مرسته کوي، ترڅو له ژبې څخه په گټې اخيستې سره خپل ليد او معلومات بيان کړي او له نورو سره يې شريک کړي په دې شرط چې نور ملگري هم په يوه نه په يوه شکل له ځان سره يو ځای کړي.

۵- مناسب تصمیمونه نیول

فعالیتونو په بهیر کې بنسټل دی او د زده کړې د کیفیت کچه هم منځ پورته ځي.

په ډله ایبر بحث کې د ټولګي قوانین

- ۱- ټول باید د نظر ورکولو حق ولري.
- ۲- په مساوي توګه د فعالیتونو وپش.
- ۳- هر څوک په خپل ټاکلي وخت خپل فعالیتونه سرته ورسوي.
- ۴- په منظم شکل او په نښه شوو ځایونو کې په ډله ییز بحث کې برخه اخیستل.
- ۵- په ډله کې د خپلو کړنو منظم راپور ورکول.
- ۶- په چلند او بیان کې له تبعیض څخه ډډه کول.
- ۷- ټول کډونوال باید د ډله ییز بحث له قوانینو څخه خبرتیا ولري.

اڅللیکونه

- Motamen.org
- <https://raveshtadris.com/> HYPERLINK «<https://raveshtadris.com/>», 2015 year, hafezinezad.
- فعالیت های گروهی کلاس mathplus-mds.ir
- کار گروهی در کلاس های انگلیسی زبان ها <https://funenglish.com/> HYPERLINK «<https://funenglish.com/>» funenglish team. ir
- <https://gamer-tegha.blogspot.com/> HYPERLINK «<https://gamer-tegha.blogspot.com/>» gamertegha. HYPERLINK «<https://gamertegha.blogspot.com/>» gamertegha. HYPERLINK «<https://gamertegha.blogspot.com/>» com
- <http://www.lboro.ac.uk/library/skills/> HYPERLINK «<http://www.lboro.ac.uk/library/skills/>» lboro. HYPERLINK «<http://www.lboro.ac.uk/library/skills/>» ac. HYPERLINK «<http://www.lboro.ac.uk/library/skills/>» uk/ HYPERLINK «<http://www.lboro.ac.uk/library/skills/>» library/ HYPERLINK «<http://www.lboro.ac.uk/library/skills/>» skills+skills/» skills

ډله ییزې خبرې او مرکې د د زده کوونکو د فکر پراخوالی او د یوې موضوع منځ ته د ننوتلو مهارتونه او قابلیتونه ډېروي. په پایله کې یې هره پرېکړه د واقعیت پر بنسټ ترسره کېږي. پښېمانتیا یا بیخي په کې نه وي او که وي کچه به یې ډېره ټیټه وي او په پای کې یوه نښه پایله هم په لاس راګوي.

د ډله ییز بحث پایلې

- بحث ته په کتو سره د اطلاعاتو ډېروالی او د زده کوونکو په منځ کې د زده کوونکو له لوري د معلوماتو شریکول.
- د زده کړې اجتماعي کېدل او غوره ټولنیز ژوند ته د رسېدو په موخه یې تمرینول.
- د زده کوونکو هڅونه او ترمنځ یې تفاهم رامنځته کول.
- د زده کوونکو د ډلو په منځ کې د مثبتې سیالی روحیه رامنځته کول.
- د علم او ښوونځي پر وړاندې د مثبت ذهنیت رامنځته کول.
- د عاطفي تعامل قوي کول.
- په زده کوونکو کې د خبرو کولو مهارت پیاوړي کول.
- د مطلبونو د وړاندې کولو او بیان مهارت پیاوړي کول.
- په ډلو کې د فعالیتونو د وپش له پاره د انگیزې او پلټنې رامنځته کول.
- زده کوونکي په ډلو کې د هغو پروژو د ترسره کولو وړتیا لري چې پخوا به یې په فردي ډول نه شوې ترسره کولای.
- په ډله ییز فعالیت کې کډون کول زده کوونکو ته دا وړښيي چې صابر واوسي او خپل فعالیتونه په ټاکلي وخت ترسره کړي او کولای شي چې مخکې له مخکې په پلان شوو کارونو کې برخه واخلي.
- حجاجلتي هېروي او دوی اړ دي ترڅو په خپل منځ کې سره بحث او خبرې وکړي.
- په لږ وخت کې ډېر څه زده کوي، ځکه چې د

صلح و امنیت

مایل آقا متقی

مقدمه

صلح و امنیت از جمله نیازهای فطری بشر است و تنها در سایه این موهبت الهی می‌توان به رشد و تعالی در جامعه دست یافت. در طول سال‌ها جنگ در کشور، دست‌یابی به صلح و امنیت را به آرزویی دست نیافتنی مبدل کرده است و ضرورت صلح در کشور به خوبی نمایان است.

صرف‌نظر از بسیاری از عوامل خارجی در عدم دست‌یابی به صلح در کشور، شناخت این اصل بر اساس مبانی اسلامی و دستورات قرآنی با توجه به اوضاع کنونی در افغانستان قابل بررسی است. دین اسلام که خود منادی صلح در جهان است در آموزه‌های خود به خوبی اهمیت این اصل را مشخص می‌سازد. امید است با نگاهی به زندگی پیامبر گرامی اسلام و خلفای راشدین به عنوان بزرگان دین اسلام و تأمل در شیوه آنان در مورد صلح و امنیت، به اجرای صلح و امنیت در افغانستان کمک شود.

جنگ و ناآرامی متمادی در افغانستان صدمات و خسارات جبران‌ناپذیری برای کشور ملت ما وارد ساخته است. بی‌گمان در این تراژدی غم‌بار مردم ما قربانی اصلی ناامنی‌ها هستند، چه آنانی که در کشور ماندند و متحمل سخت‌ترین رنج‌ها شدند و چه بسا آنانی که به کشورهای هم‌جوار پناهنده شدند و رنج آوارگی را

به جان خریدند و هر دم آن را حس می‌کنند.

از آن جا که صلح از اصول دین اسلام است و پای‌بندی به آن از وظایف شرعی هر مسلمان است، باید همه ما دست به دست هم داده بکوشیم تا با شناخت آموزه‌های اسلامی و سیره الگوهای اسلامی این جنگ‌ها و اختلافات نابه‌سامان را از ریشه برکنیم و جای آن را به صلح و برادری و هم‌دلی بدل نماییم تا باشد در فضای صلح و امنیت و آرامش به سر بریم.

تعریف صلح

صلح در لغت به معنای سازش و ضد فساد و از بین بردن نفرت و اختلافات ذات‌البینی است. در اصطلاح سیاست دست کشیدن از جنگ با عقد قرارداد است و این واژه معنای آرامش و امنیت عمومی را در یک کشور نیز افاده می‌کند و در اصطلاح فقه نوعی از عقود است و آن است که کسی ملکی یا مالی و یا حقی از خود را برای دیگری واگذارد و ببخشد و یا دو گروه و یا دو شخص دعوی را با عقد قرارداد و یا پیمانی بین خود حل و فصل کنند و یا به عبارت دیگر توافق نمودن بر قراردادی است که میان دو شخص و یا دو گروه که با هم اختلاف دارند، انجام می‌پذیرد. در قرآن کریم این واژه به معنای سلم نیز به کار رفته است. چنانچه خداوند کریم برای پیامبرش فرموده است: ترجمه: {و اگر به صلح گراییدند تو (نیز) بدان گرای و بر خدا توکل نما که او شنوای داناست}. انفال - ۶۱ صاحب تفسیر معارف قرآن در مورد تفسیر آیت فوق چنین نگاشته است: اگر زمانی کفار به صلح مایل شوند شما نیز به آن مایل شوید، در این جا صیغه امر برای تخییر است یعنی این که هرگاه کفار به صلح روی آوردند در آن صورت شما اختیار دارید اگر صلاح مسلمانان در صلح باشد پس صلح کنید و از قید (ان جنحوا) معلوم شده زمانی می‌توان صلح کرد که صلح از طرف کفار درخواست شود؛ زیرا بدون خواهش آنان اگر مسلمانان صلح را پیشنهاد نمایند این دلیل برای ضعف آن‌ها خواهد

بود.

بی‌گمان صلح و امنیت و زندگی مسالمت‌آمیز از نیازهای فطری بشریت است، اسلام صلح و امنیت را مورد توجه قرار داده است و عمل به دستورات اسلامی در رابطه به صلح و راه‌کارهای آن از وظایف مهم شرعی مسلمانان است.

امنیت در لغت به معنای در امان بودن، ایمنی و آسودگی است. ایمان نیز از همین ماده و به معنای قرار دادن خود و دیگران در امن و آسایش است؛ زیرا مؤمن با پذیرش ایمان، خود را از عذاب الهی حفظ می‌کند. در اصطلاح سیاسی و حقوقی به حالت فراغت از هر گونه تهدید و یا حمله و نیز آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله‌ای را امنیت گویند. امنیت کاربرد فردی، اجتماعی، ملی و بین‌المللی دارد.

رابطه صلح و امنیت

امنیت مولود صلح است. تنها جامعه‌ای که بر صلح استوار است و مردم در آن با هم زندگی مسالمت‌آمیزی دارند امکان برقراری امنیت وجود دارد، پس این دو اصل در کنار یکدیگر معنای حقیقی خود را می‌یابند. در سایه صلح و امنیت می‌توان کرامت انسانی را حفظ نمود و هم‌کاری و هم‌دلی میان انسان‌ها پدید آورد و زندگی مسالمت‌آمیز را رقم زد و جامعه و مردم را به سوی پیشرفت و ترقی رهنمون کرد.

اسلام دین صلح و برادری است

اسلام منادی صلح و دوستی میان تمام انسان‌هاست، دیدگاه اسلام در مورد روابط اجتماعی انسان‌ها در زندگی بر پایه صلح و امنیت و هم‌کاری نیکوکارانه بشری استوار است و پیروانش را همواره به صلح و آشتی به خصوص در میان مسلمانان دستور داده؛ چنانچه خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

ترجمه:

{و اگر دو گروه از مؤمنان با هم جنگیدند میان آن

دو اصلاح کنید و اگر (باز) یکی از آن دو، بر دیگری تعدی کرد با آن (طایفه‌ای) که تعدی می‌کند بجنگید تا به فرمان خدا بازگردد، پس اگر بازگشت میان آن‌ها را دادگران سازش دهید و عدالت کنید که خدا دادگران را دوست دارد، در حقیقت مؤمنان با هم برادرند پس میان برادران صلح کنید و از خدا بترسید امید که مورد رحمت قرار گیرید {الحجرات - ۱۰}.

نزول آیات فوق بر اساس روایت صحیحین راجع به هنگامه عارضی بین دو گروه انصار (اوس و خزرج) به عمل آمده است، چنانچه آن حضرت (ص) به تأسی از این آیات در میان آن‌ها صلح و آشتی را قائم نمود، لیکن از شان نزول آیات بر می‌آید که این حکم تمام مناقشات و مشاجرات جماعتی مسلمانان را در بر می‌گیرد. حضرت سید قطب رحمت الله علیه در تفسیر آیات فوق گفته است: قرآن به هر دو گروه هم‌چون مؤمنانی صفت ایمان داده است هر چند با هم دیگر جنگیده‌اند و هر چند هم احتمال داشته باشد گروهی از آنان بر گروه دیگری سرکشی کرده است و به ناحق جنگیده است، بلکه چه بسا احتمال دارد هر دو گروه در مقابل یکدیگر سرکشی کرده‌اند و جنگیده‌اند، قرآن مؤمنان را در مورد این دو گروه مکلف می‌سازد که میان آن‌ها به اصلاح پردازند و صلح و صفا برقرار نمایند و اگر یکی از آن دو گروه از اصلاح و صلح سرکشی کرد و حق را نپذیرفت و به حکم خداوند گردن نهاد در این صورت بر مؤمنان دیگر واجب است با آن گروه سرکشان و باغیان بجنگند تا وقتی که آن‌ها تسلیم حق شوند و به صلح لیبیک گویند و نیز خداوند در آیت ۱۲۸ سوره النساء فرموده است: (وَالصُّلْحُ خَيْرٌ) صلح بهتر است.

از این لحاظ اصلاح ذات‌البین بر مسلمانان به وظیفه شرعی مبدل شده است و اجرای آن برای هر مسلمانی به حد توانش واجب است و اجر و پاداش خوبی دارد، چنانچه رسول خدا فرموده است: عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ

وَالصَّدَقَةِ وَالصَّلَاةِ؟ قَالَ: قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ، وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الْحَالِقَةُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَبِهْتَمِي.

از حضرت ابو دردا روایت است: رسول الله (ص) فرمود: آیا شما را به عملی که از روی فضیلت نسبت به روزه نغلی، صدقه نغلی و نماز نفل بهتر است خبر ندهم حضرت ابو دردا گفت: گفتیم بلی یا رسول الله ما را خبر دهید فرمودند: آن عمل بهتر، اصلاح اختلافات ذات‌البینی است و نیز فرمودند: فساد ذات‌البینی باعث تباهی می‌باشد.

به‌طور مثال در آموزه‌های اسلام بر هر مسلمانی توصیه شده هنگامی که به مسلمان دیگر برخورد کند به یکدیگر سلام بگویند. سلام ثنای بندگان صالح خداوند است. سلام هدیه مومنان به یکدیگر نیز هست که باعث نزدیکی قلوب و الفت و دوستی در جامعه شده و به نحوی برای صلح زمینه‌سازی می‌کند.

اسلام صلح و آشتی را تنها به مسلمانان اختصاص نداده، بلکه در زمان جنگ مسلمانان می‌توانند با در نظر داشت شرایط و مصالح اسلام با مشرکان صلح نمایند. این آیت که در زیر نیز ذکر گردیده {و ان جنحوا للسلام فاجنح لها و توکل علی الله انه هو السميع العليم} ترجمه: و اگر دشمنان به صلح و مسالمت تمایل داشتند تو نیز مایل به صلح باش و کار خود را به خدا واگذار که خدا شنوا و داناست. مسلمانان می‌توانند با دشمنان خود از هر مذهب و اندیشه‌ای که باشند و چاره‌ای به غیر از آن نداشته باشند و مصلحتی را برای آن‌ها در بر نداشته باشد، یعنی صلح برای کفار مفید واقع نشود، پیمان صلح آشتی را امضاء کنند؛ زیرا رسول خدا در حدیبیه با سران قریش و با اهل نجران و بحرین در مقابل اموالی که پرداخت نمایند و جزیه پردازند پیمان صلح را امضاء کرد. صلح حدیبیه که از شهرت خاصی برخوردار است، مثال زنده در مورد می‌باشد: بعد از شکست احزاب و یک سره شدن کار

یهودیان مدینه در سال ششم هجری شرایط و اوضاع جزیره العرب تا حدی به نفع مسلمانان تغییر کرد، نشانه‌های فتح و پیروزی دعوت اسلامی اندک اندک ملاحظه می‌شد، رسول اکرم (ص) در خواب دید که با یارانش وارد مسجدالحرام شده، کلید کعبه را گرفته، خانه خدا را طواف کرده، عمره به جای می‌آورد. پیامبر (ص) اصحابش را از این رؤیا باخبر کرد، آنان شادمان شدند و پنداشتند که همین سال وارد مکه خواهند شد.

پیامبر (ص) برای یارانش اعلان کرد که قصد عمره دارد، تعداد زیادی از آنان آماده سفر شدند، روز دوشنبه اول ذی القعدة سال ششم هجری پیامبر (ص) به همراه همسرش ام سلمه رضی الله عنهما و با یک هزار و پنج صد تن از اصحاب کرام در حالی که بر ماده شترش (قصوا) سوار بود به سوی مکه حرکت کرد، رسول خدا راه خویش را پیش گرفت، هنگامی که به ذوالحلیفه رسید قربانی خود را نشانه نموده و به نیت عمره احرام بست.

قریشیان از این حرکت پیامبر (ص) آگاه شدند، بعد از مشوره به این فیصله رسیدند که نباید پیامبر و مسلمانان وارد بیت الله شوند، هنگامی رسول خدا از فیصله آن‌ها اطلاع حاصل کرد در منطقه به نام (ذی طوی) فرود آمد، خالد بن ولید که هنوز مسلمان نشده بود با دو صد اسب سوار راه اصلی مکه را به مسلمانان مسدود کرد و خواست در حین ادای نماز؛ بر آن‌ها یورش برد، همین بود که خداوند متعال حکم نماز خوف را نازل فرمود، رسول خدا از راه‌های دیگر اصحاب خود را به حدیبیه که در پایین مکه واقع است رساند و در آن جا از مرکب‌اش فرود آمد.

خدا به سوی اصحاب بزرگوار به دقت می‌دید وقتی نزد مشرکین قریش برگشت برای آن‌ها گفت: ای قوم! به خدا سوگند به عنوان نماینده به دربار پادشاهان: قیصر روم، خسرو ایران و نجاشی رفته‌ام؛ اما پادشاهی را ندیده‌ام که یارانش وی را چنان بزرگ بدارند مثل این که یاران محمد وی را بزرگ می‌دارند: آب شستن رویش را به سر و روی خود می‌مالند، هنگامی آن‌ها را به کاری دستور می‌دهد در انجامش از یک‌دیگر سبقت می‌گیرند و چون به سخن آغاز کند همه خاموش شده به سخنانش گوش فرا می‌دهند.

سفیر رسول خدا به سوی قریش

بعد از برگشت عروه نزد قریش رسول خدا عثمان بن عفان (رض) را به عنوان سفیر به سوی قریش فرستاد تا با آن‌ها در مورد هدفش از این سفر گفت‌وگو نماید، پیامبر (ص) برای سفیرش فرمود: قریش را آگاه بساز که ما به جنگ نیامده‌ایم بلکه به عمره آمدیم و آن‌ها را به اسلام فرا بخوان و با مردان و زنان مؤمنی که در آن جا به سر می‌برند، مژده فتح و پیروزی اسلام را بشارت داده، برایشان بگو خداوند متعال دینش را در مکه نصرت خواهد کرد، حضرت عثمان (رض) پیام رسول خدا را به قریش رساند، آن‌ها برایش اجازه دادند تا خانه کعبه را طواف کند؛ اما او نپذیرفت که قبل از رسول خدا خانه را طواف کند. به خاطر این که قریشیان بتوانند در مورد اوضاع جاری و پیام رسول خدا با هم به صورت درست بحث و تبادل نظر نمایند، حضرت عثمان (رض) را نزد خود نگاه داشتند.

مواد صلح‌نامه

قریش با درک حساس بودن موقعیت و زمان، سهیل بن عمرو را به خاطر عقد عهد پیمان صلح به نزد پیامبر (ص) فرستادند و بر ماده‌های ذیل تأکید کردند:

- پیامبر و مسلمانان امسال وارد مکه نشوند، بلکه

تمایل قریش به صلح

زمانی بزرگان قریش از نیت رسول خدا خبر شدند به اساس شروط دل‌خواه‌شان تمایل به صلح نشان دادند و از این لحاظ عروه بن مسعود ثقفی را نزد پیامبر (ص) فرستادند، او بعد از گفت‌وگو با رسول

سال آینده وارد مکه شوند و سه شبانه روز اقامت کنند.
- تا مدت ده سال بین طرفین جنگ صورت

نگیرد تا مردم در صلح و امنیت به سر برند.

- هر که بخواهد می‌تواند با محمد پیمان ببندد و هرکه بخواهد می‌تواند با قریش هم پیمان شود.

- هر فرد قریشی که بدون اذن سر پرستش فرار کند و به محمد پیوندد باید باز گردانده شود و اگر فردی از مسلمانان فرار کرده نزد قریش آمد باز گردانده نمی‌شود.

رسول خدا برای حضرت علی (رض) دستور داد تا ماده‌های عهدنامه را بنویسد و او نوشت، ماده‌های عهدنامه بر مسلمانان به خصوص بر عمر (رض) بسیار گران تمام شد؛ اما ابوبکر (رض) وی را به صبر و طاعت از رسول خدا توصیه می‌کرد تا این که سوره فتح نازل شد، رسول خدا در پی عمر (رض) کسی را فرستاد و او را فرا خواند و بعد برایش آیه نخست سوره فتح را تلاوت کرد، بعد از شنیدن آیه‌های متبرکه حضرت عمر (رض) شادمان گردید.

تاریخ اسلام نشان می‌دهد که سیره پیامبر نیز بر مبنای صلح و مسالمت است و آن حضرت (ص) هرگز آغازگر جنگ نبودند و در تمام سال‌های بعثت سعی و تلاش‌شان این بود که پیام الهی را برای بشریت برسانند و اگر شخصی و یا گروهی مانع راه رسالت واقع می‌شد بعد با آنان به خاطر گشایش راه دعوت مقابله و جهاد صورت می‌گرفت و اکثر اوقات آن حضرت (ص) به خاطر دفاع از اسلام و مسلمین به طبق امر پروردگارش دست به شمشیر می‌برد، در سال‌های نخست حکومت‌اش در مدینه منوره برای ایجاد فضای صلح و امن و از بین بردن اختلافات از میان مسلمانان مدینه پیمان اخوت را میان مهاجرین و انصار مطرح و اجراء نمود و از برکت وجودشان آتش جنگ‌های صدساله قوم اوس و خزرج خاموش گردید و یکی دیگر را از طی دل پذیرفتند و پس از آن در اولین اساس‌نامه قوانین اسلام، یهودیان مدینه را در دین و دارایی‌شان آزاد گذاشتند و آنان را در انسانیت و حقوق

شهروندی با مسلمانان شریک دانستند، بدین ترتیب از اولین اقدامات رسول خدا در حکومت اسلامی ایجاد صلح و دوستی میان همه اقشار جامعه بود. نمود دیگری از سیره مصلحت‌جویی پیامبر زمانی است که شهر مکه فتح شد. پیامبر دستور داد سپاه او به چهار قسمت تقسیم شده و از چهار دروازه شهر وارد شوند. آن حضرت به صراحت دستور داد که جز به هنگام اضطرار به کسی تعرض نکنند و خون کسی را نریزند و به احدی تجاوز نکنند، بالاخره بدون جنگ و خونریزی شهر مکه توسط سپاه اسلام فتح شد و لشکر پیامبر وارد مکه شده و در کنار خانه خدا دور هم جمع شدند، ناگهان فرمانده سپاه پیامبر (ص) بالای بلندی رفت و با صدای بلند فریاد زد:

«الیوم یوم الملحمه» امروز روز انتقام است، این نعره‌های پی‌درپی ترس و وحشت عجیبی در دل مردم مکه و سران آن‌ها انداخت تا حدی که قریش مرگ خود را به چشم می‌دیدند. پیامبر خدا در این هنگام که به آرزوی دیرینه خویش دست یافته بود و پس از تحمل رنج سالیان زیاد این شهر را فتح کرده است، زمانی که چنین سخنانی به گوش پیامبر (ص) رسید آن حضرت بسیار آشفته شد و حضرت علی (رض) را فرستاد تا پرچم را از آن فرمانده بگیرد و اعلام دارد که «الیوم یوم المرحمه» امروز روز رحمت و محبت است.

در آن موقع حساس سخن آغاز کرد و قسمتی از تعالیم عالیه اسلام را بیان نمود. سپس خطاب به قریش فرمود: «ای گروه قریش فکر می‌کنید که چه رفتاری با شما خواهم کرد؟ گفتند ای رسول خدا از تو جز نیکی و خوش رفتاری انتظار نداریم تو برادر کریم و فرزند برادری کریم هستی».

پیامبر (ص) با خوش‌رویی فرمود: بروید شما آزاد هستید و کسی مزاحم شما نخواهد شد، این جمله را فرمود و عفو عمومی را درباره قریش و مردم مکه که همه سوابق دشمنی با وی داشتند، صادر کرد. پیامبر (ص) در اوج پیروزی انتقام نگرفت، دشمنان

پس از خروج نیروهای روس در سال (۱۹۸۹-م) و سقوط رژیم کمونستی، مردم امیدوار بودند تا در سایه صلح و آرامش زندگی را از سر بگیرند، اما متأسفانه بنا بر توطئه‌های دشمنان بیرونی جنگ‌های داخلی در کشور به راه افتاد و بار دیگر این ملت مظلوم را به خاک و خون کشاند.

ضرورت به صلح

صلح و امنیت ضرورت و زندگی حیات بشری است و عدم دستیابی بدان موجبات بسیاری از صدمات خواهد بود. بسیاری از جنایات و قتل‌ها، که در کشور ستم‌دیده ما رخ داده است از عدم وجود صلح و امنیت بهره می‌گیرد. عدم صلح در یک اجتماع اُنس، الفت و اخوت

کینه‌توز خود را شکست داد، ولی از آن‌ها اسیر نگرفت و کسی را به قتل نرساند و اموال آن‌ها را غارت نکرد بلکه با کمال مهربانی و مسالمت شهر را فتح کرد.

نظری به اوضاع فعلی کشور

افغانستان متشکل از اقوامی چون پشتون، هزاره، تاجیک، ازبک، ترکمن، نورستانی و... است. اکثریت ۹۹ درصد آنان مسلمان هستند. مردمی که سال‌ها طعم تلخ تجاوز قشون سرخ را با تمام وجود حس کرده‌اند؛ اما این ملت مجاهد به یاری خداوند و با جهاد مقدس‌شان قشون متجاوز را به شکست و رسوایی مواجه کردند، شوروی‌ها علاوه از این که به آب‌های گرم نرسیدند، آب‌های سرد را نیز از دست دادند.

را از میان مردم بر می‌دارد و اتحاد ملی هرگز به وجود نخواهد آمد بلکه به اختلافات دامن‌گیر جامعه شده و به همگان صدمه می‌زند، امری که در افغانستان به وضوح نمایان است. برقراری عدالت و حق در جامعه اسلامی نیز نیازمند صلح و امنیت است. بدون صلح و امنیت کرامت انسانی نادیده گرفته خواهد شد و حقوق اولیه بشری محقق نخواهد شد.

مفهوم صلح

صلح به مفهوم واقعی، ارزشمندترین پدیده‌ی انسانی است که از اولویت‌های اساسی زندگی خوش‌بخت و تداوم حیات سالم و با همی توسعه‌ی سیاسی - اجتماعی جوامع بشری به حساب می‌آید؛ زیرا تأمین صلح و ثبات در یک جامعه باعث سعادت و خوش‌بختی آن شده و همین نظم باعث آن میشود که جامعه به سوی ترقی و پیشرفت سوق داده شود. صلح به شرایطی گفته میشود که فاقد خشونت باشد. تعریف و تعیین حدود صلح، مانند تعریف و تعیین حدود جنگ، از عهد باستان تاکنون چون و چراهای متعددی را سبب شده است. ستیزه‌شناسانی مانند گاستون بوتول، تلاش کرده‌اند تعریفی از صلح به دست دهند که اساس آن بر ملاک‌های غیرقابل انکار، یعنی معیارهای آماری، قرار داشته باشد. در ورای کلیه‌ی بحث‌های کیفی که در آنها هرکس میتواند ترجیحات شخصی، اخلاقی، فلسفی، سیاسی، مذهبی و... خود را دخالت دهد، صلح عبارت است از حالت جامعه‌ای که در آن آمارهای مرگومیر برای قتل نفس‌های سازمان‌یافته و دسته‌جمعی، رقمی در حدود صفر یا بسیار ناچیز باشد (ص ۲۱۰-۴۱۱).

به دلیل اینکه صلح نسبت به هر ارزش دیگری در معرض تهدید و مخاطره بوده است، انسان‌ها همواره تلاش کرده‌اند تا شیوه‌ها و راه‌های رسیدن به این امر مهم را جستجو و ایجاد سازوکارهای مؤثری جهت حفظ و بقای آن ایجاد کنند. اساساً کلمه‌ی صلح برای تمام مردم آشنا و دل‌نشین است. هیچ فردی را

در جامعه سراغ نداریم تا در مقابل این کلمه‌ی مقدس و دوستداشتنی عکس‌العمل منفی نشان دهند؛ زیرا تمام مردم ما دیگر از جنگ خسته شده‌اند و یگانه آرزوی پیر، جوان، زن، مرد و همه‌ی مردم ما همانا صلح است و بس.

صلح چیست؟

در فرهنگ سیاسی، صلح به معنای حالت آرامش در روابط عادی با کشورهای دیگر و فقدان جنگ و نظام تهدید است. هم‌زیستی مسالمت‌آمیز در روابط میان کشورها با نظام‌های مختلف، به معنای رعایت اصول حق حاکمیت، برابری حقوق، مصونیت، تمامیت ارضی کشورها، عدم مداخله در امور داخلی سایر کشورها و فیصله دادن به مسایل بین‌المللی است.

در فرهنگ لغات انگلیسی کالنز، معانی زیر برای صلح لحاظ شده است:

- ۱- حالتی که در نبود جنگ حکم‌فرما باشد؛
- ۲- پیمان پس از جنگ؛
- ۳- وضعیت هماهنگی و تناسب؛
- ۴- وضعیت آرامش و سکوت.

صلح به مفهوم متعارف و متداول به معنای متارکه، حسن تفاهم، دوستی، هماهنگی و آرامش است. اما این تعریف تمام شرایط مقدماتی از جمله آزادی، حقوق بشر، عدالت و استراتژی‌های فعال مانند: حل بنیادی منازعه، عدم تشدد، اعمار جامعه و اداره‌ی دولت را بر مبنای دموکراتیک که جهت استحکام و پایدار ساختن ضروری میباشند، در بر نمی‌گیرد.

صلح پدیده‌های است دارای دو بعد؛ در بعد اول، متضاد آن جنگ، خشونت و منازعه میباشد، که در صورت غیاب آن‌ها، دیگر فرصت میشود که صلح وجود دارد. در بعد دوم، متضاد صلح ناسازگاری و اعمال متقابل خصمانه‌ای‌اند که سیطره‌خواهی و مفاد متفاوت را هدف قرار میدهند. در این بعد، اگر روابط مثبت، متقابلاً مفید و عادلانه باشد، فرض میشود که

صلح وجود دارد.

صلح، قله‌ی کوه یا سرمنزل نیست که راه به سوی آن بسپاریم و با رسیدن به آن خود را در مقصد بیابیم و بیاساییم. صلح، راه یا وضعی است که در آن مردم با یکدیگر به سوی هدفی یکسان گام بر میدارند، فرایندی است جاری و پیشرونده در کار برقراری و تداوم بخشیدن به توافق‌ها و اتفاق نظرها، درکی است مشترک از هدف‌هایی که باید بدین منظور به کار بست. این همه از جنبش انسانی حکایت میکنند که آن را صلح‌جویی یا راه و روش صلح‌آمیز می‌خوانیم. صلح‌جویی به نوبه‌ی خود صرفاً نبود درگیری و نزاع نیست، بلکه متضاد فعالی است در برابر جنگ.

صلح‌جویی، علی‌رغم اینکه اجتناب از درگیری مسلحانه می‌باشد، به معنای یافتن راه‌حلی است که حذف علت‌های خشونت فردی و جمعی را امکان‌پذیر می‌سازد؛ علت‌هایی چون بی‌عدالتی، ظلم و ستم، جهل و تهی‌دستی، عدم تسامح و تبعیض. صلح‌جویی عبارت از برداشتن مسئولیت از سوی همگان است؛ خواه چهره‌های شاخص اجتماعی باشند، خواه نظامیان، حکمرانان یا شهروندان. صلح‌جویی به همکاری و همه‌جانبه‌گرایی بستگی دارد، یعنی توانایی کارکردن و همراه شدن با چندین دیدگاه به جای یک دیدگاه. به این مناسبت یکی از مقتضیات کارکردی صلح‌جویی این خواهد بود که برای ره‌پویی در صلح باید بتوانیم قدری خود را در جای دیگران قرار دهیم.

صلح نمیتواند از راه جدابودن و منزویبودن یا اعمار موانع بین طرف‌های درگیر منازعه تأمین شود، در حالی که همه‌ی این‌ها ممکن است در کوتاه‌مدت خشونت را کاهش دهد، اما روابطی را که برای صلح در درازمدت ضروری است، ایجاد نخواهند کرد. از طرف دیگر صلح یک روند پویاست نه ایستا.

سطح صلح با اعمال طرف‌های مربوط پیگیرانه افزایش می‌پذیرد یا کاهش می‌یابد. هم‌چنین صلح یک روند فعال است نه یک وضع غیرفعال. همزیستی

غیرفعال یک مسیر مهم و حیاتی برای صلح نیست. تحکیم و حفظ صلح شکل مشارکت فعال را به خود می‌گیرد. به همین ترتیب اعمار ایجاد صلح کار مشکل بوده و نابودی آن کار آسان است. سال‌ها زمان می‌برد که صلح باثبات اعمار و تحکیم شود، اما یک عمل میتواند آن را نابود کند.

انواع صلح

صلح به دو نوع است (صلح منفی و صلح مثبت) که هر یک را در زیر مختصراً به معرفی می‌گیریم:

صلح مثبت

در صدد جست‌وجوی شرایطی می‌باشد تا بتواند عوامل و ریشه‌های بیابوری و بی‌اعتمادی میان جوانب درگیر را که باعث بروز تشدد میشود، از میان بردارد. صلح مثبت به نظر بسیاری از دانشمندان، نمونه‌ای از مناسبات صلح‌آمیز، همکاری و هم‌گرایی فعال میان گروه‌های عمده‌ی انسانی است که در آن مردم توسط سازمان‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی برای حل سازنده‌ی منازعات و احیای ارزش‌های اجتماعی مانند تحمل‌پذیری و شکیبایی به نفع صلح، امنیت، آزادی و دموکراسی در کشور همکاری می‌کند و شاخصه‌های آن عبارتند از:

۱- قانون و عدالت،

۲- نبود خشونت فرهنگی،

۳- نبود خشونت ساختاری،

۴- مدیریت منازعه از راه‌های مسالمت‌آمیز.

به‌صورت عموم در هیچ جامعه‌ای، فردی وجود ندارد که از کلمه‌ی صلح متنفر باشد یا آن را نخواهد. جان لاک، عقیده دارد که مقصود از صلح و امنیت تنها آن نیست که زنده باشیم، بلکه منظور این است که واجد رفاه، آسایش و تسهیلات مشخص باشیم که حق طبیعی ماست و وظیفه‌ی مؤسسات دولتی است که آن را تسهیل و نگه‌داری کنند.

صلح منفی

صلح منفی آن است که توسط شبکه‌ای از نهادهای اجتماعی بنیانگذاری میشوند تا امنیت را از طریق ممانعت افراد، گروه‌ها و ملت‌ها از توسل به تشدد فیزیکی تأمین کنند. در این مرحله تأکید بر کنترل تشدد و جنگ است نه ریشه‌کن کردن آن. عوامل جنگ و تشدد در مرحله‌ی صلح منفی شامل استراتژی و سیاست نیست، بلکه هدف این است تا طرفین منازعه را از هم دور نگه‌دارند. شاخصه‌های اصلی صلح منفی عبارتند از:

۱- نبود جنگ،

۲- از بین رفتن فشار و تحمیل،

۳- فقدان ظلم و تعدی.

راه‌های به وجود آوردن صلح

اگر پرسیده شود مهم‌ترین امر در ساختن جامعه‌ای که در آن شهروندان با پیشینه‌های متنوع و منافع رقیب بتوانند به طور صلح‌آمیز در کنارهم زندگی کنند چیست؟ بسیاری از سیاستدانان، استدلال خواهند کرد که در چنین جامعه‌ای باید نهادهای سیاسی و اجتماعی انگیزه‌ی کافی را برای رفتار صلح‌آمیز شهروندان حین تعقیب منافع‌شان فراهم کند. یعنی نهادها و ساختارهای جامعه، طوری بنا شوند که شهروندان را به رفتار صلح‌آمیز ترغیب و تشویق کنند.

علاوه‌بر آن راهکارها، اعمال و فعالیت‌های زیر، راه‌های مؤثری برای ایجاد صلح میباشند:

۱- خلقکردن نیت و انگیزه‌های مبنی بر توقفدادن اشکال متفاوت خشونت برای دولت، گروه‌های مسلح و سازمانهای غیردولتی.

۲- ظرفیت‌سازی برای اعضای جامعه‌ی مدنی و روی دستگرفتن برنامه‌های آموزشی در مورد حل منازعه و دادخواهی.

۳- خلقکردن مراکز مطالعات صلح در سراسر ساحه‌ی تحت منازعه و تقویت تشریک مساعی و هماهنگی بین این مراکز از طریق ایجاد یک شبکه به

منظور تبادل‌هی افکار بین این مراکز.

۴- خلقکردن یک شبکه‌ی دادخواهی صلح از جمله در بین نهادهای جامعه به شمول دانشجویان و نهادهایی که در سطح پایین یا قاعده‌ی جامعه قرار دارند.

۵- تقویت آموزش صلح و ایجاد برنامه‌ی مشخص برای آموزش و همچنین تشکیل گروه‌ها و مراکز باشگاه‌های صلح در نهاد تحصیلات عالی و مکاتب.

۶- افزایش تحقیقات در مورد مسائل مربوط به منازعه و بررسی دلایل و وضعیت منازعه به منظور پیدا کردن راه‌های حل منازعه.

۷- دریافت راه‌حلهای بومی و محلی برای مدیریت منازعه و تلاش برای اجتماعی‌کردن و نهادینه‌کردن این روشهای بومی.

۸- اقدامات عملی حل منازعه به منظور دستیابی به خواسته‌های طرفین درگیر منازعه.

۹- ایجاد گفتمان در بین گروه‌های درگیر در منازعه و به‌خصوص در بین مقامهای درجه دوم و سوم و ایجاد کارگاه‌های آموزشی حل مشکل.

۱۰- دریافت و معرفی الگوها و ابزارهای مؤثر به طرفین درگیر در منازعه تا در فعالیت‌هایشان به جای الگوهای خشونت‌آمیز از آنها کار بگیرند.

۱۱- پروژه‌های انکشافی به منظور از بین بردن فقر و بیکاری.

۱۲- توجه به مسائل حقوق بشر.

۱۳- دعوت از گروه‌های بی‌طرف و ثالث به منظور ایجاد سهولت در حل منازعه و رسیدن به صلح مطلوب.

۱۴- ایجاد خبرگزاری‌های صلح و تولید برنامه‌ی مشخص برای آن.

۱۵- کمک‌خواستن از نهادهای بین‌المللی.

برای رسیدن به صلح و اهداف صلح‌آمیز راه‌های مختلفی وجود دارد که باید از آنها استفاده و به هدف رسید همچنین صلح‌سازی، برنامه‌ی طولی‌المدت

را نیاز دارد تا بنیادها و پایه‌های صلح ساخته شود. برای موفق شدن، پیشرفت و پایداری صلح، وارد معرکه شدن جامعه‌ی مدنی ضرورتی است که میتواند به‌مثابه عنصری، تغییر در وضعیت منازعه‌ی مستمر عمل کند. منابع محلی و فرهنگی برای ایجاد ظرفیت و برنامه‌های درازمدت در راستای ایجاد صلح نیز بسیار مهم است. سرانجام ما باید کمک کنیم تا فضا برای هیأت یا رهبران و پیام‌آوران صلح، توسعه یابد، هم‌چنین از قابلیت دگرگون‌سازی رسانه‌ها، نشرات و... استفاده‌ی خوب کنیم.

عمده‌ترین مشکل در صلح‌سازی ساختن یک استراتژی مشخص و مؤثر برای از بین بردن خشونت و رسیدن به صلح قناعت‌بخش است. این مسأله وقت زیادی را دربرمی‌گیرد تا یک استراتژی همه‌جانبه طراحی شود که در پرتو آن همه‌ی گروه‌های در حال منازعه زیر یک چتر قرار داده شود، به خواسته‌های آنان از مجراهای معقول پاسخ ارائه شود و مخصوصاً صدای مردم آسیب‌دیده و قربانیان خشونت شنیده شود و به نیازهای شان رسیدگی شود.

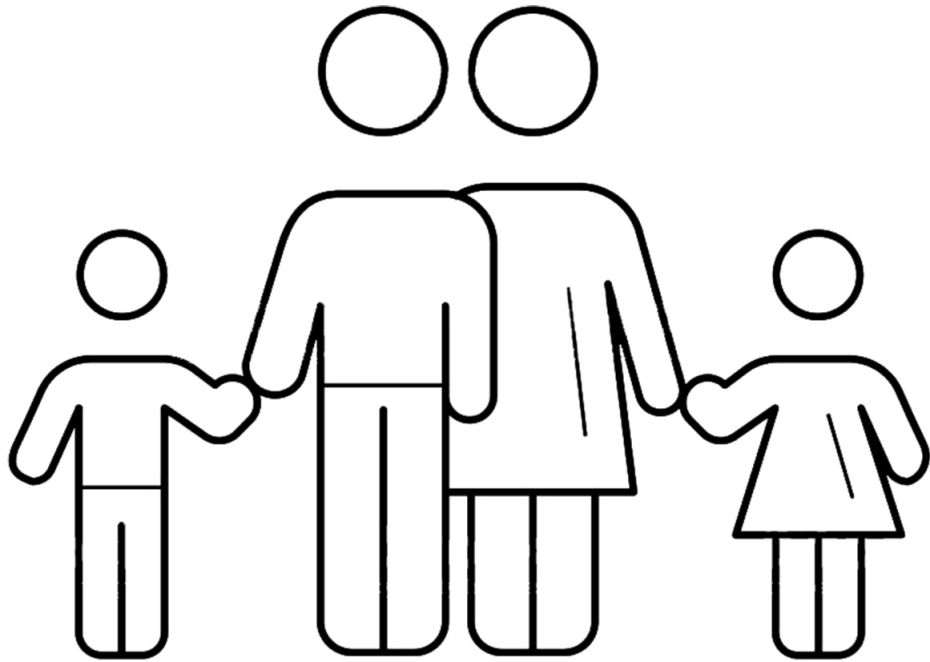
پرسش‌ها و تضادهای تاریخی، مشکل دیگری است که معمولاً پروسه صلح‌سازی و حل منازعه را به مشکل مواجه میکنند، چون منازعات همیشه ریشه و عوامل تاریخی دارند که از جایی شروع میشوند و آهسته‌آهسته شعله‌ی منازعه را مشتعل می‌سازند. بنابراین، زمانی که مسأله‌ی سازش و صلح به میان می‌آید، همه‌ی طرف‌های درگیر مسائل گذشته را پیش میکشند و طرف مقابل را مقصر می‌شمارند. پس زمان زیادی میخواهد تا به همه‌ی واقعات و جنجال‌های تاریخی راه‌حل پیدا شود، به‌گونه‌ای که همگان گذشته را فراموش و آینده‌ی امیدبخش را آغاز کنند.

پروسه‌ی صلح هم‌چنین مستلزم یک اراده‌ی سیاسی میباشد، مخصوصاً در سطح رهبری گروه‌های در حال منازعه. صلح‌سازی زمانی نتیجه‌بخش خواهد بود که رهبران، تمایل به مذاکره داشته باشند

و برای پیدا کردن راه‌حل برای منازعه، تلاش ورزند و علاقه‌مند باشند. البته به‌گونه‌ای که هرکدام آن‌ها قانع شوند که برای به‌دست آوردن بعضی امتیازات، برخی چیزها را باید از دست دهند. اگر این تصور وجود داشته باشد که یک طرف همه‌چیز را ببرد و طرف دیگر همه‌چیز را ببازد، نمی‌توان صلح را به میان آورد. گرچه مشکلات و چالش‌های زیادی در کشورهای در حال منازعه وجود دارد که پروسه‌ی صلح را با مشکل و حتا با ناکامی مواجه میکنند، اما باید یادآور شد که عوامل و شرایط در هر جامعه فرق میکند و نمی‌توان مشکلات یک‌سانی را در برابر صلح در نظر گرفت و آن را در تمام جوامع تعمیم داد.

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- عثمانی دیوبندی علامه مفتی محمد شفیع تفسیر معارف القرآن: مترجم مولانا محمد یوسف حسین پور جلد ۸ صفحه ۱۴۸، انتشارات شیخ الاسلام احمد جام، تربت جام
- ۳- یک دسته از علما و مفسران جهید کشور، تفسیر کابلی: جلد سوم صفحه - ۵۷۰
- ۴- سید قطب، فی ظلال القرآن، مترجم مصطفی خرم دل- جلد پنجم صفحه ۹۴۹ - ناشر: نشر احسان- تهران خیابان انقلاب .
- ۵- مبارکپوری مولانا صفی الرحمن (۱۳۸۲) سیرت النبى الرحیق المختوم، مترجم عبدالله خاموش هروی، باب صلح حدیبیه صفحات ۴۸۳- ۴۸۴ - انتشارات شیخ الاسلام احمد جام، تربت جام
- ۶- الجزایری ابوبکر (۱۳۸۱) کلیات اسلام، مترجم عبدالعزیز سلیمی - باب معاهده صلح - صفحات- ۳۷۵- ۳۷۶ ناشر: احسان، تهران خیابان ناصر خسرو.
- ۷ مکتبه الشامله: الاربعون الصغري للبيهقي - باب اصلاح ذات البین جزء اول - صفحه ۱۵۵
- ۸- سایت رسمی کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان (www.aihrc.org.af)

روابط خانوادگی و اثرات آن بالای روح و روان کودکان

نثار علمی نثار

انسان دوستی مهر، محبت و نیک اندیشی را از آغازین روز های آموزش و یادگیری کودک یعنی زمانیکه کودکان اولین قدم های خود را آهسته آهسته و شمرده شده بر زمین میگذارند باید در آنان پرورش داد. والدین عزیز آموز گاران واقعی و اصلی علم و معرفت به شمار میروند، کلمات و جملاتی که از آن بوی ستیزه جویی، جدال و کشمکش های میانتهی و بیهوده به مشام میرسد نباید در نزد گوش شنوا و عقل بینا و زود رس کودک استفاده گردد. و به جای آن باید کلمات و واژه های محبت، مهربانی، صمیمیت، پاکیزه گی، خلوص نیت، گفتار و کردار نیک را در ذهن آنان زرق نمود، تا اطفال خانواده بتوانند در دوران خورد سالی با روش های مثبتی که از والدین می آموزند آینده خود را در آئینه شفاف آن آرایش دهند، تعصبات خشک و مناقشات غضب آلوده در نزد کودک نباید صورت گیرد. همواره تلاش گردد تا راه کار های ادبی و سیرت اخلاقی در ذهن و روان آنها جا داده شود، بارها به مشاهده رسیده که لجاجت اطفال ناشی از رویه نادرست و روابط نا

مطلوب بین والدین و خانواده بوده زیرا اطفال مقلدین رفتار، کردار و حرکات مثبت و منفی والدین خویش اند، به عباره دیگر اطفال انعکاس دهنده شخصیت والدین و محیط خویش اند. پدر و مادر و مسوولین خانواده حتی المقدر سعی نمایند، نزاکتهای اجتماعی را که آینده ساز اطفال است جداً رعایت نمایند. تا باشد کودکان با پیروی از سیرت اخلاقی و ادبی خویشتن ساز شده آراسته باقبای شریف انسانی گردد. متأسفانه در شرایطی که ما در آن به سر میریم به اثر مداخلات فرهنگی، دینی، سیاسی، جغرافیایی، اجانب شیرازه زندگی اجتماعی، فرهنگی، معنوی و مادی ما در تمام عرصه ها متضرر گردیده و فقدان معنویت، اختلافات و کشیده گی های بی مورد را میان اقشار مختلف جامعه سرزمین آتش دیده و خاکستر شده ما به میان آورده است. کشمکش های خانوادگی و فامیلی، عدالت گریزی، زن ستیزی زندگی تعلیمی و تربیتی، را به نوبه خود خدشه دار ساخته و قشر آگاه و منور کشور را دچار تشویش و نا امیددی نموده است. به مراتب دیده میشود که خانواده ها را تنها خشونت مرد علیه زن نه بلکه خشونت زن علیه زن متاثر ساخته، تهدید مینماید، به گونه مثال: نو عروسی که به خانه داماد میرود طبیعیست که داماد به این بانو صمیمیت و علاقه مندی خود را ابراز مینماید تا این عروس تازه آمده را به خانه نو با زبان خاص مزاجت خیر مقدم گوید و عروس نیز علاقه نشان میدهد تا با شوهر و فامیل آن همنوا بوده و آهسته آهسته او نیز علاقه به دوام زندگی را در کنار این خانواده پیدا نموده دیگر خود را بیگانه احساس نکند، متأسفانه مادر پسر که خشوی عروس است از این رویه و اخلاق پسر در برابر خانمش خشن، حسود و کینه توز میشود. و با تحریکات مغرضانه و تعصبات عبوسانه غیر مستقیم، پسر را ترعیب به خشونت میکند و دختر این خانواده یعنی خواهر داماد از رویه زشت مادر آموزش منفی و غیر منطقی گرفته بر خورد نامناسب توام با نقدهای شخصی و سلیقه وی در برابر عروس اختیار مینماید و همه آرزوهای این

بانو را که برای ساختار یک زندگی نو در وجود خود می پروراند به یاس و نا امیددی مبدل میسازد، اینجاست که خشونت زن علیه زن آشکار را به مشاهده میرسد. به منظور مهار کردن این پدیده نا پسند که شیرازه زندگی تعلیمی و تربیتی اطفال ما را به مخاطره می اندازد لازم است انسان های نخبه، معلمین و اساتید فرهیخته با درک رسالت و مسوولیت های دینی و انسانی خویش دست به دست هم داده از همین اکنون اولاد معارف را بار روحیه نوع دوستی تربیت و آموزش دهند

والدینی که چهار دهه جنگ را در کشور تجربه نموده و تلخی های آنرا جبراً چشیده اند باید با درک مسوولیت و رسالت دینی و انسانی خویش برای ریشه کن نمودن حسادت های خشک، تعصبات بی مورد و خشونت های تلخ از مغز و روان اولاد ها آگاهانه خارج نمایند و بدیل آنرا از راه های صمیمیت، مسالمت و ملایمت با لبخندی های لطیف و ظریف به طرز و گونه خاص در دهن شان مستقر نمایند. از پرخاشگری های مخاطره آمیز و سکوت فضای تار خانواده که محرومیت را در ذهن کودک زنده مینماند و از آموزه های نا مطلوب به شمار میرود جداً باید خود داری گردد. بهتر است برای امتیاز دهی به کودک سعی شود زمینه بازی و تفریح را در حدود توان و امکان به او فراهم نماید و توجه شود از کلمات چون قوم، نژاد، ملیت، عشیره و قبیله و غیره که باعث درز و ایجاد شکاف مدهش و خشونت میان آینده سازان این کشور میشود جلوگیری بعمل آید.

درعوض مطالب و مقاصدیکه جامعه را از لحاظ فکری و اخلاقی پیوند دهد به صراحت و وضاحت مطرح نمایند و همواره به مقام والای انسانیت ارج گذاشته شود. تا باشد اطفال از همین حالا به نوع دوستی، سیرت و وطنیت آمیخته از ادب و شرافت را که جوهر ناب انسانیت است دریافته و با این دیهیم ملکوتی مزین گردند.

د کمپیوټر پروگرامونه Computer Software's

انجینر سوله نسیمی سادات

کمپیوټر د فزیکي پرزه جاتو (Hardware) نه پرته یوه بله برخه هم لري چې د کمپیوټر د پروگرام (Computer Programs) په نوم یادېږي. پروگرامونه د کمپیوټر د مهمو برخو څخه شمېرل کېږي، چې د کمپیوټر پرزو ته کار وربښايي، یو مفهوم او یو فکري شکل لري. د بېلګې په ډول کتاب د کمپیوټر لپاره یوه ښه بېلګه ده، پانې یې د کمپیوټر د پرزو لپاره بېلګه ده او د کتاب متن د کمپیوټر د پروگرامونو په څېر ده یعنې د کمپیوټر پرزې او پروگرامونه یو د بل سره لازم او ملزوم دي چې د یو په نه موجودیت کې د بل څخه مطلب نه اخیستل کېږي، همدارنګه د کمپیوټر د Hardware او Software ترمنځ یوه بله برخه هم شته چې ددوي دواړو ترمنځ یې د کړنو د ترسره کولو لپاره اړیکه جوړه کړي ده له (Firmware) څخه عبارت ده چې په لاندې ډول یې روښانه کوو:

(Firmware)

دکمپیوټر په جوړښت کې درېمه برخه چې د Hardware او Software ترمنځ د اړیکې لپاره کارول کېږي د (Firmware) څخه عبارت ده .

(Firm Ware) هغه کوچني خو ډېر مهم پروگرامونه دي چې هر کمپیوټر یې په ځانگړي ډول له ځان سره لري په دایمي توگه د سلیمان په ټوټو کې ثبت شوي وي هر یو کمپیوټر په خپل ځان کې ځانگړي (Firm Ware) لري، لکه گرځنده موبایل (Mobile Phone)، ډیجیټل کمډر (Digital Camera)، د تلویزیون ریموټ کنټرول، د هارډیسک (HDD)، اصلي حافظه (Main Memory)، د کمپیوټر، د حساب ماشین (Calculator)، او داسې نور هم د (Firm Ware) لرونکي دي. څرنگه چې کوم ځانگړی تعریف د پروگرامونو او (Firm Ware) ترمنځ شتون نلري، خو بیا هم داسې یې تعریفولی شو:

د پروگرامونو او د کمپیوټر د پرزه جاتو ترمنځ د اړیکو تیت ترینه برخه له (Firmware) څخه عبارت ده. (Firm Ware) ته ځکه (Firm Ware) ویل کېږي چې د هارډویر په څېر خپله دنده دنورو پروگرامونو په وسیله ترسره کوي، په ډېر ساده او اسانه توگه (Firm Ware) په یو ډول حافظه کې چې د (ROM: Read Only Memory) په نوم یادېږي ذخیره کېږي . دا ډول (Firm Ware) له بدلون مخکې او د نویو ځانگړنو په زیاتولو سره د پرزې بدلون ته اړتیا لري. د کمپیوټر پروگرامونه د پروگرام لیکنې په ژبه کې د سافټویر انجنرانو لخوا لیکل کېږي. د کمپیوټر پروگرامونه په لاندې دوو برخو وېشل شوي دي:

- هغه Software چې خلاص کوډونه ولری (Public Software/Open Source)
- هغه Software چې خلاص کوډونه ونه لري (Private Software/Close Source)

هغه سافټویرونه چې خلاص کوډونه ولری

(Public Software (Open Source

خلاص کوډ لرونکي Software هغه پروگرامونه دي چې هر پروگرام لیکونکي کولای شي چې د هغې کوډ وگوري او په هغې کې بدلون رامنځ ته کړي او له اړتیا سره سم یې برابر کړي.

هغه Software چې خلاص کوډونه ونه لري

لري

(Private Software (Close Source

بند کوډ لرونکي Software هغه پروگرامونه دي چې پروگرام لیکونکي نه شي کولای د هغې کوډ وگوري او په هغې کې بدلونونه رامنځ ته کړي او له اړتیا وړ یې برابر کړي.

هغه Software چې خلاص کوډ نه لري په دوو ډوله دي:

- قانوني پروگرامونه Legal Software
- غیري قانوني پروگرامونه Illegal Software

قانوني پروگرامونه Legal Software

هغه Software دي چې د کارولو په موخه په بازار کې خرڅیږي او د گټې اخیستنې لپاره تیاروي قانوني Software په درې ډولونو وېشل شوي:

- د سیستم پروگرامونه System Software
- د ژبې پروگرامونه Language Software
- پلي کیدونکي پروگرامونه Application Software

د سیستم پروگرامونه (System Software)

د سیستم پروگرامونه هغو پروگرامونو ته ویل کېږي چې کمپیوټر Hardware ته د کړنو د ترسره کولو لپاره لارښوونه کوي، همدارنگه د کمپیوټر کړنې کنټرول او اداره کوي. ددې پروگرامونو جوړول د پرمختللو پروگرامونو په وسیله صورت نیسي، د بېلګې په ډول اسمبلي ژبه او ++C ژبه ++Assembly & C د پروگرامونو لیکنې لپاره کارول کېږي. چې د سیستم پروگرامونو د جوړونې

لپاره مناسب پروگرامونه کتل شوي دي.

Operating System ددې پروگرامونو يوه بڼه بېلگه ده چې د کمپيوټر د کارولو په وخت کې د کاروونکي او د کمپيوټر ترمنځ د اړیکې په څېر دنده ترسره کوي د کمپيوټر له چالانولو څخه وروسته د هرې بټني کلک، د موس دښه کونکې حرکت، د داخلوونکو پرزو کرني، د خارجوونکو پرزو کرني او دلومړنيو معلوماتو د ذخيره کولو پرزو کرني ددې پروگرام په وسيله کنټرولېږي، ځينې د کمپيوټر کاروونکي اپريټنگ سيستم ته خاص پاملرنه نه کوي خو تخنيکي کسان ورته زياته پاملرنه کوي ځکه د اپريټنگ سيستم داخلي کار په طريقه پوهېدل د کمپيوټر دستونزو په حل کې زياته مرسته کوي په حقيقت کې اپريټنگ سيستم يو اصلي او مقصودي پروگرام دي چې د نورو پروگرامونو ترسره کولو او د سيستم د منابعو اداره کولو دنده ترسره کوي.

د سيستم پروگرامونه په دوو برخو وېشل شوي

- د سيستم عامل (Operating system).
- ژباړن پروگرام (Translator Language Processor or).

اپريټنگ سيستم (Operating system)

اپريټنگ سيستم چې ځينې وخت د سيستم سافټوير په نوم هم ياديږي داسې پروگرام دی چې د کمپيوټر ټولې برخې (Hardware ، Software) کنټرولوي او پر هغې د پروگرامونو د ترسره کولو او ذخيره کولو لار اسانوي.

دا هغه پروگرامونه دي چې په (Low Level Software's) Language کې جوړ شوي او په Hardware باندې انستال شوي ددې پروگرامونو په وسيله هاردوير خپلې کرني ترسره کوي او ځينې نور پروگرامونه دي چې په (High Level Language) جوړ شوي د ځانگړو دندو د ترسره کولو لپاره له اپريټنگ سيستم څخه وروسته په کمپيوټر کې انستالېږي چې

د (Application Software) په نوم ياديږي اپريټنگ سيستم د (OS) په تورو بڼوډل کېږي د اپريټنگ سيستم هغه برخه چې کاروونکي ورسره مخ کېږي او دهغې په مرسته کمپيوټر د کارولو وړ گرځي، د يوزر انټرفيس په نوم ياديږي چې په لاندې ډول يې روښانه کوو:

يوزر انټرفيس (User Interface): د اپريټنگ سيستم يوله مهمو کارونو څخه د (user interface) موجوديت دي چې ددې په وسيله د کمپيوټر کاروونکي کولای شي چې له کمپيوټر سره يو ځای شي او خپل معلومات کمپيوټر ته ورکړي.

په عمومي ډول (user interface) په لاندې دوو ډولونو وېشل شوي دي:

- (CLI (Command Line Interface).
- (GUI (Graphical User Interface).

(CLI (Command Line Interface): په دې ډول (interface) کې د يو يو حرف په ليکني سره کاروونکي کمپيوټر ته خپلې لارښوونې ورکولای شي، پخواني اپريټنگ سيستم لکه: (DOS، UNIX & LINUX) ځينې ډولونه دداسې (Interface) لرونکي و.

(GUI (Graphical User Interface): ددې (interface) په وسيله کاروونکي کولای شي چې له لارښوونو پرته د ليکلو پر کمپيوټر خپل کارونه ترسره کړي همدارنگه د شکلونو د پاسه د موس په کلک کولو سره خپلې لارښوونې کمپيوټر ته ورکړي، نن ورځ په ډېرو پروگرامونو کې دا (interface) کارول شوی دی.

د اپريټنگ سيستم د منعخته راتللو لاملونه

د کمپيوټر پوره سيستم له اصلي حافظې، هارډيسکونو، کيبورډ، موس، منيټور او داسې نورو داخلوونکو او خارجوونکو پرزو څخه جوړ شوی چې دا ټولې پرزې يوله بل سره اړيکه لري او په مشترک ډول يوه کرڼه ترسره کوي. د کرڼو د ترسره کولو لپاره هرې

له منابع څخه کار اخیستل.
 • د کرنو په ترسره کولو کې د کراوونو (Starvation) څخه مخنیوی.

په اوسني وخت کې په نړیواله کچه زیات کاریدونکی اپریټنګ سیستم د وینډوز (Windows Operating System) اپریټنګ سیستم دی چې په شخصي کمپیوټرونو کې په زیاته اندازه کارول کېږي.

د سیستم عامل (Operating System) پروگرامونه په لاندې برخو وېشل شوي دي

Types of operating system according to software using

- Windows Operating system (WOS)
- UNIX Operating System (UOS)
- Linux Operating systems (LOS)
- MAC Operating system (MAC OS)
- IOS Operating system (IOS OS)
- Android Operating system (AOS)

Microsoft Windows Operating System

دا اپریټنګ سیستم په (۱۹۸۵) کال کې د مایکروسافت کمپنۍ په وسیله جوړ شو، اولین ډول یې (Windows ۱.۰) و چې په (۱۹۹۱) کال کې مارکیټ ته وړاندې شو. وروسته یې بیا دا (windows ۲.۰, windows ۳.۰, etc windows ۳.۱) ډولونه مارکیټ ته وړاندې کړل په (۱۹۹۵) کال کې یې د نوي قابلیت لرونکي اپریټنګ سیستم چې د (window ۹۵) په نوم یادیده مارکیټ ته وړاندې کړل. لومړني ۳۲ بیته اپریټنګ سیستم مایکروسافت کمپنۍ جوړ کړي. مایکروسافت کمپنۍ ددې وینډوز په وسیله وکولای شول چې د شماری له ډول (Version Number) څخه د نوم ایښودنې سیستم ته لار پیدا کړي، د ۹۵ وینډوز په وسیله د (windows Operating system) ډېر زیات مشهور شو چې نور ډولونه یې بیا په لاندې ډول

پرزې ته د لارښوونو لیکل چې په سمه توګه کرڼه ترسره کړي یو سخت کار وو، ځکه چې د لارښوونو لیکونکو ته اړتیا وه، ترڅو د هرې پرزې په دندو ځان پوه کړي چې د ستونزو مخه ونیسي. نو پروګرام جوړونکو زیات وخت یو پروګرام یې جوړ کړ چې د کمپیوټر د سیستم ټولې برخې کنټرول کړي او هره پرزه خپله دنده په سم ډول ترسره کړي. دا کرڼه د اپریټنګ سیستم د منځ ته راتلو لامل شوه.

د اپریټنګ سیستم دندې

- اپریټنګ سیستم دوه اړین کارونه ترسره کوي.
- پروګرامونه (Software) او پرزې (Hardware) کنټرولوي او که چېرې په کومه برخه کې ستونزه وي کار نه کوي، نو د کمپیوټر کاروونکي ته به داسې پیغام (Message) ورکوي چې د ستونزې ټول جزئیات پکې وي.
 - کاروونکي ته یې اسانوي چې د کمپیوټر له Hardware او Software څخه خپل اړین کارونه ترسره کړي اکر که کاروونکي د پرزو په ټولو جزیاتو خبر هم نه وي.
 - په عمومي ډول د اپریټنګ سیستم دندې په لاندې ډول دي:
 - د کمپیوټر ذخیروي پرزې په پوره توګه کارول او د هغې د لمنځه تللو څخه مخنیوی کول.
 - د پروګرام د ترسره کولو پر وخت د پروګرام د ساتلو لپاره د کمپیوټر ذخیرې ټاکل.
 - د کمپیوټري سرچینو بندول او خلاصول.
 - د ساتلو (Saving) او لرې کولو (Deleting) کرڼې ترسره کول.
 - د کرنو ترمنځ د اړیکو لپاره ترتیب برابرول او په تړلي ډول د کرنو ترسره کول.
 - د فایلونو کنټرول او ساتنه.
 - د اصلي حافظې او هارډیسکونو کنټرولول.
 - د ذخیره شریکول (Resource Sharing).
 - په حسابي کرنو (Accounting) کې د کمپیوټر

مارکیټ ته وړاندې شول.

Windows 97, windows 98, windows 2000 , windows XP, ME, Windows 7, Win-dows 8 او داسې نور. ویندوز (۹۵) لومړني اپریټنګ سیستم و چې د (plug-and-play) تکنالوژي پکې په پوره توګه وکارول شوه او هغه پرزې چې د (plug-and-play) ځانګړتیا به یې لرله په چټکتیا سره به د اپریټنګ سیستم په وسیله کشف او کار ته به چمتو شوې.

(windows 2000) او له دې وروسته ډولونو په جوړښت کې یې د (Unicode) له سیستم څخه کار اخیستی چې د انګلیسي ژبې د تورو نه پرته د بلې ژبې توري هم پکې لیکل کېږي.

د (Unicode) سیستم د هر حرف د لیکلو لپاره دوه بایټه کاروي ددې په وسیله کولای شي چې (۶۵۵۳۶) توري کوډ کړي.

نوی اپریټنګ سیستم د پخواني اپریټنګ سیستم په پرتله کولای شي چې څو پراسیسرونه وکاروي، همدارنګه یې د فایلونو لپاره د (NTFS) فایل سیستم کارولی چې له امنیتي پلوه هم د زور اپریټنګ سیستم په پرتله ډېر ساتل شوی دی.

(Window XP)

Window XP د مایکروسافت کمپنۍ لخوا د شخصي کمپیوترونو، سوداګريي کمپیوترونو او د هغه کمپیوترو لپاره چې مطبوعو کې دلیکنو لپاره کارول کېږي، جوړ شوي. د (XP) حروف د (experience) یعنې تجربې څخه اخیستل شوي. په لومړیو وختونو کې دا ویندوز د (Whistler) په نوم یادیده سبب یې دا و چې د ددې ویندوز د بشپړیدو پر وخت پروګرامران د کانادا په (Whistler) کې استوګن وو. دغه اپریټنګ سیستم د (window NT, ۲۰۰۰) په تعقیب جوړ شوی، په ۲۰۰۱ میلادی کال کې بازار ته وړاندې شو چې اوسني وخت کې د (windows ۲۰۰۰, ME) په ځای کارول کېږي، دا اپریټنګ سیستم مایکروسافت کمپنۍ ددې لپاره جوړ کړ چې د مایکروسافت د نورو

اپریټنګ سیستمونو سره د ظاهري بڼې بدلون، نوې ځانګړتیاوې زیاتول، کوډونه سره شریک کړي ترڅو یو (Platform) جوړ کړي، (XP windows) د کور په کمپیوترو کې همدارنګه په مسلکي ډول دکارولو لپاره وړاندې شویده چې یوله بل سره توپیر لري، یوه مهمه ځانګړتیا یې داده چې د فارسي ژبې ویونکو لپاره فارسي لري.

UNIX Operating System

دغه اپریټنګ سیستم په ۱۹۷۱ کال کې د دوو پوهانو چې هریو (Denis Richie & Ken Tampon) په وسیله جوړ شو او د (Bell) په ازمایښتي ځای کې ورو او غټو کمپیوترو ته د کارولو لپاره واچول شو. دا اپریټنګ سیستم په یو وخت کې د څو کارونو د ترسره کولو ترڅنګ د څو کارونکو د ګټې اخستني لپاره هم چمتو او یو ډاډمن او امن لرونکی سیستم دی.

د یونیکس لومړنی ډول په اسمبلي ژبه کې لیکل شوی و. وروسته بیا (۱۹۷۲) میلادی کال کې څرنګه چې پورته ذکر شوي علمانو د (C Programming Language) ډیروګرام لیکني د ژبې په توګه معرفي کړه، په (۱۹۷۳) کال کې یونیکس هم په همدې ژبه کې ولیکل شو چې دې کرنې یونیکس د نقل کولو (Portable) وړ وګرځولو.

Linux Operating System

دغه اپریټنګ سیستم په (۱۹۹۱) کال کې د (Linus Torvalds) (فنلنډي عالم په وسیله جوړ شو، څرنګه چې دغه اپریټنګ سیستم د خلاص کوډ (Open Source) لرونکی و نو د یرو کمپنیو د ښه والي په موخه پکې برخه واخسته چې په لږ وخت کې یې زیات پرمختګ وکړ اوس مهال د یو پرمختللي اپریټنګ سیستم په توګه کارول کېږي، دغه اپریټنګ سیستم په (Intel, Motorola 68000 , Alpha, Power PC) په (CPU) کانو کې د کرنو د ترسره کولو وړتیا لري.

MAC Operating system (MAC OS)

د (Mac OS) چې د (Macintosh Operating System) لنډيز دی دغه اپريټنگ سيستم په ۱۹۸۴ کال کې د (APPLE) کمپنۍ لخوا د ساده او سرور ميکنتاش کمپيوټر لپاره جوړ شو، لومړی نسخه يې د (Mach) او (BSD) هستو په اساس په (C) پروگرام ليکنې ژبه کې جوړه کړي وه. لومړی اپريټنگ سيستم يې د هغه ميکانتاش کمپيوټرونو لپاره د کارولو وړ و، چې د (Motorola) ټکنالوژۍ په اساس جوړ شوی و، په زياته اندازه په مبايلونو او ټابلټ کې کارول کېږي.

IOS Operating system (IOS OS)

دا اپريټنگ سيستم په ۲۰۰۷ ميلادي کال کې د (Apple) کمپنۍ د (Macworld) په نندارتون کې په ۹ د جنورۍ د ميکانتاش اپريټنگ سيستم په اساس جوړ او ټولني ته يې وړاندې کړ، چې د ايفون مبايلو او ټابلټ لپاره يې ترې کار اخيسته، په نوي ماډل اپريټنگ سيستم کې چپ لوري ته (Spotlight Search function) جوړه کړای شوه چې د کاروونکو لپاره د تيلفون کولو، ايميل کولو، د شيانو لټولو اسانتيا يې رامنځته کړه.

Android Operating system (AOS)

دا اپريټنگ سيستم د گوگل کمپنۍ د مبايلونو او ټابلټ لپاره جوړ کړی، چې (open source) دي يعنې پروگرام جوړونکي کولای شي چې د خپلي اړتيا وړ کار ترې واخلي. د اندرايد کلمه يوه يوناني کليمه ده چې د روبات (اوسپنيز انسان) په معنا ده.

دا روبات داسې جوړ شوی دی چې انسان ته د هونښيار والي په اړه ډېر ورته والی لري. د اندرايد اپريټنگ سيستم ټول په جاوا پروگرام کې ليکل شوی چې د کارولو لپاره دجاوا کوډ په (Dalvik) باندې بدلېږي او د (Dalvik virtual machine) په وسيله دکارولو وړکړځي.

د اندرايد سيستم لاندې ځانگړتيا لري:

- په اندرايد کې د اړيکو جوړولو ټولې ټکنالوژۍ لکه: (GSM, EDGE, CDMA, Bluetooth) دکارولو وړ دي.
- په اندرايد سيستم کې د مولتي ميډيا بېلابېل فايولونه لکه: (MP3, MP4, AMR, GIF) دکارولو وړ دي.
- په اندرايد سيستم کې د پيغام ليکلو لپاره د (SMS) څخه پرته (MMS, XMPP) ټکنالوژي هم دکارولو وړ ده.

د کار له مخې د اپريټنگ سيستم ډولونه

Types of Operating system according to (work)

- Time sharing Operating system
- Distributed Operating system
- Network Operating system
- Batch Processing Operating system
- Real Time Operating system
- Hard Real Time operating System
- Soft Real Time operating System

Time Sharing Operating System

دا اپريټنگ سيستم په هغو کمپيوټرونو کې کارول کېږي چې ډير خلک يې په يو وخت کې کاروي يعنې په يو کمپيوټر کې يو پروگرام د ډيرو خلکو لپاره شريک شوی وي او په يو وخت کې د ډيرو خلکو غوښتنو ته ځوابونه وايي.

Distributed Operating Systems

هغه اپريټنگ سيستم دی چې د څو پراسيسرونو په مرسته د ډيرو پروگرامونو (Multi Programming) د کارولو په وسيله ډيرو کارونکو (Multiple Users) ته خدمات وړاندې کوي. د کاروونکو کړنې د پراسيسرونو ترمنځ وېشل کېږي کوم چې ډير اړين وي هغه لومړی

هغه اپريټنگ سيستم ته وايي چې د يوې کرني له اوليت څخه دفاع نه شي کولای که چېرې ددې کرني د ترسره کولو وخت کې بله مهمه کرنيه منځ ته راشي، دا پریدي او په هغې بلې کرني شروع کوي.

ژباړن پروگرامونه (Translating Programs)

له هغو پروگرامونو څخه عبارت دی چې معلومات د ماشين ژبې ته ژباړي يعنې معلومات په داسې ډول برابر وي چې کمپيوټر وکولای شي په هغې باندې کرنيه ترسره کړي په دوو ډوله دي:

- يوه يوه کرنيه ژباړونکي پروگرامونه (Interpreter Program).
- څو کرنيه ژباړونکي پروگرامونه (Compiler Program).

يوه يوه کرنيه ژباړونکي پروگرامونه (Interpreter Program): له هغه ژباړونکي پروگرامونو څخه عبارت دی چې د معلوماتو يوه يوه کرنيه په ترتيب سره د کمپيوټر د کرني د ترسره کولو لپاره برابر وي. څو کرنيه ژباړونکي پروگرامونه (Compiler Program): له هغه ژباړونکي پروگرام څخه عبارت دی چې ټول معلومات په يو ځل د کمپيوټر د کرني د ترسره کولو لپاره برابر وي او د ماشين ژبې ته يې ژباړي تر څو Hardware وکولای شي چې کرني پرې ترسره کړي.

د پروگرام ليکلو ژبې (Language Software)

څرنگه چې پوهېږو کمپيوټر د هغه پروگرام په وسيله چې ورته ورکول کېږي په نښه توگه کار ترسره کوي او پرته له پروگرام څخه هيڅ کار نشي ترسره کولای د کمپيوټر مهمه ستاينه چې له نورو ماشينونو څخه يې لري د پروگرام کولو وړتيا ده. د پروگرامونو د شتون له امله خلک کمپيوټر اخلي او کارونه پرې ترسره کوي، تاسې به لس گونو او سل گونو داسې پروگرامونه په بېلابېلو

او نور ورپسې ترسره کوي، په دې اپريټنگ سيستم کې ټول پراسيسرونه د (CL:Communication line) لين په وسيله يو له بل سره اړيکه لري.

Network Operating System

هغه اپريټنگ سيستم دی چې په سرور باندې انسټالېږي او د شبکې Hardware او Software دواړه کنټرولوي دا اپريټنگ سيستم دوه لويې دندې ترسره کوي چې يوه يې (Sharing Software & Hardware) او بله يې (Remote Access) ده.

Batch Operating System

هغه اپريټنگ سيستم دی چې کاروونکي ورته مستقيم لاسرسی نه لري، هر کاروونکي د (-Off Line) پرزې (Punch Card) له لارې کمپيوټر ته خپلې لارښوونې داخلوي.

Real Time Operating System

يو وړوکی او د زياتې چټکتيا لرونکي اپريټنگ سيستم دی چې د (Embedded Operating System) په نوم هم يادېږي، ټولې کرني په ټاکلې وخت کې ترسره کوي، هرکله چې يوې کرني ته اړتيا وي چې په ټاکلې وخت کې ترسره شي، نو هغه د (RTOS: Real Time Operating System) اپريټنگ سيستم په وسيله ترسره کېږي، دا اپريټنگ سيستم زياتره په (Technical Devices) کې کارول کېږي لکه: (سيکورټي کېمري، طبي لابراتوارونو) او يا په هغه ماشينونو کې کارول کېږي چې د کنټرول دنده ترسره کوي. (Real Time) اپريټنگ سيستم په دوو ډوله دی:

Hard Real Time Operating System

هغه اپريټنگ سيستم ته وايي چې په ټاکلې وخت کې کرني ترسره کوي.

Soft Real Time Operating System

برخو کې لیدلي وي په دې سره لازمي ستاسې په ذهن کې داسوال پیدا کېږي چې پروگرامونه له کومه او په څه ډول جوړېږي؟

په ځواب کې باید وویل شي چې ټول پروگرامونه د پروگرام لیکلو ژبې په وسیله جوړېږي او کمپیوټر ته ورکول کېږي، څرنګه چې انساني ژبه د انسانانو ترمنځ د اړیکې وسیله ده په همدې ډول د پروگرام لیکني ژبه د انسان او کمپیوټر ترمنځ د اړیکو وسیله ده. برعکس انساني ژبې پروګرامري ژبه داسې ډیزاین کړیده چې هیڅ اشتباه نه قبلوي او لارښوونې یې ښکاره او روښانه وي، پروګرام لیکنه یو پیچلي کړنه ده چې ځانګړې تخنیکې پرزې ته اړتیا لري، ددې ژبو د لیکني لپاره ځانګړې نور پروګرامونه کارول کېږي. د پروګرام لیکني په تخنیکونو باندې پوهه، د پروګرام پلې کیدو نیتي کمول، پروګرام لپاره اړتیا اړوند حافظې مقدار او پیچلتیا کمول او د عمر زیاتول د پروګرامونو په سمولو کې مرستې کوي.

یو تکړه پروګرامر (Programmer) باید په هر دوو برخو کې پوهه ولري، نو له همدې امله هر هغه څوک چې ننني پروګرامونه تیاروي د (Software Engineer) په نوم یادېږي د Programming له تخنیکونو څخه یو د الګوریتم ډیزاین دي.

د الګوریتم اصطلاح د الخوارزم له کلیمې څخه اخیستل شویده چې محمد بن موسی ته منسوبېږي. د مسئلو په حل کولو کې څو طریقې شته چې دا طریقې یو له بل سره توپیر لري، ښه طریقه یا الګوریتم هغه دی چې د سیستم لږو منابعو ته اړتیا ولري، مهمه ذخیره په سیستم کې وخت دی او ښه الګوریتم هغه دی چې په لږ وخت کې یوه مسئله حل کړي، نو ویلای شو چې الګوریتم باید داسې ډیزاین شي چې دامکان تر اندازې یوه مسئله په لږ وخت کې حل کړي، ټول هغه پروګرامونه چې تاسې په کمپیوټرونو کې ترې ګټه اخلي د سافټویر انجنیرانو په وسیله جوړېږي، پرته له پروګرامه هیڅ کمپیوټر او کاروونکي (User) کار نشي کولای، کمپیوټر کاروونکي له وړاندې جوړېدو پروګرامونو

څخه ګټه اخلي او ځینې وخت اړتیا پېښېږي، ددې پرځای چې له جوړ شوو پروګرامونو څخه ګټه واخیستل شي پروګرام باید جوړ شي، د پروګرام لیکلو بېلابېلې ژبې چې د ځانګړو علامو، قاعدو او لارښوونو لرونکي دي او له کمپیوټر سره اړیکه پیدا کوي وجود لري، په همدې ترتیب سره د پروګرام هره ژبه د یوه ژباړونکي (Compiler) لرونکي وي چې د پروګرام لیکني ژبې لارښوونې د ماشین ژبې ته ژباړي هره ژبه د یوه ځانګړې برخه او ځینې یې په څو برخو کې د کارولو وړ وي، د پروګرام لیکلو ژبو پرمختګ هم انساني ژبو پورې تړلی دی چې دا کړنه د پروګرامر او د کمپیوټر کاروونکي ترمنځ واټن کموي، نن ورځ پروګرام کمپیوټر کاروونکي ته ورکول کېږي او هغه یې کاروي څرنګه چې مخکې یاده شوه چې د پروګرام لیکلو ژبې د پروګرامونو برابرولو لپاره یوه وسیله ده، خو دا یوازې نشي کولای چې د پروګرام درامنځ ته کیدو وسیله شي، د ښو پروګرامونو برابرولو لپاره باید له ښو تخنیکونو څخه کار واخیستل شي، کمپیوټر ساینس عالمانو د پروګرامونو لپاره بېلابېلې طریقې وړاندې کړي دي، چې دا طریقې د پروګرام د لیکلو په ژبه کې د ډېرو اسانتیاوو درامنځ ته کیدو لامل شوي.

اخځلیکونه:

- پوهاند سید حسن عدلیار، کتاب نوم، د کمپیوټر پیژندنه.
- مولف، جواد حیدری، کتاب نوم، آموزش گام به گام کمپیوټر د چاپ کال، ۲۰۰۱.
- علی محمد رجبی، کتاب نوم، راه اندازی کسب کار در فضای مجازی.
- مولف، علی محمد رجبی، کتاب نوم، زمین امار کاربرد.

شیوه‌های نوین مطالعه

مهندس عبدالحلیم باخرد

مطالعه نیز سبب موفقیت می‌شود و به عبارتی داشتن اراده برای مطالعه می‌تواند دروازه‌ی موفقیت را بهسوی ما بگشاید.

۳- اعتماد به نفس: داشتن اعتماد به نفس هم یکی از اساسی‌ترین گام‌های موفقیت در انجام هر کاری است. پس دانش‌آموزان باید همواره سعی کنند تا بر خود مسلط باشند و بتوانند دروس خویش را بهخوبی فرا گیرند.

۴- برنامه‌ریزی: داشتن برنامه برای اجرای هر کاری می‌تواند سبب موفقیت شود، بنابراین برای مطالعه باید دانش‌آموز برنامه‌های منظم را روی دست گیرد و این امر سبب موفقیت در راستای آموزش می‌شود.

۵- نظم و ترتیب: نظم و ترتیب اساس موفقیت در اجرای هر امری است. به همین دلیل باید اتاق و میز

برخی از دانشمندان شیوه‌های نوین مطالعه را برای موفقیت مفید می‌دانند. از دیدگاه این دانشمندان کاربرد این شیوه‌ها می‌تواند سبب موفقیت در آموزش شود. البته این دانشمندان شیوه‌های نوین را به دو مرحله تقسیم می‌کنند که عبارت‌اند از:

الف: مرحله‌ی قبل از مطالعه که دارای ویژگی‌های

زیر است:

۱- دانستن: دانستن هدف را می‌توان زیر بنای هر عملی دانست، زیرا هیچ کاری بدون هدفی اجرا نمی‌شود، بنابراین در وقت مطالعه نیز باید هدف مشخص داشته باشیم و آن‌گاه به مطالعه بپردازیم.

۲- اراده: داشتن اراده در اجرای هر کاری مهم و با اهمیت است، بنابراین داشتن اراده و عزم راسخ در

مطالعه منظم بوده و عاری از هر نوع وسایل اضافی باشد، روی میز فقط کتاب را که مطالعه می‌کنید بگذارید، چند کاغذ، قلم و دیگر چیزی‌هایی که ضرورت است روی میز بگذارید و سایر مواد اضافی را از روی میزتان بردارید، اتاق باید عاری از عکس و پوستر باشد و شما خود را کاملاً آماده به مطالعه سازید و کارهای اضافی را مانند تلفون کردن و غیره را کنار گذارید، زیرا باعث پرت شدن حواس‌تان می‌شود.

۶- خون‌سردی: اضطراب و دلهره نخستین گام‌های شکست در اجرای هر امری است، بنابراین باید تا اندازه‌ای کوشید که در هنگام مطالعه خون‌سردی را حفظ کرد و اضطراب را به خود راه نداد و با این باور مطالعه کرد که در امتحان قبول خواهید شد.

۷- علاقه: داشتن علاقه و اشتیاق برای مطالعه مهم و ضروری است، پس سعی کنید که با شور و علاقه مطالعه نمایند تا در امتحان موفق شوید.

۸- عدم اتلاف وقت: باید سعی کنید که از هر لحظه‌ی زندگی خود برای پیشرفت‌تان استفاده کنید، برای مطالعه کردن هم کوشش کنید تا وقت را از دست نداده و مطالعه خود را ادامه دهید بر همین اساس است که گفته‌اند وقت طلا است.

۹- پاداش به‌خود: اگر کتابی را در زمان تعیین شده به پایان رسانیدید خود را تشویق کنید که این امر می‌تواند سبب موفقیت‌تان شود.

۱۰- فهمیدن: فهمیدن اساس مطالعه است، کوشش کنید که درس را پس از خواندن حفظ نکنید، بلکه آن‌را فهمیده و تحلیل کنید، زیرا حفظ کردن سبب خستگی شدید مغزی می‌شود و وقت شما را تلف می‌کند و نتیجه مطلوبی حاصل نخواهید کرد.

۱۱- اتاق مطالعه: اتاق مطالعه باید در موقعیتی قرار داشته باشد که از محوطه رفت و آمد و هم‌چنان عبور و مرور وسایط دور باشد، زیرا باعث پرت شدن حواس‌تان شده و در چنین فضایی نمی‌توان به نتایج خوبی دست یافت، در اتاق خواب نباید مطالعه نمود زیرا باعث کسالت و خواب‌آلودگی‌تان می‌شود.

۱۲- فاصله: فاصله کتاب از چشم‌تان باید حدود ۳۰-۴۰ سانتی‌متر باشد.

۱۳- عدم خستگی: در زمانی که شما خسته هستید نباید به مطالعه بپردازید، پس لازم است که برای مطالعه رفع خستگی نموده و سپس به مطالعه بپردازید.

۱۴- زمان مطالعه: هنگام مطالعه باید وقت را نیز در نظر گرفت، بسیاری عادت دارند که بعد از صرف غذا بلافاصله به مطالعه می‌پردازند که این کار نمی‌تواند نتایج مثبتی را در پی داشته باشد، زیرا در این هنگام مغز فعالیت کم داشته و نمی‌تواند مطلب را درک کند.

۱۵- نور اتاق: باید کوشید که نور اتاق منظم باشد و اگر نور لامپ از عقب باشد بیشتر مؤثر خواهد بود.

۱۶- تهویه مناسب: باید هوای اتاق اکسیجن کافی داشته باشد، زیرا اکسیجن کافی نقش مهمی را بر قلب و حافظه دارد.

۱۷- تمرکز حواس: داشتن حواس در هنگام مطالعه خیلی اهمیت دارد، از این‌رو باید سعی کنید تا حواس‌تان هنگام مطالعه جمع باشد و یک دفترچه یادداشت را با خود داشته باشید و نکات مهم آن‌را بنویسید، این کار خیلی مهم خواهد بود.

۱۸- دقت و توجه: در هنگام مطالعه کردن باید دقت و توجه لازم را داشته باشید تا بتوانید مضمونی را که می‌خوانید آن‌را خوب تحلیل کنید.

۱۹- تغذیه مناسب: مواد غذایی که استفاده می‌کنید باید دارای کلسیم، فسفورس، مگنیزیم و ویتامین‌های گروه B و (B12) باشد که البته در شیر، جوانه گندم، چهارمغز، بادام، زردی تخم‌مرغ و سبزیجات وجود دارد، وجود این ویتامین‌ها سبب تقویت حافظه می‌شود.

ب: مرحله‌ی مطالعه

۱- آموزش تندخوانی: نظام یادگیری، یادسپاری و یادآوری انسان یک نظام خارق‌العاده است که توانایی‌هایش حد و مرز ندارد و فرد می‌تواند از خواندن ۲۵۰ کلمه در دقیقه سرعت خواندن خویش را

به ۲۴۰۰۰ کلمه در دقیقه افزایش دهد و این برابر به کاری است که دیگران در طی دو سال آن را انجام می‌دهند.

۲- یادداشت: در وقت خواندن نکات عمده و مهم را باید یادداشت نمود، زیرا با این کار می‌توانید نکات عمده درس را به‌خوبی برداشت کرد.

۳- مرور: در هنگام مطالعه نباید مرور را به هیچ‌عنوانی فراموش کرد زیرا با مرور می‌تواند مطالب عمده و مهم را بدست آورد.

۴- چه مدت باید خواند؟

۱- درس آسان را حدود ۴۵-۵۰ دقیقه بخوانید و حدود ۵ دقیقه تفریح کنید.

۲- درس مشکل را حدود ۱۵-۳۰ دقیقه بخوانید و حدود ۵ دقیقه تفریح کنید.

۵- طرز استراحت و تفریح: برای این‌که بتوانید لحظه‌های استراحت کنید، از اتاق مطالعه خارج شوید، پنجره‌های اتاق را باز بگذارید تا هوای آن تبدیل شود و به کارهای دیگر پردازید.

ج: مرحله‌ی امتحان:

۱- هر شب پیش از خواب با استفاده از ضمیر خودآگاه خویش روز امتحان را تجسم کنید، که گویای در حال امتحان هستید و به اکثر سؤالات بدون کوچک‌ترین اشتباهی پاسخ می‌دهید.

۲- شب امتحان: شب امتحان صرف استراحت کنید، زیرا مطالعه‌ی زیاد و استراحت کم باعث تداخل مطالب با یکدیگر شده و سردرگمی را بار می‌آورد، پس لازم است که خود را از نظر جسمی و فکری آرام سازید

و تمام وسایل مورد ضرورت روز امتحان را قبلاً در بکس خود جابجا کرده سعی کنید که در شب امتحان نسبت به سایر شب زودتر بخوابید.

۳- صبح روز امتحان: صبح روز امتحان سعی کنید که زودتر از سایر روزها از خواب بلند شوید، اضطراب و دلهره را بخود راه نداده و در طول مسیر راه، خون‌سرد و آرام باشید و خود را موفق احساس کنید.

۴- حین امتحان: وقتی که روی چوکی می‌نشینید، نفس عمیق بکشید، خود را آرام سازید و به هیچ‌عنوان نگران نباشید و با هوشیاری و دقت لازم آماده پاسخ به سؤالات باشید.

۵- شروع امتحان: خون‌سردی‌تان را حفظ نموده شروع به حل سؤالات نمایید و یک نکته را به خاطر داشته باشید که در هر امتحان معمولاً ۳۰ درصد سؤالات ساده، ۳۰ درصد متوسط، ۳۰ درصد مشکل و ۱۰ درصد بسیار مشکل است، پس در امتحان اجازه ندهید که حتی یک سؤال ساده هم بی‌پاسخ بماند. در کنار سؤالاتی که حل کرده‌اید علامت (+) بگذارید و در کنار سؤالاتی که حل نکرده‌اید علامه (-) بگذارید، همیشه نمونه سؤالات امتحان را قبلاً حل کنید تا در امتحان موفق شوید.

جهان دست چپها

مؤلف بنفشه بهار سنا

مقدمه:

اغلب مردم مسلمان بدین باورند که طبق شریعت اسلامی تمام فعالیت‌های روزمره باید با دست راست انجام شود، اما این‌ها بی‌خبر از خصوصیت روانی و طبیعی انسان‌ها هستند که همین خصوصیت چپ‌دست بودن را خداوند به بعضی افراد داده است. قرار گفته‌های مردم از میان هر صد نفر، هشت نفر آن چپ‌دست هستند و این چپ‌دست‌ها در مقایسه با افراد راست‌دست از استعداد فوق‌العاده برخوردارند. بخاطر همین دلیل درست نیست با این‌ها به جرم چپ‌دست بودن برخورد ناعادلانه و دوگانه داشته باشیم. در حین حال تحقیقات روان‌شناسی نشان داده

است که ۹۰ درصد مردم دست راست هستند و ۱۰ درصد مردم با دست چپ فعالیت‌های روزمره خود را انجام می‌دهند.

متأسفانه نظر به عرفی که داریم در خانواده‌ها نیز با چپ‌دست‌ها برخورد نامناسب می‌شود و برای اجرای فعالیت‌ها با دست راست حتی دست چپ فرزند چپ‌دست را می‌بندند تا وادار به کارگیری از دست راست شوند. البته این همه جبرها از روی دلسوزی می‌شود نه داشتن کدام خصومت با فرزندان، ولی بهتر است که خانواده‌ها در قسمت پرورش فرزندان دلسوز باشند. فرزند چپ‌دستی را که از لحاظ هوشی نسبت به فرزند دست راستی ما در رده بالا قرار دارد، چرا به

جبر وادار کنیم تا دست راست شود که این کار باعث اختلالات روانی در وی شده و فعالیت‌های هر دو دست را کند سازد.

اینکه دقیقا چرا یک نفر راست‌دست و یا چپ‌دست می‌شود، هنوز به صورت یک راز باقی مانده است، ولی برخی نظریه‌ها در این مورد وجود دارند. یک نظریه، ترشح زیاد هورمون‌های جنسی قبل از تولد را عامل چپ‌دست شدن افراد می‌داند. از سوی دیگر، محققان دانشگاه کالیفرنیا آمریکا معتقدند که چپ‌دست و یا راست‌دست شدن افراد تا حد زیادی توسط ژنتیک تعیین می‌شود. طبق نظر این محققان، یک ژن اختصاصی جهت راست‌دست شدن وجود دارد که چنانچه فردی آن را به ارث ببرد، راست‌دست می‌شود. حتی در صورت عدم وجود این ژن باز هم معلوم نیست که آن شخص حتما چپ‌دست شود. یعنی امکان راست‌دست شدن وی وجود دارد.

افراد راست‌دست به طور مشخص، نیم‌کره مغزی سمت چپ‌شان بزرگ‌تر است. در ۹۵ درصد از افراد راست‌دست قابلیت‌های تکلمی در نیم‌کره چپ مغزی وجود دارد. در حالی که بر اساس پژوهش‌های دانشگاه کالیفرنیا، دو نیم‌کره مغزی در افراد چپ‌دست اندازه مشابه داشته و موجب ایجاد ساختار مغزی منعطف‌تری می‌شوند. این در حالی است که تنها در ۷۰ درصد از چپ‌دست‌ها قابلیت‌های تکلمی در نیم‌کره مخالف (راست) قرار دارد. این طور به نظر می‌رسد که احتمالا عدم وجود ژن راست‌دستی، به مغز این افراد اجازه می‌دهد تا به طور مساوی و متناوب با مغز راست‌دست‌ها رشد کند. نیمی از افراد باقی مانده از هر دو گروه چپ‌دست‌ها و راست‌دست‌ها از هر دو نیم‌کره مغزی‌شان استفاده می‌کنند و طبق بررسی‌ها، این گونه افراد از هوش بالاتری برخوردارند.

علاوه بر این، رابطه مغزی بین دو نیم‌کره در افراد چپ‌دست ۱۱ درصد بزرگ‌تر از راست‌دست‌ها است که نشان‌گر ارتباطات قوی‌تر و عمیق‌تر دو نیم‌کره در پردازش اطلاعات است. نکته جالب اینجاست که

چپ‌دست‌ها و راست‌دست‌ها به طور متفاوتی به دنیا نگاه می‌کنند. روان‌شناسان دریافته‌اند که غالب بودن یک دست با تفاوت‌هایی در طرز تکلم و تجسم و نگریستن به یک تصویر همراه است.

پژوهش‌گران بر این باوراند که چپ‌دست‌ها به ویژه مردان در مواجهه با یک موقعیت جدید خود را راحت‌تر تطبیق می‌دهند، زیرا در استفاده از سمت راست مغزشان واردتراند. این‌ها جزء مواردی هستند که باعث می‌شوند تا چپ‌دست‌ها بیشتر در نزد رئیس‌شان محبوب باشند.

شش حقیقت درباره چپ‌دست‌ها:

درست است که افراد چپ‌دست چیزی حدود ۱۰ درصد جمعیت را تشکیل می‌دهند، اما در حقیقت این‌طور که به نظر می‌رسد انگار جامعه آن‌ها و حقایق آن‌ها را فراموش کرده است. بیشتر وسایل طراحی شده در جامعه ما مناسب حال راست‌دستان است. میزهای مدرسه، قاشق چنگال‌های مدل‌دار، حتی خیلی از راه‌پله‌ها و خیلی چیزهای دیگر.

۱- چه اتفاقی می‌افتد که یک فرد چپ‌دست می‌شود؟

تحقیقات نشان داده تعامل پیچیده‌ای از ژن‌ها و طبیعت این مسئله را باعث می‌شود. در حالی که ژن‌های خاصی به نام «ژن‌های چپ‌دستی» هم پیدا نشده‌اند. اما چیزی که ما می‌بینیم این است که افراد چپ‌دست در خانواده و اصل و نسب‌شان چپ‌دست‌های بیشتری داشته‌اند. صرف نظر از این‌که چه چیزی باعث چپ‌دست و راست‌دست شدن افراد می‌شود، تحقیقات برخی تفاوت‌های فیزیولوژیک و شخصیتی افراد چپ‌دست با راست‌دست‌ها را پیدا کرده‌اند.

۲- چپ‌دست‌ها در خطر بیشتری برای ابتلا به بیماری‌های روانی قرار دارند

چپ‌دست‌ها چیزی حدود ۱۰ درصد افراد جامعه را تشکیل می‌دهند. اما محققان دریافته‌اند در جوامعی

که شیوع بیماری‌های عصبی و روانی خاص در آن‌ها بالاتر است، درصد چپ‌دست‌های جامعه نیز بالاتر بوده است.

مطالعات نشان می‌دهد که ۲۰ درصد افراد مبتلا به این بیماری‌ها از جمله افسردگی، اختلال دوقطبی، اسکیزوفرنی و شیدایی، چپ‌دست بوده‌اند. اما امروزه مطالعات اظهار می‌کنند که شیوع این بیماری در چپ‌دست‌ها بیشتر از ۲۰ درصد خواهد بود.

۳- چپ‌دست و راست‌دست بودن سلامتی

شما را هم تعیین می‌کند

دانشمندان دریافته‌اند شیوع اختلالات شنوایی، بیش‌فعالی و برخی اختلالات رفتاری خاص در چپ‌دست‌ها بیشتر است. با این حال دلیل واقعی این مساله هنوز به طور کامل مشخص نشده، اما به نظر می‌رسد مغز این افراد پیچیدگی بیشتری نسبت به راست‌دست‌ها داشته باشد. هنر و خلاقیت چپ‌دست‌ها بالاتر از راست‌دست‌ها است. آن‌ها جالب‌تر و پیچیده‌تر فکر می‌کنند و معمولاً در یک گروه از دوستان ایده‌های بهتری به سرشان می‌زنند. مغز انسان به دو نیم‌کره تقسیم شده است، نیم‌کره راست و نیم‌کره چپ مغز. بیشتر افراد برای انجام فعالیت‌های‌شان، مثل صحبت کردن به نیم‌کره چپ مغز وابسته هستند. بیشتر راست‌دست‌ها در این گروه قرار دارند. اما حدود ۳۰ درصد چپ‌دست‌ها برای بیشتر فعالیت‌های خود به نیم‌کره راست مغز وابسته‌اند و بقیه آن‌ها در انجام فعالیت‌ها نیمی از مغز بر نیمی دیگر برتری ندارد.

بر اساس مطالعات، وجود یک نیم‌کره مغزی غالب در انجام فعالیت‌های روزانه باعث افزایش کارایی فرد می‌شود و به همین خاطر است که خطر اختلالات یادگیری و ناهنجاری‌های روانی در چپ‌دست‌ها بیشتر خواهد بود. اگر از جهت سایر شرایط بالینی بخواهیم آن‌ها را مقایسه کنیم، مطالعه‌های زیادی نشان داده‌اند که شیوع بیماری‌هایی نظیر آرتریت روماتوئید و زخم‌های گوارشی در جمعیت چپ‌دست به طور قابل

توجهی کم‌تر از راست‌دست‌ها خواهد بود.

۴- شنوایی و سخن‌رانی چپ‌دست‌ها با

راست‌دست‌ها متفاوت است

چپ‌دست‌ها قدرت بالاتری در شنیدن تغییرات ریز و ظریف صداها دارند. جالب است بدانید نیم‌کره‌های راست و چپ مغز هر کدام در درک و تحلیل برخی صداها خاص قدرت دارند و چیزی که واضح است قدرت نیم‌کره راست مغز، یعنی همان نیم‌کره‌ای که چپ‌دست‌ها بیشتر به کار می‌گیرند قدرت بیشتری در تحلیل و شناخت تغییرات ریز و دقیق در صداها دارد.

۵- چپ‌دست‌ها هنرپیشه‌های قوی‌تری هستند

هنر و خلاقیت چپ‌دست‌ها بالاتر از راست دست‌ها است. آن‌ها جالب‌تر و پیچیده‌تر فکر می‌کنند و معمولاً در یک گروه از دوستان، ایده‌های بهتری به سرشان می‌زنند. مطالعات انجام شده نشان می‌دهند که چپ‌دست‌ها در انتخاب یک کار و روش، کمتر به نقاط منفی آن فکر می‌کنند و به همین خاطر قدرت ایده‌پردازی و خلاقیت آن‌ها بالاتر است.

۶- چپ‌دست‌ها در مسابقه‌های ورزشی هم شما

را شکست خواهند داد

اگر نگاهی به تاریخ ورزش و قهرمانان جهانی بیندازید، متوجه می‌شوید که تعداد بالایی از قهرمانان ورزشی چپ‌دست بوده‌اند، مخصوصاً در ورزش‌هایی مانند گلف و تنیس. در حقیقت چپ‌دست‌ها در ورزش‌هایی که نیاز به تمرکز بیشتر دارد موفق‌تراند، مانند تنیس، بوکس، بیس بال و بولینگ.

بررسی‌ها نشان داده‌اند که شانس موفقیت چپ‌دست‌ها در مسابقات ورزشی زمانی که رقیب آن‌ها یک راست‌دست است بیشتر خواهد بود و این همان قوت قلبی است که قهرمانان چپ‌دست در مسابقات نهایی به آن نیاز دارند و با شنیدن آن دل‌گرم می‌شوند (مجموعه: چرا، زیرا و چگونه).

شخصیت‌شناسی افراد چپ‌دست

چپ دستی به معنای گرایش افراد برای انجام

کارها با دست چپ است. افراد به طور کلی به دو دسته راست دست و چپ دست تقسیم می‌شوند. در این بین باورهای زیادی درباره نبوغ و ویژگی‌های چپ دست‌ها وجود دارد که به بررسی آن می‌پردازیم تا ببینیم آیا واقعا چپ دست‌ها مشکلات بیشتری نسبت به راست دست‌ها دارند و این که آیا واقعا چپ دست‌ها باهوش ترند؟

چپ دست‌ها هنرمندان و ورزشکارانی برجسته

با در نظر گرفتن چپ دستی توانا و هنرمند هم چون لئوناردو داوینچی، می‌توان تصور کرد که چپ دست‌ها در زمینه‌های هنری هم چون نقاشی، معماری و خصوصا مجسمه‌سازی بسیار موفق تراند. منشا این توانایی در تجسم فضای بهتر آن‌ها نهفته است. ورزش زمینه دیگری است که چپ دست‌ها در آن عالی عمل می‌کنند: مثل دیگو مارادونا، ستاره جهانی فوتبال یا مک انرو، عجبوبه تنیس، چپ دست‌های زیادی در ورزش‌های رقابتی هم چون شمشیربازی، بوکس و خصوصا تنیس روی میز در سطوح بالا حضور دارند: پنجاه درصد شمشیربازان حرفه‌ای چپ دست هستند و به طور مثال سی و شش نفر از چهل و یک قهرمان تنیس روی میز فرانسه، چپ دست بوده‌اند.

این برتری به عوامل متعددی بستگی دارد؛ به طور مثال احتمالا به دلیل داشتن زمان عکس العمل کوتاه‌تر، امکان تشخیص چپ دست است یا راست دست بودن قبل از تولد نیز ممکن است. راست دست یا چپ دست بودن بیش از هر چیزی به ژنتیک بستگی دارد. اما روان‌شناسان عامل فرهنگی را به عامل ژنتیک اضافه می‌کنند.

طبق تحقیقی که در سال ۲۰۰۸ بر روی هزار و هفتصد زن سوئدی و کودکان پنج‌ساله انجام شده است، درمی‌یابیم احتمال به دنیا آوردن نوزادی چپ دست یا نوزادی که بتواند از دو طرف مغزش استفاده کند، نزد مادرانی که در دوران بارداری خود

شرایط استرسزای بیشتری را تجربه کرده‌اند، بسیار بیشتر است. این تحقیق در سال ۲۰۰۸ در نشریه روان‌شناسی و روان‌پزشکی کودکان در سوئد به چاپ رسیده است.

دنیایی که به راست دست‌ها اختصاص دارد در واقع چپ دست بودن در دنیایی که کاملا برای راست دست‌ها ساخته شده است، مزیت به شمار نمی‌آید. چه در مدرسه، چه در محل کار، زندگی روزانه برای چپ دست‌ها چالشی بزرگ است. ابزار برای آن‌ها مناسب نیست؛ حتی جهت مطالعه خطوط در آن‌ها برعکس راست دست‌ها می‌خوانند. آن‌ها در ذهن‌شان جهانی برای چپ دست را تصور می‌کنند، در حالی که جهان بیرونی برای راست دست‌ها ساخته شده است. در نتیجه ناچار هستند جهانی برای خود بسازند؛ هم برای چپ دست‌هاست و هم راست دست‌ها. روز جهانی چپ دست‌ها، موقعیتی مناسب است برای بالابردن آگاهی جامعه و شناخت تفاوت‌های آن‌ها و یادآوری این که چپ دست بودن بیماری نیست. باوری وجود دارد که چپ دست‌ها کمتر از راست‌ها عمر می‌کنند که تقریبا از نظر علمی رد می‌شود. عده‌ای هم در این مورد مطالعه کرده‌اند و نتایج کمی ضد و نقیض است، ولی به نظر می‌رسد این باور اشتباه باشد.

آیا واقعا چپ دست‌ها از راست دست‌ها با استعدادتر هستند؟

امروزه نگرش‌ها تغییر کرده و حتی در مواردی چپ دست بودن یک مزیت محسوب می‌شود. هر چند که به عقیده بسیاری از روان‌شناسان هنوز برای دادن نظر قطعی در این رابطه به اندازه کافی مطالعه صورت نگرفته است. تفاوت روانی و رفتاری راست دست‌ها و چپ دست‌ها به کارکرد مغز آن‌ها بستگی دارد؛ اگر بخواهیم تخصصی به آن نگاه کنیم این تفاوت در نیم‌کره فعالی و انتخاب اعضای دوتایی بدن است، به طور مثال ترجیح دادن دست چپ به دست راست در انجام دادن کارها.

روان شناسان معتقدند که چپ‌دست‌ها بیشتر از راست‌دست‌ها توانایی دارند تا از هر دو سمت بدنشان استفاده کنند؛ به عبارت دیگر دو نیم‌کره مغز آن‌ها راحت‌تر از راست‌دست‌ها با هم ارتباط برقرار می‌کنند.

مشکلات روانی بیشتر در چپ‌دست‌ها:

چپ‌دست‌ها بیشتر در معرض بیماری‌های روانی قرار دارند. براساس روزنامه وال استریت، بسیاری از محققان در حال تلاش برای یافتن دلیل این مساله هستند؛ چرا چپ‌دست‌ها بیشتر به بیماری‌های روانی هم‌چون خوارش پریشی (دیسلکسیا، روان گسیختگی، اسکیزوفرنی و مشکلات تمرکز و توجه مبتلا می‌شوند). تفاوت قابل توجهی در ضریب هوشی بین چپ‌دست‌ها و راست‌دست‌ها وجود ندارد. حتی برخی مطالعات نشان می‌دهند چپ‌دست‌ها در کارهای خلاقانه و پرورش ایده‌های جدید توانایی بیشتری دارند، اما چپ‌دست‌ها، بیست درصد از بیماران مبتلا به اسکیزوفرنی را به خود اختصاص داده‌اند. این آمار بالا در دیسلکسیا نیز به همین ترتیب است. این مساله توضیح روشنی ندارد. اما بسیاری از متخصصان اعصاب و روان بر این باورند که آن از عدم تقارن مغز یا به عبارت دیگر دخالت نابرابر دو نیم‌کره مغز در فعالیت‌های ذهنی نشأت می‌گیرد. به عنوان مثال بخش مربوط به زبان در نیم‌کره چپ قرار دارد. دانشمندان بر این باورند که نیم‌کره مسلط در راست‌دست‌ها، نیم‌کره چپ است؛ اما عکس آن برای چپ‌دست‌ها صادق نیست، چرا که در سی درصد چپ‌دست‌ها، نیم‌کره چپ نیم‌کره فعال و در باقی آن‌ها ارتباطی بین هر دو نیم‌کره حاکم است. محققان بر این باورند که مقارن عمل کردن دو نیم‌کره، احتمال ابتلا به بیماری‌های روانی را افزایش می‌دهد؛ دلیلی که احتمال ابتلا به چپ‌دست‌ها به اسکیزوفرنی و دیسلکسیا را توجیه می‌کند. طبق روزنامه وال استریت، از ده درصد از مردم چپ‌دست یک درصد از هر دو

طرف بدن به یک اندازه می‌توانند استفاده کنند.

با ویژگی‌های چپ‌دست‌ها بیشتر آشنا شوید!

(۱) ورزش‌کاران قهاری هستند..

اگر اهل ورزش باشید احتمالاً ورزش‌کاران چپ‌دست زیادی را می‌شناسید. این امر شانس و اتفاقی نیست و دلایل جالبی دارد. بر اساس تحقیقاتی که در دانشگاه نورث‌وسترن (Northwestern) انجام شده است، چپ‌دست‌ها نتیجه تعادل میان همکاری و رقابت در تکامل انسان هستند. این امر باعث شده است تا چپ‌دست‌ها تعامل بهتری با استفاده از دست اصلی خود داشته باشند و در مسابقه‌های ورزشی از راست‌دست‌ها جلو بزنند. چنین مواردی موجب شده تا چپ‌دست‌ها حدود ۱۰ درصد از بازیکنان ورزش‌های مانند بیس‌بال، بوکس، هاکی و تنیس روی میز را تشکیل دهند. هم‌چنین چپ‌دست‌ها در بیس‌بال بسیار موفق هستند و حدود ۵۰ درصد از بازیکنان بیس‌بال از میان چپ‌دست‌ها انتخاب می‌شوند.

(۲) صورت‌های باریکی دارند..

تحقیقات جدیدی که اخیراً انجام شده ثابت کرده است که حدود ۲۵ درصد احتمال وجود دارد فردی که چهره‌ای باریک دارد چپ‌دست باشد. متأسفانه باید گفت که بر اساس این تحقیقات افرادی که چهره‌ای باریک دارند و چپ‌دست هستند، احتمال بیشتری وجود دارد که به بیماری سل مبتلا شوند.

(۳) ریاضی‌دانان خوبی هستند..

اگر به چپ‌دست‌ها در حین حساب و کتاب توجه کرده باشید حتماً جذب سرعت این افراد در محاسبه اعداد و ارقام بلند و طولانی شده‌اید. دانشمندان برای بررسی بیشتر در سال ۲۰۱۶ اقدام به آزمایشی روی ۲۳۰۰ نفر از دانش‌آموزان ۶ تا ۱۷ ساله ایتالیایی کردند. در این آزمایش مشخص شد که امتیاز چپ‌دست‌ها در انجام محاسبات ریاضی حدود ۵ تا ۱۰ درصد بیشتر از دانش‌آموزان راست‌دست است.

نتایج تحقیقات دیگری که در مجله Neuropsychology منتشر شده است نیز نشان داد که نیم‌کره چپ و راست افراد چپ‌دست سریع‌تر از افراد راست‌دست با هم ارتباط برقرار می‌کند. به این ترتیب چپ‌دست‌ها قادر به پردازش سریع‌تر اطلاعات هستند؛ به احتمال زیاد همین مورد باعث موفقیت بیشتر چپ‌دست‌ها در بازی‌های رایانه‌ای یا ورزش‌های حرفه‌ای شده است.

(۴) نیم‌کره چپ مغز آن‌ها، نیم‌کره غالب‌شان است...

در حدود ۹۵ درصد از راست‌دست‌ها شاهد غلبه نیم‌کره چپ بر نیم‌کره راست هستند. این نیم‌کره عملکرد بیشتری دارد و قسمت یادگیری زبان در آن تعبیه شده است. اما بر اساس جدیدترین نتایجی که مجله Psychology Today منتشر کرد، تنها ۷۰ درصد از نیم‌کره چپ افراد چپ‌دست به عنوان نیم‌کره غالب شناخته می‌شود و ۳۰ درصد باقی‌مانده، قابلیت‌های زبانی را میان دو نیم‌کره مغز به صورت مساوی به اشتراک می‌گذارد.

(۵) استعداد بیشتری برای ابتلا به میگرن، آلرژی و بعضی از بیماری‌ها دارند...

گونه‌گونی بیولوژیکی باعث ایجاد افراد چپ‌دست شده است و برخلاف اینکه چپ‌دست‌ها شانس بیشتری برای انجام حرکات فیزیکی و ذهنی دارند در زمینه‌های پزشکی و مقاومت بدنی افراد خوش‌شانسی نیستند. آزمایش‌های اخیر ثابت کرده است که چپ‌دست‌ها استعداد بیشتری برای آلرژی و حساسیت دارند، سردرد میگرنی و مشکل در تولید پادتن را می‌توان از دیگر مواردی دانست که احتمال دارد چپ‌دست‌ها به آن مبتلا شوند.

(۶) بیش از راست‌دست‌ها دچار بی‌خوابی می‌شوند...

در تحقیقاتی که در سال ۲۰۱۱ انجام شده است، تعداد ۱۰۰ نفر که به اسپاسم خواب (اختلال حرکت دست یا پا در خواب) دچار بودند، در گروه‌های

چپ‌دست و راست‌دست تقسیم شدند. محققین به این نتیجه رسیدند که ۶۹ درصد از بیماران راست‌دست دچار اختلال در دو دست و پاهای خود بوده‌اند، در حالی که ۹۴ درصد از بیماران چپ‌دست این اختلال را در دست‌ها و پاهای خود تجربه می‌کردند. با در نظر گرفتن این موارد می‌توان گفت از آنجایی که اسپاسم خواب در قسمت لایه بیرونی مغز انجام می‌شود، چپ‌دست‌ها بیشتر با اختلال‌هایی در خواب شبانه روبه‌رو هستند.

(۷) درک و بروز احساسات در آن‌ها متفاوت است...

در تحقیقاتی که در سال ۲۰۱۲ در نشریه PloS One منتشر شده است مشخص شد که فرآیند پردازش انگیزه در چپ‌دست‌ها در قسمت راست مغز این افراد انجام می‌شود. از طرف دیگر، پردازش انگیزه در راست‌دست‌ها در قسمت چپ مغز صورت می‌گیرد. این دستاورد می‌تواند رویکردهای جدیدی را برای درمان تغییر حالت‌های افراد به وسیله تحریک سمت چپ مغز به دنبال داشته باشد. البته این روش ممکن است برای راست‌دست‌ها مناسب باشد، اما درمان خوبی برای چپ‌دست‌ها نیست.

(۸) آب بیشتری می‌نوشند...

با تحقیقاتی که در سال ۲۰۱۱ انجام شد، ثابت شد که چپ‌دست‌ها تمایل بیشتری به نوشیدن آب دارند. از طرف دیگر احتمال بیشتری وجود دارد که چپ‌دست‌ها به نوشیدنی‌های الکلی اعتیاد پیدا کنند، اما این تحقیقات ثابت کرد که اعتیاد به نوشیدنی‌های الکلی ربطی به چپ‌دست یا راست‌دست بودن افراد ندارد.

(۹) احتمالاً تغییرات نخاعی، افراد را چپ‌دست می‌کند...

نظریه‌های مختلفی برای اینکه افراد به استفاده از یکی از دست‌ها تمایل بیشتری دارند، وجود دارد. در چندین دهه اخیر نیز محققین به این باور رسیده‌اند که چپ‌دست یا راست‌دست شدن افراد در رحم

روز در سال ۱۹۷۶ برابر با ۱۳۵۵ خورشیدی پیشنهاد شد و به تصویب رسید. دلیل نام‌گذاری این روز، انتقاد از این است که تمامی ابزارها و امکانات برای راست‌دست‌ها طراحی شده‌اند (مانند صندلی‌های یک دسته، صندلی راننده در خودروها، کلیدهای اصلی دسته‌های بازی، قانون‌های راهنمایی رانندگی، میزهای پر کردن فرم در بانک‌ها و اداره‌ها و...) و چپ‌دست‌ها را مجبور به کاربرد از دست راست می‌کنند. همچنین یکی از هدف‌های این روز پیکار با باورهای خرافاتی درباره چپ‌دست‌هاست.

چپ‌دستی به معنای گرایش طبیعی افراد در به‌کارگیری از دست چپ برای انجام کارهای گوناگون و به‌ویژه نوشتن است. پژوهش‌های گوناگون نشان می‌دهد که در جامعه‌های گوناگون، ۷۰ تا ۹۰ درصد جمعیت، راست‌دست و دیگران چپ‌دست هستند. درصد بسیار کمی نیز توانایی به کار بردن هر دو دست را دارند.

ماخذ:

- 1) tebyan.net
- 2) <https://www.google.com/url?>
- 3) <http://namnak.com>
- 4) www.beytoote.com
- 5) <https://www.rokna.net>
- 6) Right Hand, Left Hand Paperback - 13 Nov 2003 (6) by Chris McManus (Author)

مادر مشخص می‌شود. پیش از این دانشمندان بر این باور بودند که تغییرات ژنتیکی میان نیم‌کره‌های مغز، چپ‌دست یا راست‌دست بودن انسان‌ها را مشخص می‌کند. در این بین تحقیقاتی که در سال ۲۰۱۷ انجام شده مشخص کرده است که احتمال دارد نخاع، وضعیت چپ‌دست یا راست‌دست بودن افراد را تعیین کند.

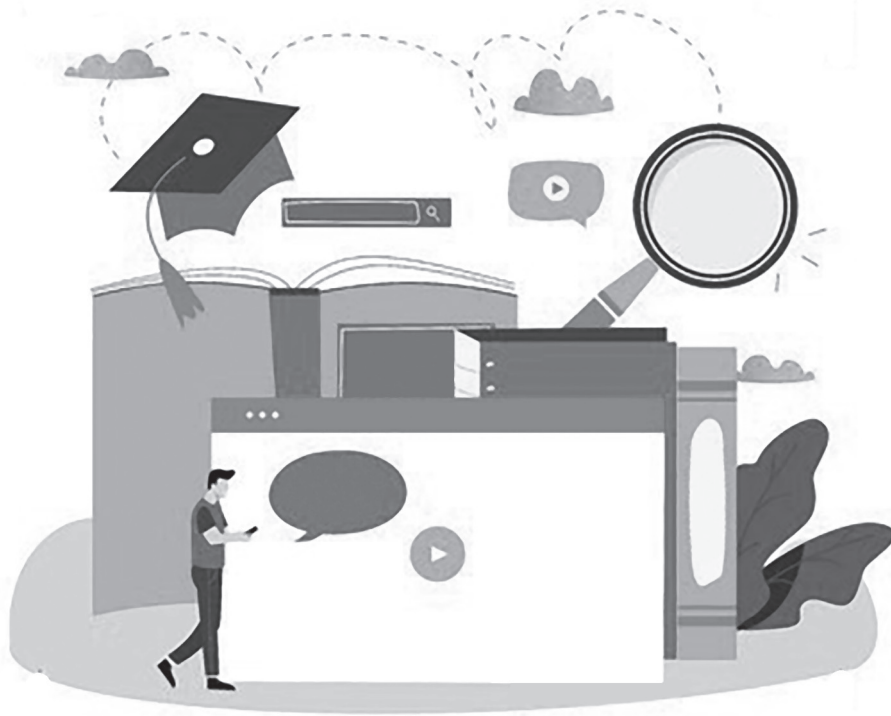
محققین دریافته‌اند که جنین در پانزده هفته‌گی شروع به حرکت و بزرگ شدن می‌کند و بررسی حرکات جنین در این بازه زمانی مشخص کرده است که جنین در همان دوره تمایل به استفاده بیشتر از یکی از دست‌ها را نمایان می‌کند. این امر باعث شده تا دانشمندان به این باور برسند که مغز نقشی در چپ‌دست یا راست‌دست بودن انسان‌ها ندارد و این نخاع است که چپ‌دست بودن افراد را مشخص می‌کند.

نتیجه‌گیری:

چپ‌دست بودن عیب نیست و نظر به تحقیقات که در این زمینه انجام شده هنوز هم به صورت دقیق معلوم نیست چرا ده در صد مردم چپ‌دست می‌باشند. بعضی از روان‌شناسان اختلالات موجود در وجود مادر حامله را دلیل بر چپ‌دست بودن اطفال می‌دانند و باور مندند که با وجود داشتن استعداد فوق‌العاده باز هم این گونه اطفال به بعضی از تکلیف‌های روانی مانند روان گسیختگی امکان دارد مبتلا شوند.

به صورت مجموعی با چپ‌دست‌ها مانند راست‌دست‌ها باید رفتار شود و عادت کار با دست چپ یا راست هیچ‌گونه عیبی ندارد و همه رازهای خلقت است که باید پذیرفت و معلمین و والدین هم نباید طفلی را وادار به انجام فعالیت به دست راست یا چپ کرد بلکه بگذارند هرطوری که راحت است همان را انجام دهد.

روز ۱۲ آگست برابر با ۲۲ مرداد به نام روز جهانی چپ‌دست‌ها (به انگلیسی: International Lefthanders Day) نام‌گذاری شده‌است. نام این

د بنوونې او روزنې اصطلاحات، اصول او اصلونه

د سرمولف مرستيال محمد يعقوب مومند

د تعليم او تربیې اصطلاحات

ددغو اصطلاحاتو کارول په يوې ځانگړې معنا دلالت کوي، دواړه سره لازم او ملزوم دي، په معنا او مفهوم کې يوبل غني کوي، که چېرته يوله دغو دوو اصطلاحگانو څخه نه وي دغه بله اصطلاح د معنا، مفهوم او درک له لحاظه کمزورې ده، نو بايد په پوهنه او پالنه کې له دواړو اصطلاحاتو څخه برابره کته واخيستلای شي او هر يوه ته ځانگړې پاملرنه وشي، تعليم زياتره د فکر د تغير، د ليد د بدلون، د نوښتونو د رامنځته کولو، د پنځونو، نوو پيدا کونو استدلال، د ژبې په فصاحت، د ژبې په بلاغت، بڼه لوستل، بڼه ليکل، بڼه غورځول، په خیرتيا سره فکر وکول دي چې دېره برخه د انسان

معنوي او يا ددنيې برخې پورې اړه لري، همدارنگه تربيه بيا د انسان فزيکي روزنې، د انسان سلوک، رفتار، عمل، سليقې، ناستې ولاړې، حرکتو، خوراک څښاک، فرهنگ، کلچر، اخلاقو او ادابو پورې نېغ په نېغه اړيکې لري.

تربيه (روزنه): په لغت کې د روزلو او پاللو په معنا دی، همدارنگه د بېلابېلو ژبو په ادبياتو کې تربيه د انسانانو، څارويو او وښو د روزلو په معنا هم راغلې ده، وابڼه د څارويو په څېر د گرځېدو، قدم وهلو او غږ اېستلو وړتيا او استعداد نلري او دا هم يو الهي نعمت دی، مگر د غورېدو او لوېدو استعداد او وړتيا بيا لري چې دا غورېدو او لوېدو خپله وښو لپاره کوم ځانگړی

ارزښت نلري، بلکې دا انسان دی چې دې مطلوب ارزښت پسې گرځي.

تربيه د انسان لپاره ژور او پراخ اهميت لري او په انسان کې د فعاليت د رامنځته کولو سبب گرځي، دا تربيه کله هم اشنايي او پوهنيزه جنبه لري چې د انسان د پوهې، پېژندنې او پوهاوي اړوند موضوع کيږي. کله هم حرکتې او کششي جنبه لري چې د انسان د عيني رفتارونو او اعمالو چې د انسان د ظاهري جسم پورې تړاو لري اړوند مسله کيږي او کله هم عاطفي جنبه لري چې د انسان، ذهنيت، اعتقاد، ايمان، علاقې، احساساتو، هيلو او غوښتنو پورې اړه لري. تربيه د انسان د ژوند په بهير کې مهم او بنسټيز رول لري، هر څوک په يو ډول نه يو ډول ورڅخه برخمن دی، نو په همدې اساس دغه مفهوم د فيلسوفانو، پوهانو، روپ اندو، سوله غوښتونکو شخصيتونو، ليکوالانو او ان تر دې چې د شاعرانو د پام وړ گرځېدلی دی او هرې ډلې ددې کلمې د څنگه والي، څرنکوالي، ارزښت او رول په اړه بحثونه کړي او مقالې يې ليکلي دي او مئمره کټه يې هم ترې اخيستې ده. د انسان تربيت د هغه د پيدايښت له ورځې څخه پيل کيږي، ترڅو ژوند وکړي او د ژوند په خوند او رنګ پوه شي، ژوند تعريف کړي او له دغې لارې خپل مسير وټاکي، انسان چې ترڅو ژوندی وي تربيه ته اړتيا لري، پوښتنه دلته پيدا کيږي چې ايا ژوند يوه محدوده پدیده ده؟ د انسان ژوند بېلابېلې برخې لري د ساري په توګه: جسمي، رواني، ټولنيز، اقتصادي، سياسي او فرهنگي چې دا هره برخه د روزنې په برخه کې ځانګړې ارزښت او ځای لري. په پای کې ويلاى شو چې د تربيت منلی او د ټولو اړخونو له لوري قبول شوی تعريف ډېر سخت دی، ځکه هر فيلسوف، هر مفکر، هر متخصص او هر عالم د خپل ليدلوري پر بنسټ ورته تعريف لري.

اخځليک: مجله پرسمان، ۱۳۸۷هـ ش، شماره ۶۴.

تعليم (ښوونه): په لغت کې د زده کړې، پوهاوي او يا هم يو چاته د څه ورکولو په معنا دی، تعليم اصل کې هغه هڅه ده چې ښوونکی زده کوونکو ته يو

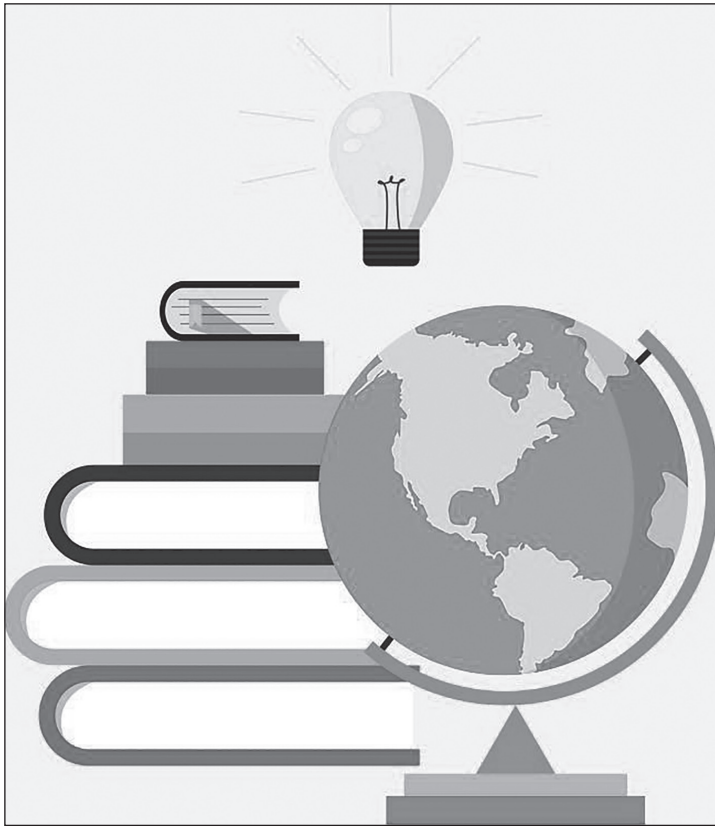
سلسله پوهه، ارزښتونه او خاص مهارتونه ور انتقالوي او يا هم په بل عبارت د ښوونکي له لوري زده کوونکو ته د عملي او نظري معلوماتو لېږد ته تعليم او يا هم زده کړه وايي. په ټوله کې د يو انسان په عمل او سلوک کې تغير راوستلو ته ښوونه او روزنه وايي.

همدارنگه تربيه لپاره يو سلسله منطقي اصول هم شته، که چېرته رعايت شي ښه اوږدمهاله نتيجه به په لاس راشي مثلاً: که يو څوک سم وروزل او وپالل شي، حقيقت ومنې او پدې هم پوه شي چې حقيقت ويل د يوه شخصيت د قوي کېدو، ښکار کېدو، ځلېدو او لوړېدو سبب گرځي دغه پېژندنه به نوره هم عميکه او اوږدمهاله شي، د خلکو او ولسونو په منځ کې به ځانګړې شهرت پيدا کړي، ټولنه کې به هر څوک ورته په درنه سترګه کوري، له ډېرو ستونزو او ننګونو څخه به وژغورل شي، خبرې به يې خاص تاثير پيدا کړي، هر څوک به يې له ده نه اوري، زده کوي به يې ترې، مګر دا ټول پراوونه يو سلسله تعليمي او تربيوې اصولو ته اړتيا لري چې په لاندې توګه به پرې رڼا واچوو:

۱- په تعليم او تربيه کې مهم اصل د ضرورت درک کول او پېژندل دي، هر سړی بايد د خپل شخصيت او پېژندنې په اړه درک ولري او کوټلي کامونه پورته کړي د تعليم او تربيه په اړه بې پروايي د انسان د فکري او فزيکي استعداد د ودې د تباهي سبب گرځي.

انسان بايد دې ته پاملرته وکړي چې تعليم او تربيه د ژوند قانون او د هغه د پرمختګ د څنگه والي کمال دی تعليم او تربيه ددې لامل کيږي چې انسان حق له باطل څخه بېل کړي، په حق ټينګار وکړي، حق غني کړي، حق ته تبليغ وکړي، حق په استدلال، منطق او مستنداتو وګټي، د باطل مخه ونيسي، باطل ته نه ووايي، په اړه يې مدلل وي، احساساتي نشي، قانع کوونکي عقلي او نقلي د لايلو سره د مبارزې ميدان ته ووځي، د نقد، تايد او رد جرات ولري او پدې اړه يې نسبت بل هر چاته دريځ ښکاره وي.

۲- همدارنگه که نړۍ له يوه قانون څخه پيروي کوي انسان هم نړۍ سره برابر ځانته په ژوند کې

یوسلسله اصول، قوانین، لویح او مقره رات لري چې د هماغه پر بنسټ خپل ژوند او نورو ته د ښه ژوند کولولارې چارې ښيي، ددې اصولو او قوانینو پر وړاندې بې پروا پاتې کېدل دانسان د بې لارۍ سبب کېږي، قوانین، لویح، مقررات او طرزالعملونه د انسان ژوند د غوره والي، د هر فرد د حقونو د خونديتوب، ازادۍ، حق پېژندنې، حق پالنې، نورو ته د درناوي، حدودو پېژندلو، کله مدني ژوند کولو او په ټوله کې د یوه ښکمرغه او خوشحاله ژوند کولو لپاره جوړېږي. [د اسلام سپېڅلي دین انسان ته ستر امتیازونه ورکړي دي ان تردې چې الله ج انسان ته پر ځمکې خپل خلیفه ویلی دی. ژباړه، او هغه زمانه یاد کړه چې

زده کړه کې مرسته کولای شي. د تدریس اصلي محور ښوونکي دی او د زده کړې محور یې زده کوونکي دي چې په متقابل عمل سره منځته ځي.

د کار زده کړې مهارتونه او قابلیتونه

مهارت یو عمل دی چې د تخصص، قابلیتونو او په عملي توګه د شیانو پېژندل، په عملي ژوند کې ورڅخه کټه اخیستل او د هغه په اړه معلوماتو ترلاسه کولو ته وایي چې یو فرد د بېلابېلو دندو د ترلاسه کولو او یا هم په یوه مشخص او معلوم وخت کې مجهز کوي او یا هم د پوهې، مهارت او ذهنیت په پایله کې قابلیت منځته راځي.

د تعلیم او تربیې اصول

اصول له اصل څخه اخیستل شوی او اصل په لغت کې د ونې ریښې، پیل او د اساس په معنا دی. اساس هغه څه دی چې په هغه باندې یو بل څه

ستا پروردګار پربنسټ ته وویل: په یقین سره چې زه په ځمکه کې یو ځای ناستی ټاکم. [القره: ۳۰]. نو الله ج انسان ته ډېر عزت ورکړی دی او هغه ته یې د ژوند ټولې ښېګڼې او اسانتیاوې برابرې کړې دي. [اخخلیک: هدف زده کړه او بری، محمد ابراهیم شینواری، ۱۱ مخ، ۱۳۹۵ ل کال.

۳- تعلیم او تربیه باید مشخص هدفونه ولري، ترڅو د پوهې، تحلیل، تجزیې، محصول، ارزونې او اندازګیرۍ وړ وي. اخخلیک: انتشارات علامه محمد تقی جعفری)

تدریس

تدریس یو ځانګړي فعالیت دی چې د ښوونکي له لوري په یوه ځانګړي چاپیریال کې په منظم ډول ترسره کېږي، ترڅو زده کوونکي وکولای شي چې مطلبونه زده کړي په حقیقت کې ویلای شو چې تدریس یو سلسله منظم فعالیتونه دي چې په متنوع شکل د زده کوونکو په

پیلیرې د تعلیم او تربیې فیلسوفان او عالمان اصل د منشا او مصدر په معنا کاروي او دغه اصل، اعتبار، منشا او سرچینه د فعالیت رفتار بنیې. اصول، بنیاد او مبنا د بنوونکي او زده کوونکي ترمنځ متقابل عمل او رفتار دی، همدارنگه د نظرونو بوستر او یا هم د یو شمېر روښانه او قطعي رد شوو قضایاوو قضاوتونه دي چې د علم ټول فعالیتونه په همدې ولاړ دي. د تعلیم او تربیې پوهانو د تربیې اصول د لاندې بېلابېلو اصولو په اساس د رجه بندي کړي دي.

الف: د فعالیت او کوشش اصل

فعالیت او کوشش د تعلیم او تربیې له منلو شوو اصلونو څخه څخه شمېرل کیږي. لدې اصل څخه مقصد دا دی چې روزنیز تدبیر له عمل سره یوځای مخته لاړ شي او یواځې په نظري کار باندې بسنه ونه شي او بنوونکی هڅه وکړي، ترڅو زده کوونکي وهڅوي چې په فعالیت یې راولي او د فعالیت پر اساس نوو شیانو ته لاسرسی پیدا کړي، دې اصل ته په کتو سره که چېرته ماشوم له اول نه په خپلو کوششونو او فعالیتونو تکیه وکړي په راتلونکي کې هم په خپلو هڅو فکر کوي او د هغه شخصیت په همدې اصل باندې جوړېږي او برابریږي، نو دا ویلای شو چې روزنیز تدبیر باید له عمل سره یوځای وي او یواځې د نظر په بیانولو باندې اکتفا ونشي.

ب: د ټولنیز کېدو اصل

انسان ټولنیز موجود دی، شخصیت یې هم په ټولنه کې جوړېږي د تعلیم او تربیې پوهانو د انسان ددې برخې په پام کې نیولو سره د ټولنیز کېدو اصل منلی دی، په انسان کې د ټولنیزې انګېزې رامنځته کول، له ټولنې سره د انسان یوځای کېدل، له انزو او گوښه توب څخه دده ساتنه، په ټولنیز ژوند کې انسان راکړې ورکړې ته چمتو کول، ټولنیزو دندو او مسوولیتونو ته د زده کوونکو جوړول او له ټولنې سره د جوړجاړی د روحیې رامنځته کولو ته د ټولنیز کېدلو اصل وایي.

ج: د تفرد اصل

تفرد د بنوونې او روزنې له بنسټیزو اصلونو څخه

کڼل کیږي، که څه هم یو انسان له نورو څیزونو سره ځینې ورته والی او شباهتونه لري، مګر په جسمي، رواني، ذهني هوشي او ادراکي لحاظ له هغوی څخه غوره دی، انسان ځانته ځینې نور خصلتونه، وړتیاوې او ځانګړتیاوې هم لري چې هغه په نورو کې نه لیدل کیږي او دا ددې لامل کیږي چې انسان د یوه خپلواک موجود په توګه ژوند وکړي او د شخصیت دغه فردي ځانګړتیاوې د ارواپوهانو د پام وړ هم دي.

د) د حریت او خپلواکۍ اصل

د فلسفې له مخې د انسان یو مهم اصل حریت یا هم د ازادۍ حق دی. یو واقعي انسان پرته له ازادۍ څخه ژوند نشي کولای. له بلې خوا د ارواپوهانو مشاهدو او ارزونو هم دا ثابتې کړې ده چې انسان فطرتاً له پیدایښت څخه د ازادۍ غوښتونکی موجود دی، که هر څومره یې ازادي محدوده کړي د رنځ او خپګان سبب یې ګرځي. انسان ته د کرامت تاج ور په سر شوی دی پدې اړه الله ج په خپل سپېڅلي کتاب قران عظیم الشان کې فرمایي: ژباړه، په یقین سره چې د ادم اولادونو ته مې کرامت ورکړ،

ازادي د فرد او ټولنې د نېکمرغۍ لومړی شرط دی، مګر دا فکر مه کوئ چې په ازادۍ کې د ټولنې ټول افراد یو شان پرمختګ کوي، ځکه ټول یو ډول استعداد نلري، مګر څومره چې د یوه شي په اړه استعداد لري هغومره مختګ کوي، د خوښۍ ځای خولا دا دی چې ټول انسانان په یوه برخه کې یو ډول استعداد نلري، نو ځکه د بېلابېلو استعدادونو تخصصونو، کارونو، فعالیتونو او دندو څخه د تمدنونو یوه ښه رنګارنګي منځته راځي.

ه: د وضعې او تناسب اصل

د هرې مسلې د طرحه کولو او د هر مطلب د زده کولو لپاره مناسب ساعت او وخت شته. د علومو د تحصیل لپاره ځانګړی عمر، د ټولنیزو ادابو او دودونو د درک لپاره هم ځانګړي عمر ته اړتیا لیدل کیږي. همدارنګه داستانونو لپاره هم ځانګړی وخت او چانس برابرول او د الله ج د پېژندنې لپاره هم باید مناسب وخت په پام کې ونیول شي، همدارنګه یوه دوره د منطق

سره زموږ ټول عقيدوي، دوديز او روزنيز بنسټونه له جدي گواښ سره مخامخ کيږي، داسې ټولنه کې د اصلي اساساتو ځای جعلی او پردی اساسات نیسي، موږ باید خپل زده کوونکي په اسلامي او افغاني اصولونو وروزو او د هر ډول افراط او تفريط پر وړاندې جدي مبارزه او مجاهده ته وکړو.

د شریعتمداري د بنوونې او روزنې فلسفي اصول

لکه څنګه چې تاسو هم پوهېږئ اړین بنوونیز او روزنیز درسونه د بنوونکي له فلسفي اصولو څخه شمېرل کيږي، همدارنګه د یونسکو په نړیواله سپارښتپاڼه کې هم د بنوونې او روزنې فلسفه د درسي اړینو توکو په شکل راغلی دی او همدارنګه بنوونکي د بنوونې او روزنې د نظام یو له بنسټیزو عناصرونو څخه دی او د بنوونکي د رول او ځای په اړه ډېری پوهان ځانګړې عقیده لري، ښه بنوونکي له ځان سره ښه بنوونیز او روزنیز نظام لري. د شریعتمداري دغه کتاب چې د تعلیم او تربیې بېلا بېلو برخو ته پکې ځای ورکړی شوی دی په شپږو څپرکو کې (پي، دي، اېف) په ښه چاپ شوی دی. اخخلیک: داکتر علي شریعتمداري، اصول و فلسفه تربیت.

اخخلیکونه:

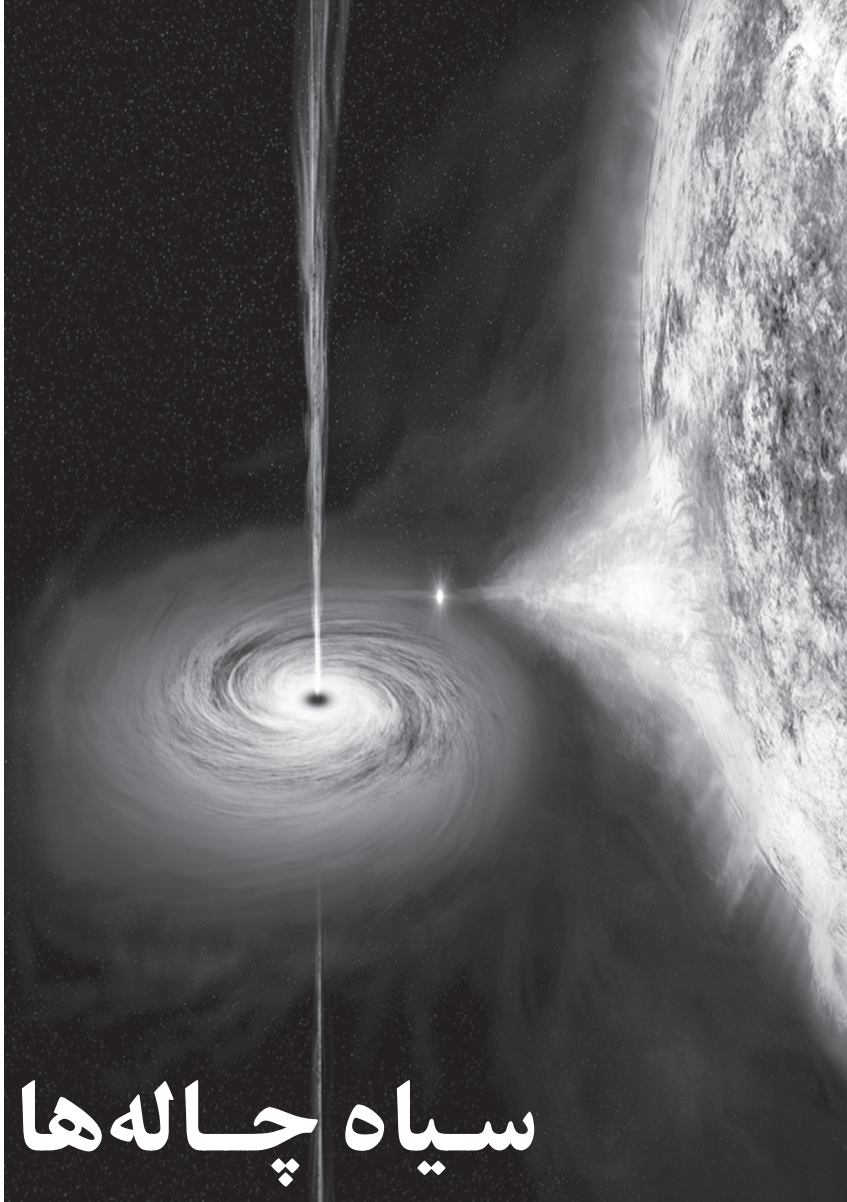
- ۱- مجله پرسمان، ۱۳۸۷ ه ش، شماره ۶۴.
- ۲- انتشارات علامه محمد تقی جعفري.
- ۳- اصول تعلیم و تربیه اسلامي، بخش اول، پایگاه جامع استاد شهید مرتضی مطهری.
- ۴- داکتر علي شریعتمداري، اصول و فلسفه تربیت.
- ۵- هدف زده کړه او بری، محمد ابراهیم شینواری، دویم مخ، ۱۳۹۵ ل کال.
- ۶- هدف زده کړه او بری، محمد ابراهیم شینواری، ۱۱ مخ، ۱۳۹۵ ل کال.

او استدلال د پیروي لپاره او یوه دوره د رغبت او علاقې د پیروي لپاره، مګر مخکې لدې چې د یوه شي وخت راورسيږي ددې پرځای چې مستقیم موضوع ته داخل شو باید په اړه یې مقدمه شتون ولري، ترڅو خلکو ته یې په اړه وضاحت پیدا شي، مخکې لدې چې ماشوم سره د منطق په اساس خبرې وکړو باید هغه د استدلالی او منطقي خبرو درک، کیسه ویلو، حکایت کولو، معاشرت کولو او د الله ج په اړه موپوهای ورکړی وي او پوره موچمتو کړی وي.

ي: د اعتدال او برابری اصل

په اسلامي تعلیم او تربیې کې یو بل اصل چې ډېر مهم دی او باید په رعایتولو کې یې هم ځانګړې پاملرنه وشي هغه اعتدال دی، پدې اړه الله ج فرمایي: ژباړه، (په تحقیق سره انسان مو په بهترین نظم، اعتدال او ارزش پیدا کړ. التین: ۴) اخخلیک: هدف زده کړه او بری، محمد ابراهیم شینواری، دویم مخ، ۱۳۹۵ ل کال. اعتدال اصلا د افراط او تفريط پر وړاندې مبارزه ده. افراط په یو شي کې زیاتي کولو ته وايي او تفريط یو شي ته ټیټ لیدل او کم کتلو ته وايي او دا دواړه ددې لامل کيږي چې د ځینو کړنو، عملونو، پرمختګونو او جوړښتونو مخه ونیسي او د ګډوډۍ لامل یې وګرځي. تعلیم او تربیه چې د انسان روح او روان سره سر و کار لري له افراط او تفريط څخه لرېوالی ډېر ښه اغېز او پایله لري. افراط له حده ډېر زیاتۍ منځ ته راولي او تفريط له حده ډېر کمی او تشه منځته راولي، موږ په ټولنه کې هغه ډول انسانانو ته اړتیا لرو چې په هېڅ ډول د افراط او تفريط پلوي خو لا څه چې اصلا پدې اصطلاحاتو بیخي باور او عقیده ونلري. اخخلیک: اصول تعلیم و تربیه اسلامي، بخش اول، پایگاه جامع استاد شهید مرتضی مطهری)).

هغه بنوونو او روزنه چې د افراط او تفريط باد وهلې وي، هېچرته یې سمه پایله نده ورکړې، بلکې د ټولنې، د نظام، د دولتونو، تعلیمي، فرهنگي او اقتصادي جوړښتونو د له منځه تللو او نړېدلو لامل شوی دی، افراط او تفريط فکرونه خرابوي او د فکرونو په خرابی

سیاه چاله‌ها

گرد آورنده: عبدالخالق فولادیان

پدیده‌های اندکی در جهان ما وجود دارند که به نظر می‌رسد بین خیال و واقعیت قرار دارند. نمونه بارز آن سیاه چاله‌ها می‌باشند. در حقیقت، اگر باور پذیر بودن پدیده‌ای را بر اساس دیدن و مشاهده آن بدانیم، به راستی سیاه چاله‌ها غیر قابل باور هستند. سیاه چاله چیزی است که پس از مرگ یک ستاره بزرگ در نتیجه متلاشی شدن آن باقی می‌ماند. ستاره‌ها ریکتورهای عظیمی اتحاد هستوی هستند که در خود می‌جوشند. به دلیل کتله بسیار بزرگ و گسترده بودن گاز در ساختار آن‌ها، سازه جاذبوی شدیدی شکل گرفته و در تلاش متلاشی نمودن ستاره‌ها است.

شکل‌گیری سیاه چاله‌ها

زمانیکه در طول روز خورشید، و شب هنگام ستاره‌ها را در آسمان می‌بینید به این فکر کنید که همان لحظه در سطح آنها میلیون‌ها اتم در حال اتحاد هستوی هستند

یک نوع از سیاه چاله ها هستند. هم چنین سیاه چاله های با کتله فوق العاده بزرگ مانند سیاه چاله واقع در مرکز کهکشان ما وجود دارند که در حدود صدها هزار تا ملیارد ها برابر کتله خورشید ما هستند و چگونگی شکل گیری آنها هنوز در حاله ای از ابهام قرار دارد.

ساختمان سیاه چاله ها

سیاه چاله ها نظر به نوعیت شان که بعداً مطالعه می شود، از پنج قسمت زیر تشکیل شده اند:

- تکینگی یا نقطه یگانگی (Singularity): هسته بجا مانده از ستاره متلاشی شده است.

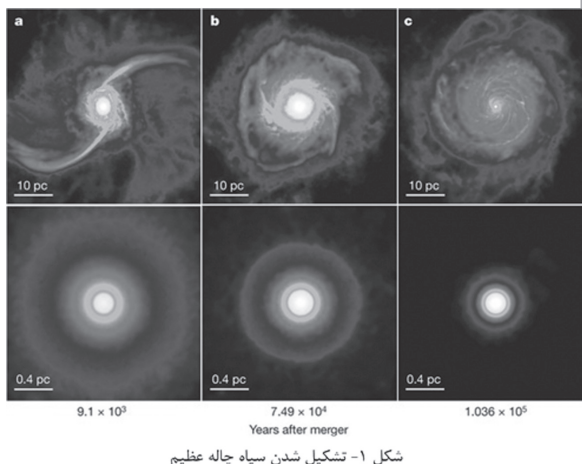
- افق رویداد (Event Horizon): دهانه سیاه چاله یا نقطه یی بدون بازگشت که فضا-زمان در آن در حال تغییر شکل است و اگر چیزی وارد آن منطقه شود به سوی تکینگی کشیده خواهد شد. شعاع دهانه افق رویداد را بنام شعاع شوارتزشیلد نیز می گویند که بر اساس نام ستاره شناس آلمانی «کارل شوارتزشیلد» انتخاب شده است.

- کارگه (Ergo sphere): ناحیه ای بیضوی شکل در قسمتی از فضا که دور تا دور افق رویداد را پوشانده است. در ارگوسفر همه چیز کشیده شده به نظر می رسد. در این قسمت فضا به درون کشیده می شود اما هنوز چیزی را به درون سیاه چاله هدایت نکرده است. ارگوسفر در سیاه چاله های چرخان به علت چرخش آن ها تشکیل می شود.

- فوتون کره (photon sphere): ناحیه ای کروی از فضا که در آن قوه جاذبه به اندازه کافی قوی است تا فوتون ها را در مدارها به حرکت بیاورد. شعاع فوتون کره که حد اصغری برای هر مدار ثابت است از رابطه بدست می آید. طوریکه در رابطه فوق G ثابت جاذبه جهانی، M کتله سیاه چاله، c سرعت نور در خلا و r_s شعاع شوارتزشیلد میباشد.

- حد استاتیک یا حد ایستایی (Static Limit): مرز یا سرحد بین ارگوسفر و فضای عادی را گویند.

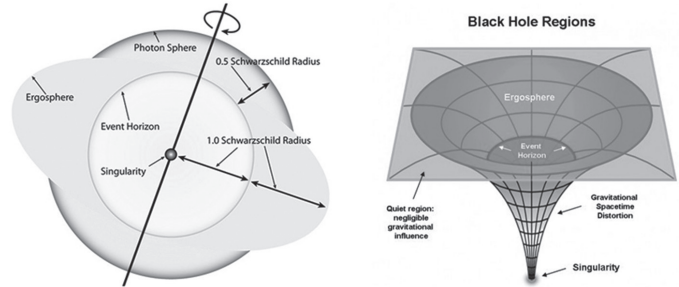
تا هسته ای سنگین تر بسازند. هرچه این فعالیت ادامه می یابد، خورشید و ستاره ها پیرتر و پیرتر می شوند تا در نهایت متلاشی شده و از بین بروند. ثبات و پایداری ستاره هارا توازان میان قوه جاذبوی و قوه انفجار ناشی از اتحاد هستوی تضمین میکنند. بنا براین تا زمانی که ستاره ها سوخت دارند، می توانند در برابر خرد شدن متاثر از جاذبه مقاومت کنند. اما وقتی که سوخت شان به پایان برسد، قوه انفجار به صفر رسیده و قوه جاذبه سر جای خود باقی است. بنا براین با قدرت هرچه تمام تر ستاره را به درون می کشد. در اثر فشرده شدن و پر شدن فضای درون هسته ستاره، درجه حرارت هسته افزایش یافته و از داخل منفجر می شود که طی آن مواد و اشعه به فضا پرتاب می شوند. آنچه که باقی می ماند، هسته یی بسیار فشرده و عظیم با قدرت جاذبه ی بسیار بالاست که حتی نور هم نمی تواند از آن فرار کند. سیاه چاله (Black Hole) نامی است که به علت منعکس نشدن نور و غیر قابل رویت بودن بر آن ها نهاده شده است.

البته باید بخاطر داشته باشیم که تمامی ستاره های متلاشی شده به سیاه چاله تبدیل نمی شوند؛ همه چیز به اندازه و کتله آن ها بستگی دارد. مثلاً: خورشید ما برای اینکه به سیاه چاله تبدیل شود به اندازه کافی بزرگ نیست. باید دانست که همه سیاه چاله ها مثل هم به وجود نمی آیند. سیاه چاله های ستاره ای تنها

انواع سیاه چاله ها

در طبیعت انواع مختلف سیاه چاله ها وجود دارد که میتوان آنها را از دو نظر دسته بندی نمود.

شکل ۲-۱: ساختار سیاه چاله

شکل ۲-۲: انواع نواحی مختلف سیاه چاله

برقی.

*سال های ذکر شده نشان دهنده زمانی است که دانشمندان نامبرده معادلات نسبیت عام را برای حالت مشخص پیش آمده حل نمودند.

دوم- انواع سیاه چاله ها از لحاظ کتله

۱. سیاه چاله های عظیم (super-massive black holes): این گروه از سیاه چاله ها کتله ی بین میلیون ها تا میلیاردها برابر کتله خورشید دارند. سیاه چاله های عظیم تقریباً در مرکز هر کهکشان بزرگ یافت میشوند. مطالعات اخیر نشان میدهد که اندازه این سیاه چاله ها وابسته به اندازه کهکشان مربوط آن است، بنا براین باید رابطه ی بین تشکیل شدن سیاه چاله عظیم و کهکشان موجود باشد.

۲. سیاه چاله های ستاره ای (stellar-mass black holes): این سیاه چاله ها کتله ی در حدود ۵-۲۰ برابر بزرگتر از کتله خورشید داشته و زمانی که سوخت یک ستاره بزرگ به پایان رسیده و متلاشی گردد، تشکیل میشوند. آنها به طور پراکنده در سراسر کهکشان درست در همان جاهایی که ستاره ها زندگی شانرا آغاز نموده بودند، یافت میشوند.

۳. سیاه چاله های متوسط (intermediate-mass black holes): این سیاه چاله ها کتله ی هزاران برابر خورشید دارند. ستاره شناسان تنها با تعداد اندکی از سیاه چاله های متوسط مطالعات را روی آنها آغاز نموده اند. این مطالعات با این حقیقت پیچیده میشود که اجسامی که بصورت ذاتی همانند سیاه چاله های متوسط معلوم میشوند، میتوانند بصورت دیگری توضیح داده شوند. به طور مثال نوعی از اجرام وجود دارد که بنام منابع فوق العاده درخشان اشعه ایکس (Ultra Luminous X-rays Sources) یاد میشوند. این اجرام، اشعه ایکس درخشان تر نسبت به پروسه های شناخته شده ستاره ای از خود نشر می کنند. یکی از مدل ها فرض نمود که منابع فوق العاده درخشان اشعه ایکس (ULXs) پناه گاه یک سیاه چاله متوسط است، هرچند مطالعات بیشتر این اجسام مدل های

اول- انواع سیاه چاله ها از نظر چرخش (مومنتم

زاویوی) و چارج برقی

۱. سیاه چاله شوارتزشیلد (Schwarzschild): ساده ترین نوع سیاه چاله است که چارج برقی و چرخش (مومنتم زاویوی) نداشته، تنها دارای یک تکینگی (singularity) نقطه ای، یک افق رویداد و یک فوتون کره میباشد. ازین نوع سیاه چاله ها نمیتوان انرژی استخراج نمود.

۲. رایزنر-نوردستروم (Riessner-Nordstrom): این نوع سیاه چاله ها دارای چارج برقی و چرخش بوده، یک فوتون کره دارد و میتواند دو افق رویداد داشته باشد. این سیاه چاله ها شامل یک تکینگی نقطه ای است که وجود آن در طبیعت نامحتمل است، زیرا چارج های برقی آن همدیگر را خنثی می کنند.

۳. کِر (Kerr): (۱۹۶۳م) این سیاه چاله ها دارای چرخش بوده اما چارج برقی ندارند. سیاه چاله کِر می تواند دو افق رویداد و دو حد استاتیک داشته باشد. هم چنان دارای دو فوتون کره و یک تکینگی حلقه ای است. ازین سیاه چاله ها می توان انرژی استخراج نمود.

۴. کِر - نیومان (Kerr-Newman): (۱۹۶۵م) ساختار این سیاه چاله ها شبیه سیاه چاله کِر است، با تفاوت اینکه هم دارای چرخش است و هم چارج

دیگری را برای آنها برکزیده اند.

تشخیص سیاه چاله ها

شاید نتوانیم سیاه چاله هارا همانند تصاویر خیالی فوق بینیم، اما حضور آنان را میتوان با استفاده از اندازه گیری اثرات آن روی اجسام متوجه شد. طریقه های زیر برای تشخیص سیاه چاله میتوانند مورد استفاده قرار گیرد:

۱. محاسبه کتله

۲. اثر تقارب جاذبوی

۳. تشعشعات خارج شده از سیاه چاله

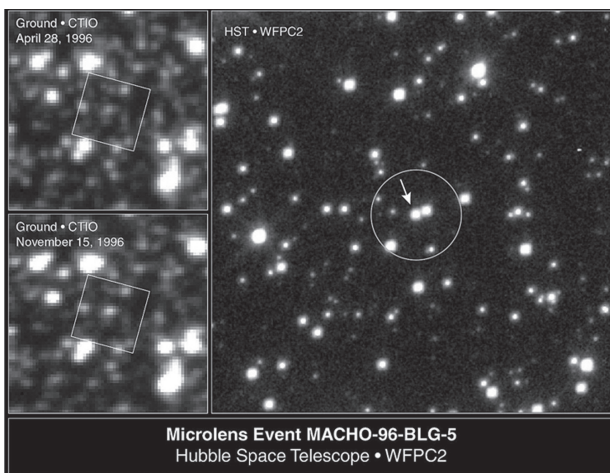
محاسبه کتله

اطراف بسیاری از سیاه چاله پر از اجسام دیگر است و با نگاه کردن و بررسی رفتار آن ها می توان به موجودیت سیاه چاله در آن ناحیه پی برد. سپس با استفاده از سرعت حرکت آن ها در اطراف یک سیاه چاله فرضی، کتله آنرا نیز میتوانیم محاسبه کنیم. برای یافتن یک سیاه چاله باید به دنبال یک ستاره یا صفحه ای از گازها باشید که در حال کشیده شدن هستند. برای مثال، اگر ستاره ای بزرگ یا صفحه ای از گازها حرکتی

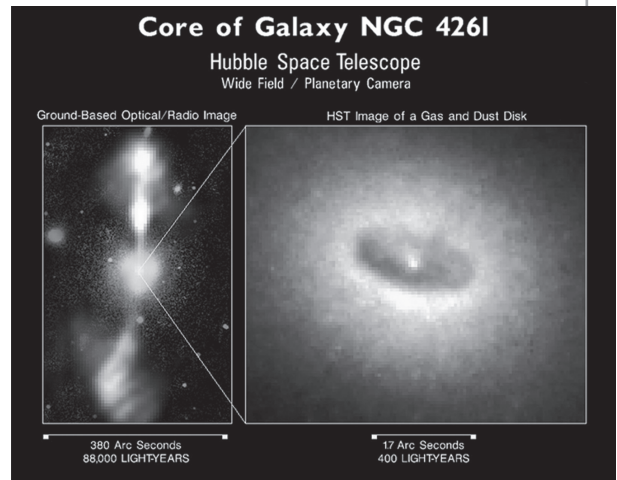
ستاره ای به آن عظمت ایجاد کند. با محاسبه حرکت ستاره می توان اندازه سیاه چاله را هم حساب کرد. در مرکز کهکشان NGC 4261، دیسک چرخنده و قهوه ای رنگی وجود دارد. این دیسک هم اندازه منظومه شمسی ما است، اما وزن آن ۱/۲ میلیارد برابر خورشید است. حجمی چنین عظیم نشان می دهد که سیاه چاله ای در این ناحیه جای خوش کرده است.

تقارب جاذبوی

نظریه عمومی نسبیت انشتین پیش بینی می کند که جاذبه می تواند در فضا-زمان خمیده گی ایجاد نماید. این بخش از نظریه انشتین بعدها در زمان وقوع یک کسوف خورشیدی به اثبات رسید، زمانیکه موقعیت یک ستاره قبل، بعد و هنگام کسوف اندازه گرفته شد موقعیت ستاره تغییر کرده بود، آن هم به این دلیل که نور دریافتی از ستاره توسط جاذبه خورشید دچار خمش شده بود. در نتیجه جسمی با جاذبه شدید (همانند یک کهکشان یا سیاه چاله) اگر میان زمین و جسمی درخشان در دور دست قرار بگیرد، می تواند در مسیر نور خمیده گی ایجاد کند، دقیقاً همانطور که لنزها یا عدسیه ها این کار را انجام می دهند. این اثر در تصویر ذیل دیده میشود.

شکل ۴- خمش نور بر اثر تقارب جاذبوی

شکل ۳- تصویر مرکز کهکشان (NGC 4261) توسط تلسکوپ فضایی هابل

لرزشی یا چرخشی داشته باشند و دلیل واضح و قابل مشاهده هم برای حرکت شان دیده نشود، احتمالاً یک عامل پنهانی (سیاه چاله) می تواند این اثر را روی

در تصویر بالا، تقارب جاذبوی برای MACHO-

های فضا نیستند، آن‌ها هیچ چیزی را مصرف نمی‌کنند. بنابراین اگرچه ما نمی‌توانیم آن‌ها را ببینیم اما شواهد غیرمستقیمی وجود دارد که بودنشان را تایید می‌کند. بسیاری از دانشمندان، نظریه پردازان و حتی داستان نویسان سیاه چاله را با سفر در زمان و کرم چاله‌ها مرتبط می‌دانند و هیچ بعید نیست که چنین نیز باشد.

چه تعداد سیاه چاله وجود دارد؟

به سختی می‌توان گفت، اما کشفیات اخیر پیشنهاد می‌کنند که این تعداد می‌تواند بیشتر از چیزی باشد که قبلاً تصور می‌شد. برای نمونه، دانشمندان سیاه چاله‌های پنهانی را ردیابی کرده‌اند که به صورت غیرعادی خاموش هستند، همین موضوع تعیین مکان این نوع سیاه چاله را دشوار می‌سازد. به گفته‌ی محققان احتمالاً بیش از ۱۰۰ میلیون سیاه چاله‌ی ستاره‌ای فقط در کهکشان ما وجود دارد، البته با در نظر گرفتن تعداد سیاه چاله‌های خاموش و نهان.

سیاه چاله‌های عظیم (ابرسیاه چاله‌ها) کمیاب‌تر هستند، ولی دلیلی وجود دارد که معتقد باشیم آنها نیز می‌توانند بسیار پر تعدادتر از چیزی باشند که سابقاً باور داشته‌ایم. مدل‌های جدید از کیهان پیشنهاد می‌کنند که ابرسیاه چاله‌ها ممکن است در خوشه‌های کهکشانی قرار داشته باشند. اگر این فرضیه درست باشد تعداد سیاه چاله‌ها را به طور چشمگیری افزایش می‌دهد.

سقوط درون سیاه چاله به چه شکل خواهد بود؟

اگر به سمت سیاه چاله سقوط کنید، بیشتر مواقع احساس بی وزنی خواهید کرد. تازمانیکه به سیاه چاله خیلی نزدیک نشوید، جاذبه آن درست همانند جاذبه هر کتله بزرگ دیگر است. اما همانطور که موافق هستیم، قوه‌های جاذبوی در بخش‌های مختلف بدن‌تان متفاوت خواهند بود. این مسئله همیشه به طور تکنیکی درست است اما آن را تشخیص نخواهید داد... حداقل در مرحله‌ی نخست.

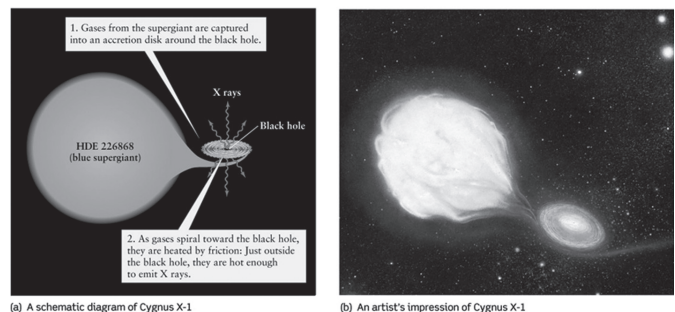
96-BLG5 رخ داد و تلسکوپ هابل که این اتفاق را نظاره‌گر بود متوجه تفاوت شد. در نتیجه با تحقیق و جستجو، محققین متوجه شدند که سیاه چاله‌ای از آن میان گذر کرده است.

تشعشعات

وقتی که مواد درون سیاه چاله می‌افتند، یک ستاره همراه را به وجود می‌آورند. درجه حرارت جسم بالا رفته به میلیون‌ها درجه کلویین می‌رسد و شتاب می‌گیرد. ماده بسیار داغ، اشعه ایکس از خود به بیرون پخش می‌کند که آن را می‌توان اندازه گرفت.

ستاره Cygnus X-1 یک منبع قوی اشعه ایکس است و کاندیدای خوبی برای تبدیل شدن به یک سیاه چاله نیز هست. همانطور که در تصویر ذیل می‌بینید، امواج خورشیدی از ستاره‌ای با نام HDE 226868، اجسام بسیاری را وارد دیسک چرخان سیاه چاله می‌کند. به محض اینکه مواد وارد سیاه چاله شوند، تشعشع اشعه ایکس آغاز می‌شود.

علاوه بر اشعه ایکس، سیاه چاله‌ها می‌توانند موادی را با سرعت بالا پرتاب کنند و فواره‌های اختر فیزیکی را شکل دهند. بسیاری از کهکشان‌ها با چنین

(a) A schematic diagram of Cygnus X-1

(b) An artist's impression of Cygnus X-1

شکل ۵- جذب مواد توسط سیاه چاله و تشعشع اشعه ایکس

اجرامی دیده شده‌اند. در حال حاضر باور بر این است که کهکشان‌های مذکور سیاه چاله‌های عظیمی در مرکز خود دارند. در تصویر فوق یک نمونه از آن‌ها را می‌توانید مشاهده نمایید.

البته، به یاد بسپارید که سیاه چاله‌ها جارو برقی

فرض کنید برای اولین بار به سمت سیاه چاله در حال سقوط هستید. همانطور که نزدیکتر می شوید، مثلاً پایتان در مقایسه با سرتان قوه ای قوی تری را تجربه می کند. این اختلافات در قوه ها «قوه های جزر و مدی» نامیده می شود. بخاطر قوه های جزر و مدی گویی سر تا پایتان در حال کشیده شدن است، در حالی که پهلوهایتان به داخل فشرده می شوند. در نهایت، قوه های جزر و مدی به حدی قوی می شوند که شما را پاره می کنند. این تأثیر کششی جزر و مدی گاهی اوقات اسپاگتیسازی نامیده می شود. بنابراین، به طور خلاصه باید گفت که از سقوط به درون سیاه چاله جان سالم بدر نخواهید برد.

اما به طور فرضی می توان گفت که اگر بتوانید از افق رویداد سیاه چاله (Event horizon) جان سالم به در ببرید، آنگاه چه چیزی خواهید دید؟ برخلاف باور معروف، آینده ی کامل جهان پیش رو را نخواهید دید. چیزی که می بینید تاریکی سیاه چاله است که پیشروی دیدتان را می گیرد و با نزدیک شدن به افق رویداد می بینید که ستارگان و کهکشان ها در لبه ی ساحه دیدتان از لحاظ جاذبوی به وسیله سیاه چاله تبدیل به عدسیه شده اند. آسمان به سادگی تاریک تاریک تر می شود تا به افق رویداد برسید.

بسیاری از مردم فکر می کنند که از هم گسیختگی در افق رویداد رخ خواهد داد. برای یک سیاه چاله ی ستاره ای دارای کتله، قوه های جزر و مدی در نزدیکی افق رویداد می توانند کاملاً بزرگ باشند، بنابراین قبل از عبور از افق رویداد شما را خواهند کشت. از آنجایی که افق رویداد کوچکتر است، بنابراین به تکینگی (مرکز سیاه چاله) نزدیکتر خواهید بود. اما برای یک سیاه چاله ی عظیم، قوه های جزر و مدی اصلاً بزرگ نیستند زیرا قبل از رسیدن به تکینگی از افق رویداد عبور کرده اید. بنابراین، می توانید از این ناحیه عبور کنید و بدون تجربه هیچ کششی زنده بمانید.

در حقیقت، هرچه سیاه چاله بزرگتر باشد، قوه های جزر و مدی در نزدیکی افق رویداد ضعیفتر

خواهد بود. بنابراین، اگر اتفاقاً نزدیک یک سیاه چاله ی عظیم باشید، از افق رویداد عبور می کنید بدون اینکه حتی متوجه شوید. اما آیا کاملاً نابود خواهید شد؟ خودتان را امتحان کنید!

شخصی که سقوط شما به سمت سیاه چاله را مشاهده می کند، هرگز رسیدن شما به سیاه چاله را نمی بیند. همانطور که سقوط می کنید، جاذبه باعث می شود هر نوری که از سمت شما پخش می شود به رنگ سرخ تبدیل شود. بنابراین زمانیکه در حال نزدیک شدن به سیاه چاله هستید، بیشتر و بیشتر به رنگ سرخ درمی آید و تصویرتان تیره و تیره تر می شود. شخص مشاهده می بیند که با نزدیک شدن تان به سیاه چاله سرخ تر و تیره تر می شوید، اما هرگز کاملاً به افق رویداد سیاه چاله نمی رسید. اگر او همچنان بتواند ببیند از این نقطه عبور کرده اید، یک نور سرخ اضافی از داخلتان بیرون می آید که راه دیدتان را می گیرد.

منابع:

- ۱- خیام، مسعود. چاپ اول، خزان (۱۳۶۳). سیاه چاله ها
تهران: نشر گستره
- ۲- پورعباس، محمدحسین و فرجادنسب، امیرحسین. چاپ چهارم (۱۳۸۹). اسرار سیاه چاله ها
تهران: انتشارات سبزان
- ۳- John Daintith and William Gould. (2006). The facts on file dictionary of AS-
TRONOMY, fifth edition. Page 49
- ۴- وبسایت علمی بیگ بنگ (bigbangpage.com) - سیاه چاله ها

د پشه یی د تسمیې وجه

محمد زمان کلماني

پشه یی چی د افغانستان د یو قوم او ژبې نوم دی په لرغونو سندونو، لیکنو او کتابونو کې د بهاشه، پشاجه، پیشاوی، پشایی، پشایی، پشویی، پشه، پشی او په نورو پښوراغلی دی. دا چی په خپله پشه یی د کوم نامه څخه اخیستل شوی او یا د تسمیې وجه یې څه ده او ولی دغو خلکو او ژبې ته پشه یی وایی؟ تر اوسه په ښه توگه څرگنده نه ده. ځکه دغه نوم او کلمه ډیر پخوانی او لرغونی ده او په دې هکله کوم لیکلي سندونه هم شتون نه لري خو سره له دې هم هغه نظریات چی په دې هکله شته په لنډ ډول وړاندی کېږي.

لومړی نظریه دا ده چې وایی: په ډیر پخوا زمانه کې د همدغو اوسني پشه ییانو څخه او ددوی په سیمه او میشت ځای کې چی آریایان دي او د الینایانو په نامه هم یاد شوي، یو پاچا وو چې په همدی ژبه یی خبری کولی. ددی په خاطر چی په هغه وخت کې د ځینو سترو قومونو په ژبه پاچا او پادشاه ته پاشا ویل کېده او اوس هم ویل کیږي، دغو خلکو او ژبې ته، له هماغه پاچا (پاشا) سره د اړیکو پر بنسټ چی سره یو ول پشایی ویلی دي، چې بیا وروسته همدغه پشایی نوم پشه یی شوی دی. د ځینو کسانو د وینا له مخی دغه خبره په ځینو پخوانیو کتابونو کې هم راغلی چی ما تر اوسه نه ده لیدلې. خودا جوته ده چی پشه ییانو چی مرکز یی لغمان دی په لرغونو وختونو کې خپله پادشاهی لرله. چینی نامتوزاير هیون تسنگ چې ۶۲۹ او ۶۴۵ میلادي کلونو تر منځ لانیو (لغمان) ته راغلی وو په دې اړه لیکي: «ددی په خاطر چی د څو پېریو څخه را په دېخوا ددې مملکت شاهي کورنی له منځه تللی او مشران یی د قدرت د نیولو په خاطر ددې نه پرته چې د یو بل برلاسی ومني، په خپلو کې مخالفتونه کړي او په آخر کې بیا د کیاپیشي (کاپیسا) تابع شوي دي.» (۱) په لغتنامه دهخدا کې هم پشه یی (پشه یا پشی) د پشایی او پادشاهی له ریښې څخه اشراف ښودل شوي دي. دویمه نظریه دا ده چې وایی: پشه یی له پشي څخه اخیستل شوی دی. پشي په پشه یی ژبه کې دیوال او هم د سینې

د قفس پښتو ته وایی چې په دې توگه کلک، غښتلی او ځواکمن معنا لري.

دریم نظر دا دی چې: دغه پشه یی نوم له بهاشه څخه اخیستل شوی دی چې پانینی یاد کړی او د سانسکرت ژبه یی ترې جوړه کړې ده. ځکه چې باش یا بهاش په پشه یی ژبه کې لفظ او ژبې ته وایی. د مثال په توگه که څوک د چا په ژبه نه پوهیږي وایی چې، اېلو کو باش کیا؟ (دا کومه ژبه کوي؟) او که پرې پوهیده وایی چې، اېلو امه باش آس. (دا مو هم ژبې دی.)

څلورم نظر دا دی چې: دا نوم له پیشاچه څخه اخیستل شوی دی او مرحوم دوست شینواری هم ویلي چې: زما په عقیده دغه کلیمه د اوسني (پشه یی) سره ډیر سمون لري. (۲)

پیشاچه او پیساسه هم یوه پشه یی کلمه ده، ځکه په پشه یی ژبه کې په ډیر کم توپیر (پې آسا) غوښه خوړونکي ته وایی او دا چې پشه ییانو د نورو عقایدو پر خلاف تر ټولو د مخه د حیواناتو له غوښو څخه استفاده کوله، نو له همدی امله په دې نامه یاد شوي دي. له بله پلوه پخپله کاپیسا هم په پخوانیو متنونو کې د کیاپیشي او پیشاکا په بڼو راغلی چې له همدی ریښې څخه ښکاري، پشه یی کوي او پشه یی کوونکي معنا لري. ځکه کیا او کېگا چې مخفف یې (کا) ده او په پښتو کې هم کارول کیږي په پشه یی کې کوي او پیشي خو هماغه پشه یی ښکاري.

همدارنگه د پیشاچه کلیمه د دیو په معنا هم راغلی چې په رښتیا هم پشه ییان او نور داري او الینایی قومونه ډیر غښتلي، باتور، زړور او میرني خلک دي او په دې توگه پشه یی د پاشایی نوم په گډون قوي او ځواکمن معنا لري. خو په هره توگه دا چې په ځینو لیکنو کې پاشایی او پشایی لیکل شوی دی هغه لومړی نظریه چې پشه یی له پاشا (پادشاه او پاچا) څخه اخیستل شوی نوم دی، سم ښکاري.

خدای بخښلی عبدالحی حبیبی لیکي: «دلته د هندوکش په جنوب او د هند په شمال غربي سرحدونو پرخوا ځینې ژبې لکه داري او پیساچا پر خپل زاړه حال

پاتې دي او دا ژبې تر هندي او ایرانی ویش د مخه څښی آریایی ذخایر لري.» (۳) نو په یقیني توگه ویلی شو پیشاچه همدا پشه یی ژبه ده چې د هندوکش په جنوب ختیځ کې د خلکو له خوا کارول کیږي او «د افغانستان په ټولو داردیکی ژبو کې ډیره او قوي پاتې شوې ده چې ډیر آریایی ممیزات او خصوصیات لري.» (۴)

پشه یی خلک او ژبه یی د تیر څو زره کلن تاریخ په اوږدو کې د بېلا بېلو دلیلونو له امله د الینا، گندهاري، داري، لغماني، دیگان او دیگاني، کوهستاني، نورستاني او نورو په نومونو هم یاد شوي دي چې په لاندې توگه د هر یوه د تسمیې د وجې په اړه رڼا اچول کیږي.

۱- الینا: الینا یا الینایان د هغولسو لرغونو آریایی قبیلو څخه یوه مهمه قبيله ده چې په ۲۰۰۰ ق م کې د آریانا په ختیځه برخه کې د سند د سیند تر څنک د بهاراته د ستری قبیلې او د هغه له متحدینو سره جگړه کړې او په دې توگه نوم یې په تاریخ کې ثبت شوی دی.

د لسو آریایی مشرانو او یادو قبیلو د جگړې په هکله ډیرې لیکنې او تفصیلات شتون لري چې د هغې تکرار ته اړتیا نشته او یوازی ددې حقیقت روښانول غواړم چې د هغه زمانې د الینایی قبیلې تر ټولو مهمه او بنسټیزه برخه همدا اوسني پشه ییان ول. یا په بل عبارت د هغه زمانې الینایان د اوسني پشه ییانو پلرونه او نیکونه دي. دا چې ځینې څیړونکي پشه ییان د الینایانو اولاده گڼي او دوی ته الینایی وایی عینی او انکار نه منونکی شواهد شته او هغه دا چې د الینا د کلیمې ریښه د الینگار، الیشنگ او اله سای په نومونو کې چې درې سترې او لرغونې درې او سیمې دي وینو. دا واقعیت د مرحوم پوهاند حبیبی په لیکنه کې چې په هغه کې الینا د الینگار او الیشنگ خلکو ته ویل شوي په ښکاره توگه لیدلی شو. (۵)

مرحوم دوست محمد دوست د افغانستان ژبې او توکمونه په نامه خپل کتاب کې په صراحت سره پشه ییانو ته الینایی ویلي او همدارنگه پوهاند دکتور محمد حسین یمین د الینگار د وجه تسمیې په اړه ویلي چې «د دغه کلمې لومړی برخه الینا ده او هغه د لغمان د شمال او د نورستان د یوې قبیلې نوم دی او هغه دوهمه برخه گار

ب السنه داردي: ۱۹- پشه یی ۲۰- گوارباتي ۲۱-
كلشه یی ۲۲- تیرایی. (۸)

د فرانسوي واله دوپوسن د وینا پر بنسټ، له ځینو
نښو او علایمو څخه داسې ښکاري چې د اردیان یا دارا
دیان له دېرو لرغونو زمانو څخه له خپل ځایه بې ځای
شوي نه دي، ژبه یې دېره پخوانی او داسې کلمې پکښې
موندل کيږي چې خپل ويدي بڼه یې ساتلې وه. (۹)

څرنگه چې مووویل، داردي نوم او یا اصطلاح هغه
خلکو او ژبو ته ویل شوې چې اکثریت یې پشه یی دي
او له بلې خوا که خپله داردي نوم ته هم ځیر شو او د
پشه یی ژبې په پام کې نیولو سره لږ څه دقت وکړو،
پوهیږو چې دا هم یوه پشه یی کلمه ده. ځکه په پشه یی
ژبه کې (دار) غر او (دی) چې یو روستاری دی (له) ته
وایی، چې په دې توگه له غره څخه او غرنی معنا لري. له
همدی امله پشه بیان او ددې غرنی سیمې نور اوسیدونکي
د داردي (له غره او غرنی) په نامه یاد شوي او وروسته
همدا داردي نوم په کوهستانی اوبستی دی چې یوه معنا
افاده کوي. (۱۰)

د پېښور نامتو لیکوال محمد پرویش شاهین هم
لیکی: «ددوی علمي او ادبي ژبه چې پشه یی یادېږي د
لوی هند عالمانو د پساچې، پشایی او پساچه په نوم ضبط
کړی ده، چې بیا وروسته ژب پوهانو دا زړې غریزې ژبې
د یو عام نوم درد- دردي په نوم یو ځای کړي او دغه بې
شمیره ژبو ته یې د دردک نوم ورکړی دی. خو که لټون
وشي نو د دردي نوم هم دغه ژبو له دې پشایانو ورکړی
دی او په پشایی کې درد او دردي غرنی او کوهستانی ته
وایی او دغه ټولې کوهستانی ژبې چې تر کونړ، نورستان،
لغمان، دیر، سوات، چترال، گلگت، داریل، تانگیر او
کشمیر پورې خورې ورې پرتې دي دغه ټولې ددې پشه
یی ژبې اولاده ده. دې ټولو ژبو کې فقط پشایی ژبه په زړو
وختو کې د لیک لوست، قلم او کتاب مورخ ته رسیدلی
ده.» (۱۱)

۳- گندهاری: دا چې په تیرو وختونو کې د کابل او
پېښور تر منځ سیمه یا په بل عبارت د کابل د سیند حوزه
د گندهارا په نامه یادیده، له همدی امله ددغه سیمې

او گر دی چې د ځای او سیمې مفهوم لري. نو الینگار د
الینایانو میشت ځای ته وایی. د الینا جز د قبیلې په معنا
د لغمان د الیشنگ او د نجراب (کاپیسا) د اله سای په
نومونو کې هم لیدل کيږي.» (۶)

ددې لپاره چې له یوې خوا د الینگار، الیشنگ او اله
سای درې او د هغه شاوخوا د پشه بیانو اصلی او لرغونی
میشت ځای جوړوي او په پشه یی ژبه کې چې د سیمې
اصلی ژبه ده، د الینگار او الیشنگ نومونه په ترتیب سره د
ځای او کور او اله سای (د اله شاه خیل د کلمی مخفف
او اړول شوی بڼه) د الینا د شاه خپل ته منسوب معنا لري
او له بلې خوا اوس هم د یادو درو او د هغه شاوخوا زیاتره
اوسیدونکي په همدی پشه یی ژبې خبرې کوي او پشه
بیان دي. نو له دی واقعیت څخه دا په ډاگه کيږي چې
الینایان د اوسني پشه بیانو او هم د نورو داردي قومونو
اصلی پلرونه او نیکونه دي.

۲- داردي: دغه اصطلاح له دېرو لرغونو وختونو
څخه هغو خلکو او ژبو ته کارول شوی چې د هندوکش
په سهیل او سهیل ختیځه سیمه کې پراته دي او پشه یی
د هغه یو مهم قوم او ژبه جوړوي. یو شمیر ځیرونکي په
دې آند دي چې د داردي ژبو گروپ د ایراني ژبو له دلی
څخه دی. یوه برخه بیا دغه ژبې له هندو آریایی ژبو څخه
گڼي او ځینې نور لکه گریسن هغه په هیڅ کوم یو پورې
نه تړي، بلکې یوه آریایی لهجه یی بولي چې د ایراني
او هندو ایراني ترمنځ یې پراختیا موندلې ده. په معاصر
وخت کې ځیرونکو داردي ژبې په دغو درېو څانگو
ویشلي.

۱- مرکزي داردي ژبې.

۲- لویدیځې داردي یا نورستانی ژبې.

۳- ختیځې یا خاص داردي ژبې. لکه کشمیری.

چې پشه یی، تیرایی، وټه پوري، گواري، خواري او
كلشه یی ژبې د داردي ژبو په مرکزي څانگه کې شامل
دي. (۷)

د افغانستان د اوسني ژبو په لوحه کې داردي ژبې چې
پشه یی یې مهمه ژبه ده د هندي ژبو له شمال لویدیځې
دلې څخه گڼلې او شرحه یې په دې توگه ده.

خلک او ژبه یی د گندهاري په نامه یاد شوي دي. ځکه: کله چې له دریم ق م څخه تر دریم میلادی پوری پوری د افغانستان په شمالی او شمال غربی سیمو کې پرشوي (پهلوی پارتی) ژبه معموله وه، په هندوکش کې گندهاري پراکريت دویمه ژبه وه چې په خروشتي رسم الخط سره دود درلود. دغه ژبه چې ریښه یی بې له شکه ویدی دورې ته رسیږي، د هندوکش په ټوله سهیل ختیځه کې د سیمه ییزې او ملی ژبې په حیث پرې خبرې کېدې. (۱۲) په دی کې هیڅ شک او تردید نشته چې پشه یی ژبه د ویدی او د گندهاري پراکريت ژبې ادامه او بدلون موندلی بڼه ده، چی په دی سیمه کې تیره شوې او د مورگینستن د وینا پر بنسټ هم: «پشه یی د هغی لرغونی ژبی اوسنی بڼه او زیږنده چی د اسلام څخه تر مخه په هندو بودایی کاپیسا او لمپاکا (لغمان) کې ویل کېده» (۱۳) دا واقعیت څرگندیږي چې گندهارا د داسی سیمی نوم وو چې په هغه کې زیاتره د پشه یی خلکو نیکونو ژوند کړی او د گندهاري پراکريت ژبه د اوسني پشه یی ژبې پخوانی بڼه وه او په زړه پوری لا دا چی په خپله گندهارا هم یوه پشه یی کلمه ده. گنده په پشه یی ژبه کې او هم په سنسکريت کې (سنسکريت د هغه وخت د بهشه یعنی د پشه یی ژبې اصلاح شوی او گرامري نوم دی چې پانینی پرې ایښی دی) خوشبویی او (آرا) د (آریک) یعنی د راورل له مصدر څخه راورونکی معنا لري، چې په دې اساس گنده آرا یا گندهارا خوشبویی راورونکی معنا ورکوی چی په رښتیا هم دغه د هیواد همیشه بهار سیمه د گلانو د دیروالي له وجې د معطره هوا لرونکی او خوشبویی راورونکی ده.

خدای بختلی میرغلام محمد غبار هم داسې یوه اشاره لري چی گواکې پشه یی د گندهارا اصلی ژبه وه. نومړی لیکي: «په افغانستان کې د هیطل د دولت د راپرزیدو څخه وروسته، گندهارا د مختلفو سیمه ییزو تشکیلاتو لرونکی شوه. ددغه ولایت تر ټولو لویه سلسله د کابل هماغه رتیلان دي چې د نهمې مسیحی پیری تر وروستيو پوری یی دوام درلود. په همدی توگه د پښور ځواکمن سیمه ییز مشران، چې په کورني خپلواکي سره یی ژوند کاوه، په دې ټوله موده کې د اسلام تر ظهوره د

گندهارا پر ولایت د بودایی دیانت چلېده، خو د زمانې په تیریدو په گندهارا کې د افغانستان اصلی لرغونی آریایی ژبه متروکه شوه او خپل ځای یی پښتو ژبې ته پرېښود او یو څه د گندهارا په شمالی برخو کې بېلابېل سیمه ییزی لهجی لکه لرغونی باجوړي او پشه یی رامنځته شول.» (۱۴) او همدارنگه وایی چې: «د گندهارا ولایت (د نجر او درې) د پشه یی خانگی څخه یوې برخې غرجستان ته په دې هجرت کې گډون کړی او هلته له نورو طایفو سره گډ شوي او په طبیعی توگه لهجه او ژبې یې بدلون موندلی دی، خو سره له دې هم تر اوسه په هماغه پخواني (پشه یی) نوم یادېږي.» (۱۵)

د افغانستان د ایراني او هندی آریایی ژبو په جدول کې هم پشه یی ژبه د تیراهی او گوارباتي په گډون د داردي او گندهاري تر نامه لاندی راغلی (۱۶) او زیاته کړې یی ده چې د ویونکو د شمیر له مخی له دغو ژبو څخه تر ټولو مهمه یی پشه یی ده چې په دی وروستيو کې ملی ژبې مقام ته لوړه شوی ده. (۱۷) او هم کله چې د پنځلسمی پیری په منځنیو وختونو د مرزا الغ بیگ او هم د ظهیرالدین محمد بابر په زمانو او له هغوی څخه په را وروسته مودو کې د هغوی د پلویانو له خوا پر گندهاري قبیلی بریدونه کیږي، دوی زیاتره خپله سیمه پرېږدي، د کونړ له سیند څخه تیرېږي او د خپل هم قوم خلکو سره (چې همدا پشه بیان دي) کامه او کاتر (کافرستان) ته نږدې او د کابل سیند په درو کې تر تگاوه هستوگن کیږي. اوس دغه په اسلام مشرف شوي گندهاریان چې له سوات او باجوړ څخه تر کونړ، لغمان او تگاب پورې خپاره شوي د گندهاري او صافی په نومونو ویشل شوي دي. (۱۸)

له دغو یادونو او مثالونو څخه په ښه توگه ښکاري چې گندهاري کلمه زیاتره پشه یی ژبې او خلکو ته کارول شوې ده.

۴ - لغمانی: ددی لپاره چې لغمان زموږ د هیواد د ختیځو ولایتونو څخه دی او په لرغونو وختونو کې د هغه ټول اوسیدونکی هم پشه بیان ول، له همدی امله په ځینو لیکنو کې د هغه خلک او ژبه یی هم د لغمانی په نامه یاد

شوي دي چې دا هم پشه یی رېښه لري. ددې لپاره چې لغمان د یو تاریخي او پخواني نوم اوسنی او اړول شوی بڼه ده، د پیریو په اوږدو کې په بېلا بېلو شکلونو راغلی او په اوسني بدلون موندلي بڼه پاتې شوی دی.

لامپاکا، لانیو، لامگان، لمگان، لمکان، لمغان، لمغانات، لمقان او داسی نور د لغمان پخواني نومونه او بڼې دي چې د تاریخ په اوږدو کې په بېلا بېلو شکلونو ثبت شوي دي. دغه نومونه کله پر محدودې ساحې او کله هم تر اوسني ساحې څخه پر پراخې سیمې اطلاق شوي دي، چې کله آن د کابل او پېښور تر منځ ټوله سیمه د لغمان او لمغانات په نامه یاده شوی ده او د لغمان یا د لمغانات نوم د کاپیسا له سیمې پرته ټولو پشه یی میشتو سیمو ته هم کارول شوی دی.

د لامپاکا په نوم کې د (لام) کلمه یو پشه یی نوم دی چې د هغه مخینه آن آریایی ژبې ته رسیږي او معنای کلی دی او (پاکا) د یو روایت پر بنسټ د هغه چا نوم وو چې کلي پرې یاد شوي او ورته منسوب دي. (۱۹) د لام کلمه په مهترلام، نورلام، گل لام (کهنه ده)، نجلام، نولام، ننگه لام، کونته لام، لوگرلام یا لگه لام، نچه لام، پیلام او نورو کې هم شته چې د ښارونو، کلیو او درو نومونه دي او د ننگرهار، لغمان، کونړ او کاپیسا په ولایتونو کې موقعیت لري.

لانیو چې په هغه کې لان (له لانه څخه اخیستل شوی) دری یا آریایی کلمه ده او (پو) په پشه یی کې خاورې ته وایي، معنای د کلیو خاوره یا سرزمین ده چې په رښتیا هم له نفوسو څخه ډکه او آباءه سیمه ده.

لامگان چې په لمگان، لمقان، لمغانات او بالاخره په لغمان اوبنتی او په لیکنو کې راغلی، (لام) یی پشه یی کلمه ده چې کلی او کلي معنا لري او (گان) یې چې یو روستاری دی او مشترکه آریایی رېښه لري د مالکیت او خاوند معنا ورکوي او په دی توگه د کلیو او د سیمې د خاوندانو او مالکینو (دهنشین) په معنا راځي چې وروسته همدا د پشه یی لام کلمه د دري په (ده) تعویض شوی او لمگان ته دهگان او دیگان ويلي دي.

دا چې له قدیم ایام څخه په لغمان او د هغه په

شاوخوا سیمه کې پشه ییانو ژوند کاوه او څرنگه چې څرگنده شوه د هغه نوم هم پشه یی رېښه لري، په همدی دلیل په تیرو وختونو کې په ځانگړي توگه د ننگرهار، کونړ او د لغمان پشه ییان او هم ژبه یی د لغمانی په نامه یاد شوي دي.

مونت ستواتر الفنستن هم د کابل سلطنت بیان په نوم خپل کتاب کې له لغمانی، پو شاه او پوشاوي څخه یادونه کړی او وایي: «زما په فکر د هغه پوشایی اصل گڼل کیږي چې بابر یی ذکر کړی دی او اوس هم په کوهستان کې میندل کیږي» نوموړی د کافرانو د ژبو د ځانگړتیاوو په اړه وایي چې: «ټولی یی له سنسکرت سره یو راز اړیکی لري، دغه ټولې ژبې یو خصوصیت لري او هغه دا چې د سلگونو په ځای شل گون حسابوي او ددوی د زر عدد (چې دوی یی د پښتو یا دري په نامه یادوي) له څلورو سوو یا د شلو شل گونو څخه جوړ دی. دغه ټول حقایق په لغمانی یا دیگانی ژبې باندی هم تطبیقېږي چی ښکاری د کافري یوه لهجه وي او له دی نه داسی نتیجه اخیستل کیږي چی لغمانیان یا دیگانان پخوا کافران ول چی وروسته یی د اسلام دین منلی دی. گومان کوم چې د کابل د کوهستان اوسیدونکي هم له همدغه اصل څخه وو. په دی چې مخصوصاً د کوهستان نوم هغه دی چې په ټولو هغو دلالت کوي چې په دی وختو کې مسلمان شوي دي.» (۲۰)

له پورتنیو څرگندونو څخه ښکاري چې همدا پشه ییان او ژبه یی د ځینو لیکوالو له خوا د لغمانی په نامه هم یاد شوي دي.

۵ - دهگان: یا دیگان یوه دری کلمه چې دکلي خاوند او دهنشین په معنا راځي او زیاتره پشه یی خلکو او دیگانۍ یا دیگانو پشه یی ژبې ته ویل شوي دي، چې فارسي ژبو د لامگان یا لمگان د کلمې پر ځای کارولي ده، چې په هغه کې یوازې د پشه یی لام کلمه د دري په (ده) تبدیله شوې ده.

که څه هم د دري ژبې په ادبیاتو کې د دهقان کلمه له ډېره پخوا څخه په بیلا بیلو معناگانو راغلې او په عمومی توگه د بزگر او بزگر په مفهوم په ټول افغانستان

کې معمول او کارول کېږي، خود دهگان بڼه يې يوازې د پشه يی قوم يا ملیت په مفهوم استعمال شوي ده. په کونړ ولايت کې اوس هم پشه يانو ته دهگان او ژبې ته يی دېگانو وايی.

د دايرت المعارف فارسی په لومړي جلد کې چې د غلام محسين مصاحب په سرپرستی ايران کې ليکل شوی او چاپ شوی دی له افغانانو سره د تماس نيولو په ترڅ کې، پشه ييان يې د افغانستان له هندو آريايانو تر ټولو مهمو قبيلو څخه بللي او ویلی دي چې د دوی سيمه ييز نوم دهگان دی.

الفنستن په خپل کتاب کې پشه ييان د دهگان قوم او ملت په نامه ياد کړي او ویلی دي چې دوی د افغانستان د شمال ختيځ په ستره برخه کې ژوند کوی او په داسی ژبې گړپړی چې په بابرنامه، آيين اکبري او نورو منابعو کې د لغماني په نامه ياد شوي دي. (۲۱)

محمد حيات خان په خپل کتاب حيات افغاني کې چې پښتو ژباړه يې هم شته، پشه ييان د ديگان قوم په نام ياد کړي او ليکلي دي چې داقوم په لومړيو کې په زیاته پيمانه د افغانستان په شمال شرق کې هستوگنه و او اوس يوازې په کونړ، بر باجور او ځينې نورې په لغمان کې اوسېږي او په داسی ژبه غږېږي چې د لغماني په نامه ياده شوې ده.

له پورتيو نظرونو او ليکنو څخه دا په ډاگه کېږي چې دهگان يا ديگان د هغه نوم دی چې پشه ييانو په تېره د لغمان، ننگرهار او کونړ پشه ييانو ته ويل شوي او په پخوانيو وختونو کې له دې ځايه د هېواد نورو سيمو ته هم کوچېدلي او په دې نامه ياد شوي دي.

۶- کوهستانی: څرنگه چې مخکې هم ترې يادونه وشوه، پخوا پشه يی خلک او ددغی سيمې اوسېدونکي د داردی په نامه چې له غره څخه او غرنی معنا لری، يادېدل، چی بيا وروسته همدغه داردی پشه يی کلمه د دري په کوهستاني کلمی اوبښتې ده، چې اوس ټول پشه ييان او ځينې نور په دې نامه ياديږي او خپله پشه ييان هم خپل ژبی او خلکو ته کوهستان او کوهستاني وايی، د حيات افغانی د کتاب ليکوال ليکي، په پشه يی يا پشاوي په

نوم يو بل قوم په کوهستان کې (چې موخه يی دپروان اوکاپيسا کوهستان دی) شته چې دهغوی په اړه محمد بابر شاه ليکي چې دوی ځانته ځانگړې ژبه لري، دغه ژبه په نظر کې هندي ښکاري. (۲۲)

مونت ستوارت الفنسنت د کوهستاني تاجکانو (د کابل د کوهستان اوسېدونکو) په اړه څرگندونې لري او زياتوي چې «د دغه سيمی ځواک خلکو ته داسی يو کرکتر ورپه برخه کړې چې له هغو تاجکانو سره چې وړاندې ياد شول دیر توپير لري. دوی له حکومته تقريباً مستقل او په عمومي توگه خپلو مشرانو ته تابع دي. دوی د شخصي کرکتر له مخې زړه ور، تند او سرکشه او جگړې ته داسې لېوال دي چې تر برستن لاندې مرگ ځان ته ننگ گڼي. دوی دپوځ په تېره دکوهستان دېر اعلی پياده گان جوړوی، خو ددوی زړه ورتيا عموماً ددوی په کورنيو بې اتفاقيو کې ضايع کېږي.»

نوموړی دخپل کتاب په پاورقي کې ليکي چې له کوهستاني څخه دپشه يی نوم می هم اورېدلی دی، خومتاسف يم چې ددوی دتاريخ په اړه مې څېړنه ونه کړه او وروسته راته معلومه شوه بابر له دوی څخه يادونه کړې وه، چې ځانته ژبه يې لرله. (۲۳) له همدې سببه هم ده چې ځينې، پشه ييان د کوهستاني تاجیکانو له جملی څخه او ځينې يی کليوال اوسيدونکي گڼي او ليکلي دي چې «په دې شمېر کې د لغمان او کونړ پشه ييان اولوگر اورمړي په حساب راځي.» (۲۴) چې که دانظر دپشه يانو دغير پښتون والي دتفکر له مخی وي، بېله مسأله ده او پرته له دې داسې قومونه شته چې خپلې ژبې يې له لاسه ورکړي دي، خو داسې هيڅ يوه ژبه نشته چې دځانگړي قوم څښتن نه وي. لکه پشه يی چې دلغمانی، کوهستاني اونورو په نومونو هم ياد شوی دی.

که څه هم داسې نظر يې شته، ددې لپاره چې کوشانيان دسيتي له قبایلو څخه د يوچي په نامه مهاجر خلک و، کاپيسا سيمې ته رانښکته اولته يې هستوگنه غوره کړ او روښانه مدنيت يې له ځانه پرېښود او بيا دهغوی دواکمنی دختمېدو او د وخت د تېرېدو په پايله کې دوی د پشه يی خلکو ترمنځ چې دسيمي اصلي اوسيدونکي

وومنحل شول. له همدې امله پشه بيانو ته دکوشانيا په اړه کوهستاني اوکوشتاني ويل کيږي. دلغمان په الينگار کې دکوشي په نوم يو غردی چې دکوشانيانو له نامه سره بې اړيکه نه دی. دلغمان غير پشه يی خلک اوس هم پشه بيانوته کوهستاني وايی اوهمدارنگه پشه بيان دکاپيسا دريزه کوهستان نوم د دريزه کوشانيان ياد وړوکوشانيانو له نامه څخه گڼي، چې ټول وگړي يې پشه يی دي. دتواربخ خورشيد جهان ليکوال هم ليکي چې: پشي يا پشاي هغه طایفه ده چې په دې کوهستان کې اوسېږي، ددوی ژبه هندی ژبې ته ورته ده. (۲۵)

میجر جراح ایچ. دبلیو بیلو پشه بیان، چې موخه یې د کاپيسا پشه بیان دي تاجک بللي اوليکي: «نودهندوکش دجنوبي لمنو هندي قومونه چې اسلام يې منلی دی په فارسي گريږی (او هم تر يو حده په خپل بومي لهجی باندې) هم د تاجک په نامه يادېږی.» (۲۶)

د پشه يی ژبې يو ليکوال فضل الرحمن صادقی د کوهستان او کوهستاني نوم د کوهستان څخه اخيستل شوی بولي او وایي چې کوني او يا کني (کيې) په پشه يی کې خوون او زيتون ته وایي (س) يې نسبتی توری او (تان) د خای معنا لري چې په دې توگه کوهستان يا کوهستان د زيتون سيمې ته وایي او کيدار او کيداريان هم د (کيې) او (دار) څخه ترکیبي نوم بولي او وایي چې کيدار يا کيدار (د خوون لرگی) چې د پشه بيانو په سيمو کې پيدا کېږي د کلک او غښتلي معنا لري.

۷- نورستاني: البته زموږ په هېواد کې په قومي او ملي مفهوم د نورستاني په نوم يو پيژندل شوی قوم او يا مليت شتون لري چې دا مهال د شرقي هندوکش په جنوبي لمنو کې ژوند کوي، خو ځينې پشه بيان هم شته چې د نورستان ولايت په سيمه کې ژوند کوي، چې په همدې دليل دوی ته هم دې نوم، سيمې او يا ولايت ته د ارتباط له وجې نورستاني ويل کيږي او يا ځينې کله چې پخواني کافر يا کافرستان نورستاني کلمه کاروي، په ځينو مواردو کې تېروتنه رامنځته کيږي. ځکه د دين او عقيدې موضوع ځانگړي قوم او يا ژبې ته ارتباط نه لري او پشه يی خو يو ډېر پخوانی او لرغونی نوم دی او کله

چې دغه خلک لا مسلمان شوي هم نه ول د پشه يی په نامه يادېدل. په داسی حال کې چې د نورستان کلمه يا نورستاني اسلام باندې ددوی د مشرف کېدو څخه وروسته د امير عبدالرحمن خان د واکمنی پر محال پر دغو سيمو او خلکو ايښودل شوی، چې په دې کې د نورستان د نورگرام، دوآب او د واما د ولسواليو پشه بيان هم شاملېږي. ځينې هم داسې استدلال کوي چې گواکې د نور کلمه پدې سيمه کې پخوانی ده. لکه د نورگل (گل په فتحه سره په پشه يی کې درې ته وایي او ځينې يې گول هم تلفظ کوی) نورلام صاحب، دره نور او په نورو نومونو کې چې د کونړ، لغمان او د ننگرهار ولايتونو پشه يی ميشتو سيمو پورې اړه لري، چې که دا سمه وي نو دا هم بيا زموږ د پشه بيانو مال دی چې ډيره لرغونتيا لري او دغو سيمو ته د اسلام له راتگ څخه مخکې هم دغو نومونو شتون درلود. په داسی حال کې چې ځينو د نورستان ژبه پشه يی بللي او د نورستاني ژبو د خصوصياتو په اړه ليکي چې: «ددغو ټولو ژبو له ځانگړتياوو څخه يوه دا ده چې په شمېر کې د سلو پر خای سل سل او د زرو پر خای څلور سوه کاروي، البته په څو وروسته لسيزو کې په راديو کابل کې يوه برنامه په (پشه يی) ژبې خپرېږي چې ويل کيږي هماغه د نورستان د خلکو ژبه ده.» (۲۷)

فيض محمد کاتب پشه بيان او نورستانيان د جديد الاسلام په نامه ياد کړي او ليکي: «دغه فرقه تقريباً پنځه سوه زره تنه دي او د هندوکش د غرونو د لړۍ په بطن کې له پنجشير او د بدخشان د منجان له کوتل څخه تر لمقان (لغمان)، چترال، کاشغر او د آريت او شماش، کلمان او آسماره پورې او نورو، پخوا د اسلام مېن دين منلی و او باقی په ۱۳۱۳ هجري قمري سنه کې د امير عبدالرحمن له خوا د لښکرو په سوق مسخر، مطيع او د حضرت خيرالبشر ددين منونکي شول.» (۲۸)

سربيره پر يادو نومونو ددې لپاره چې پشه بيان د تيري کونکو او نيواکگرو پر وړاندې د جهاد او مبارزې ډير ليوالتيا لري او کله چې د يو کار د ترسره کولو لپاره يو ځلي خپله اوږه وخوزوي او ووايي چې (شارې که شارمان) يعنې ځی چې لارشو، هغه ترسره کوي. نو په

چارو کې ددوی د همدې جدیت او خوزتوب له سببه د شارې کلمه چې موخه یی تلل او لاس په کار کېدل دي په خپلو خبرو کې ډېر کاروي. له همدې امله له څه باندی یوې پېړۍ څخه راپه دی خوا په تیره له بریتانویانو او شورویانو سره د جهاد او مبارزو په بهیر کې په تیره د مشرقی خلک، پشه ییانو ته د شارې نوم چې د پشه یی (د شاریک = تلل) له مصدر څخه د امر یوه کلمه ده او د (ځی) معنا لري کاروي.

خودا د شارې اصطلاح یوازې یوه پشه یی کلمه ده، نه د کوم ژبې او د قوم نوم. چې له نیکه مرغه اوس پوه او هوشیار خلک د شارې د نامه پر ځای (چې ځینې یې په تېره بی سوادان په بې پروایی سره د بې حاصل او د شارې سیمې د اوسیدونکو په مفهوم استعمالوي) پشه یی چې له پاشا، پاچا او پادشاه څخه اخیستل شوی خوزره کلن نوم دی، کاروي.

څرنگه چې یادونه هم وشوه پشه یی وگړي د هیواد څخه بهر په نورو ملکونو کې د کوهستانی، چرکس او د چپسیانو په نامه هم یاد شوي چې په دې اړه زیاتو څیړنو ته اړتیا لیدل کیږي.

ماخذونه

- ۱- د چینایانو یونلیکونه، ۱۵۰ مخ، د عبدالکریم محب ژباړه.
- ۲- د افغانستان ژبې او توکمونه، څیړنمل دوست محمد دوست، ۴۱۶ مخ، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ کال.
- ۳- د پښتو ادبیاتو تاریخ، لومړی ټوک، ۶۰ مخ، پوهاند عبدالحمی حبیبی.
- ۴- کابل مجله، لومړی گڼه، ۸۵ مخ، روهی، ۱۳۶۲ کال.
- ۵- د افغانستان لنډ تاریخ، عبدالحمی حبیبی، ۱۳ مخ، پښتو کوونکی عبدالروف بېنوا.
- ۶- افغانستان تاریخي، پوهاند محمد حسین یمین، ۲۳۸ مخ، ۱۳۸۰ کال، انتشارات سعید.
- ۷- د افغانستان ژبې او توکمونه، دوست محمد دوست، ۴۱۴ مخ، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ کال.
- ۸- آریانا دایرت المعارف، جلد سوم، ۷۹۱ مخ.
- ۹- د افغانستان پخوانی تاریخ، لومړی جلد، علی احمد کهزاد، ۱۲۷ مخ، ۱۳۳۴ کال.
- ۱۰- در مورد مردم و زبان پشه یی، محمد زمان کلمانی،

گردآورنده نورمحمد چمار، ۱۲ مخ، پشاور چاپ، ۱۳۷۱ کال.
۱۱- اصلاح ورځپاڼه، محمد پرویش شاهین، ۷ مخ، د ۱/۱ ۱۳۹۱ گڼه.

۱۲- آریانا دایرت المعارف، جلد سوم، ۴۲۲ مخ.
۱۳- آریانا مجله، ۲۷۶ مخ، ۱۳۴۷ کال، جوزا او سرطان پرله پسې گڼه.

۱۴- جغرافیای تاریخی افغانستان، میرغلام محمد غبار، ۷۵ مخ، حواشی و تعلیقات فرید بیژند، ۱۳۷۶ کال.

۱۵- پورتنی یاد اثر، ۱۵۶-۱۵۷ مخ.

۱۶- افغانستان بنیاد دایرت المعارف اسلامی، ۷۴ مخ.
۱۷- پورتنی یاد اثر، ۱۰۳ مخ.

۱۸- نژادهای افغانستان، میجر جراح. ایچ دلیو بیلو، ۷۸-۸۰ مخونه، جنوری ۱۸۸۵، برگردان دکتور لعلزاد، جولای ۲۰۰۸ میلادی.

۱۹- د افغانستان جغرافیایی قاموس، پنځم جلد، ۱۷۶ مخ.

۲۰- د کابل سلطنت بیان، دوهم ټوک، ۳۵۷-۳۵۸ مخونه، لیکوال مونت ستوارت الفنستن، ژباړونکی پوهنوال داکتر محمد حسن کاکړ، ۱۳۶۱ کال.

۲۱- د کابل سلطنت بیان یاد اثر، لومړی جلد ۲۳۰ او ۳۲۹ مخونه، ژباړونکی داکتر محمد حسن کاکړ او نصرالله سوبمن، ۱۳۵۹ کال.

۲۲- حیات افغانی، محمد حیات خان ۶۴۶ مخ، دفرهاد ظریقی او عبدالطیف طالبی ژباړه، کابل ۱۳۶۲

۲۳- کابل سلطنت بیان یاد اثر، لومړی جلد، ۲۲۴-۲۲۶ مخونه.

۲۴- د جغرافیای تاریخی افغانستان، میر غلام محمد غبار، ۱۸۸ مخ.

۲۵- تواریخ خورشید جهان، شیرمحمد خان، ۱۳۱۱ هجری کال، ۳۱۳ مخ.

۲۶- نژاد های افغانستان یاد اثر، ۱۲۴ مخ.

۲۷- تاریخ افغانستان ۱، از آغاز تا ظهور اسلام، علی اکبر فیاض، ۵۶ مخ، مشهد، سنبله ۱۳۸۰.

۲۸- نژاد نامه افغان، ملا فیض محمد کاتب هزاره، ۱۵۴ مخ، ۱۳۷۲ کال.

نقش روش تدریس تسلط‌آموزی در یادگیری بهتر

سرمحقق گلباز بنیادی

چکیده

در این مقاله چگونگی روش تدریس تسلط‌آموزی و تاثیرات آن بر یادگیری بهتر شاگردان مورد تحلیل و تجزیه قرار گرفته، معنا و تعریف واژه تسلط بررسی شده و همچنان بنیان‌گذاران و نظریه‌پردازان این مکتب مطالعه می‌شود. علاوه بر آن مطالبی مانند: الگوی یادگیری در حد تسلط، انواع تسلط‌آموزی، به‌کارگیری اصول تسلط‌آموزی، تحقیقات انجام شده در این راستا مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. در پایان نتیجه و پیشنهادات ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی

تدریس، یادگیری، تسلط‌آموزی، ارزیابی تکوینی، ارزیابی تراکمی، آموزش تک‌شاگردی،

بازده.

مقدمه

تدریس در صنف درسی هر اندازه که به دقت طرح و اجرا شود، باز هم با مشکلاتی همراه است. روشی را که معلم برای یک صنف ۳۰ تا ۴۰ نفری و یا بیشتر از آن به کار می‌برد برای همه شاگردان قابل استفاده است. اما طوری که تحقیقات نشان داده بین شاگردان از لحاظ ویژگی‌های مختلف فردی تفاوت‌هایی وجود دارد، هیچ روش تدریس را نمی‌توان یافت که برای همه شاگردان یک صنف درسی اثربخشی یکسانی داشته باشد. بنابراین، هر روشی را که معلم با گروهی از شاگردان مورد استفاده قرار دهد برای تعدادی از آنها قابل فهم است و شاگرد یاد می‌گیرد و برای تعدادی دیگر غیرقابل فهم است و شاگرد یاد نمی‌گیرد. بهترین روش آموزشی آن است که متناسب با ویژگی‌های فردی شاگردان طرح و اجرا شود که این هم فقط از آموزش تک شاگردی برمی‌آید. به دلایل مختلف، آموزش تک‌شاگردی، یعنی گماشتن یک معلم برای یک شاگرد، غیر عملی است. تنها راه عملی آن است که آموزش گروهی موجود را به گونه‌ای اصلاح کنیم که مشکلات فعلی آموزش گروهی را به حداقل برساند، ولی در عین حال از مزایای آموزش فردی بهره‌مند گردد. روش آموزش تسلطیابی یا آموزش در حد تسلط دارای همین خواص است. در این روش، تدریس به صورت گروهی انجام می‌شود، اما به گونه‌ای که تفاوت‌های فردی و ویژگی‌های اختصاصی شاگردان مورد توجه قرار می‌گیرند و معلم در ضمن تدریس فرصت آن را می‌یابد که به هریک از شاگردان رسیدگی نماید و در رفع مشکلات آنها تلاش نماید.

متن

تعریف آموزش برای یادگیری در حد تسلط *teaching for mastery learning* بر یک فرض اساسی استوار است که با فرض‌های سنتی متداول در

پروسه تدریس مغایرت دارد. زیربنای روش یادگیری در حد تسلط طوری است که اگر شرایط مناسب تدریس و یادگیری فراهم شوند و زمان کافی در نظر گرفته شود، همه یا تقریباً همه شاگردان می‌توانند همه هدف‌های آموزشی یک درس را بیاموزند، یعنی بر آن تسلط یابند. قبلاً عقیده رایج در آموزش مغایر با فرض بالا بود و چنین تصور می‌شد که در یادگیری هم شاگردان قوی و هم ضعیف وجود دارند و این یک خصیصه نسبتاً پایدار در افراد است. همچنین نظر رایج این بود که افراد به درجات مختلف از این خصیصه برخوردارند. علاوه بر این، فرض بر این بود که شاگردان قوی می‌توانند اندیشه‌های پیچیده و انتزاعی را یاد بگیرند، در حالی که شاگردان ضعیف تنها قادر به یادگیری ساده‌ترین و محسوس‌ترین اندیشه‌ها هستند. نظام آموزشی سراسر جهان بر مبنای همین نظر استوار شده و روش‌های انتخاب، نمره‌گذاری و حتی تنظیم برنامه‌های آموزشی نیز بر اساس آن طرح‌ریزی شده است.

نظریه زیربنای روش تدریس برای یادگیری در حد تسلط ابتدا در مدل یادگیری جان کرول *John Carrol* (1963, 1965) ارائه شد و بعدها این نظریه به وسیله بنیامین بلوم (1968) *Benjamin* گسترش یافت و به صورت یک روش آموزشی با نام روش یادگیری در حد تسلط آموزشی تدوین گردید.

طبق مدل یادگیری کارول، یادگیری پدیده‌ای مبتنی بر زمان است. یعنی هرچه زمان یادگیری بیشتر باشد مقدار یادگیری نیز بیشتر خواهد بود. کارول، برخلاف روان‌شناسان قبل از خود، استعداد را نه به عنوان یک پدیده ثابت ارثی، بلکه به صورت مقدار زمانی که شخص نیاز دارد تا مطلبی را بیاموزد یا مهارتی را کسب کند تعریف می‌کند. اگر به شاگرد زمان مورد نیاز برای رسیدن به سطح معینی از یادگیری داده شود، اگر او از این زمان برای یادگیری مورد نظر استفاده کند، در این صورت به سطح تعیین شده‌ای از یادگیری خواهد

رسید.

بلوم (۱۹۶۸) این الگویی نظری را به یک الگوی عملی بر یادگیری مراکز آموزشی تبدیل کرده است. او معتقد است که اگر استعداد یادگیری بیانگر زمانی است که شاگرد برای یادگیری نیاز دارد، پس می‌توان شرایطی را فراهم آورد که همه شاگردان در یادگیری به سطح دل‌خواه (حد تسلط) برسند. این فرض، اساس روش تدریس برای یادگیری در حد تسلط را تشکیل می‌دهد، به عبارت دیگر، در روش تدریس برای یادگیری در حد تسلط این گونه باور می‌شود که عملاً همه شاگردان و محصلان می‌توانند همه آن‌چه را که در مکاتب و پوهنتون‌ها به آنها تدریس می‌شود را یاد بگیرند، مشروط بر آن‌که به آنها وقت لازم برای یادگیری داده شود، هر زمان که نیاز به کمک داشته باشند به آنها کمک صورت بگیرد و برای حد تسلط یک ملاک مشخص وجود داشته باشد. بنیامین بلوم Benjamin بر ماهیت «زمان ثابت» در آموزش دادن شاگردان که استعداد متفاوتی دارند انتقاد کرده و آن را زیان بار دانسته است.

جان کرول (John Carrol 1963) نیز اعتقاد داشت که تفاوت در استعداد شاگردان به زمان بستگی دارد و در واقع اگر شاگردان وقت کافی و تمرینات کافی برای یادگیری داشته باشند همگه، بر درس مسلط

زمان صرف شده برای یادگیری

$$\frac{\text{زمان صرف شده برای یادگیری}}{\text{زمان مورد نیاز برای یادگیری}} = \text{میزان یادگیری}$$

شیوه یادگیری تسریع خواهد شد. بنابراین، در این روش به ویژگی‌های فردی شاگردان، میزان استعداد، پشتکار و ترجیحات یادگیری آنها توجه و تأکید می‌شود.

در فورمول فوق مخرج کسر (زمان مورد نیاز) به ازای هر شاگرد متفاوت است و به زمان‌هایی که معلم جهت تمرین و تکرار به شاگرد می‌دهد و نیز پشتکار و انگیزه خود شاگرد بستگی دارد. در این روش به جای تأکید بیش از حد بر محتوا، «تأکید تسلط بر محتوا» می‌باشد. (۷: انترنت)

مفهوم تسلط

منظور از تسلط mastery مقدار یادگیری واقعی شاگرد است. بنابراین، تسلط به بازده مطلوب یادگیری و هم به سطح قابل قبولی از عملکرد که حاکی از توفیق در یادگیری باشد اشاره می‌کند. معنی این سخن آن است که متعلم یا به نتیجه یادگیری درس تسلط می‌یابد یا در تسلط‌یابی شکست می‌خورد. یعنی در رسیدن یادگیری به حد تسلط درجات مختلف وجود ندارند. مفهوم تسلط به مفاهیم کفایت competency و مهارت proficiency نزدیک است، اما با آنها فرق دارد. تسلط یافتن، بخشی از کفایت یافتن و ماهر شدن است، ولی با آنها یکی نیست. آندرسون Anderson و بلاک (Block 1977) کفایت را یک مفهوم دو بُعدی می‌دانند. بُعد نخست آن تسلط است. تسلط عنصر ذهنی کفایت است. شاگرد با کفایت کسی است که بر مطلب تسلط یافته است. با وجود این، کفایت علاوه بر تسلط، شامل کسب اعتماد به خود یا حس مقابله با مشکل نیز هست. این اعتماد به خود عنصر عاطفی کفایت است. پس، گرچه تسلط مبنای اعتماد به خود و در نتیجه مبنای کفایت را در فرد تشکیل می‌دهد، اما تسلط و کفایت در عین حال که دو مفهوم مرتبط هستند، ولی مستقل از یکدیگراند.

هر چند که تسلط به اثر بخشی effectiveness فرایند یادگیری در ایجاد یادگیری مطلوب اشاره می‌کند، مهارت به کارآمدی استفاده از یادگیری، پس از آن‌که یادگیری انجام گرفت، دلالت می‌کند. به طور مثال،

تسلطیابی سبب می‌شوند که فرد به کفایت برسد و از راه تمرین و استفاده مکرر از آموخته‌های خود، فرد با کفایت به فرد ماهر تغییر می‌یابد.

تعیین حد تسلط

در روش آموزش در حد تسلط، علاوه بر ارزیابی قبل از درس جدید، دو نوع ارزیابی دیگر یعنی ارزیابی تکوینی formative (هدف از ارزیابی تکوینی آگاهی‌یافتن از میزان و نحوه یادگیری شاگردان و محصلان برای تعیین نقاط قوت و ضعف یادگیری آنها و نیز تشخیص مشکلات روش تدریس معلم است) و ارزیابی تراکمی summative (در ارزیابی تراکمی تمامی آموخته‌های شاگردان در طول یک دوره آموزشی تعیین می‌شوند و هدف آن نمره دادن به شاگردان و قضاوت در باره اثربخشی کار معلم و برنامه درسی یا مقایسه برنامه‌های مختلف درسی یا یکدیگر است) مورد استفاده قرار می‌گیرند که برای هر دوی آنها تعیین حد تسلط ضروری است. ارزیابی تراکمی و نتایج آن برای تعیین این‌که شاگردان در یادگیری مطالب درسی به حد تسلط رسیده‌اند یا نه مورد استفاده قرار می‌گیرند. ارزیابی تکوینی و هدف آن تعیین نقاط قوت و ضعف فعالیت‌ها و تدابیر تدریس معلم و کوشش‌های یادگیری شاگردان است. این دو نوع ارزیابی به نوعی ملاک یا معیار عملکرد نیاز دارند که نشان دهد شاگردان در

یک محصل روان‌شناسی تربیتی را در نظر بگیرید که به او آموزش داده می‌شود تا اصول انگیزشی معینی را در طرح تدریس آموزشی (دوره ستاژ) خود استفاده کند. وقتی از او خواسته می‌شود این کار را انجام دهد، در ابتدا کار او با تردید و احتیاط همراه بوده و به کندی انجام می‌شود، اما نتیجه کار او حاکی از آن است که قادر به استفاده از اصول مورد نظر بوده است. پس از گذشت زمان و تکرار این عمل از جانب آن فرد، کار او نسبتاً با سرعت و کارآمدی انجام می‌شود. پس گفته می‌شود او در کار خود ماهر شده است. مهارت به دنبال تسلط می‌آید، یعنی شخص باید ابتدا بر کاری تسلط یابد تا بعد بتواند در آن ماهر شود. می‌توان گفت که شاگردان از راه تمرین کردن یادگیری‌هایی که قبلاً بر آنها تسلط یافته‌اند، مهارت کسب می‌کنند. بنابراین، مهارت شبیه مفهومی است که روان‌شناسان آن را «پرآموزی» نام نهاده‌اند، در حالی که تسلط یافتن همان «یادگیری اصلی یا اولیه» است.

بنابراین چه گفته شد، رابطه میان تسلط، کفایت و مهارت از این قرار می‌باشد: تسلط پیش شرط کفایت و مهارت است. پیامدهای مثبت عاطفی همراه با

یادگیری هدف‌های آموزشی به حد تسلط رسیده‌اند یا نه.

بلاک (۱۹۷۲) برای تعیین ملاک عملکرد در رسیدن به حد تسلط گفته است که این ملاک باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

الف- مبتنی بر همان تصمیم و ارزشی باشد که انتخاب اهداف درسی بر آن استوار است.

ب- به نحوی انتخاب شود که معلم بتواند آن را از لحاظ منطقی یا تجربی بر سایر ملاک‌ها ترجیح دهد.

پ- طوری تعیین شود که منابع کافی انسانی، مادی و زمانی در اختیار شاگرد قرار داشته باشد و این ملاک قابل دستیابی باشد. (۱: ۴۱۰-۴۱۳، ۴۱۲)

یادگیری در حد تسلط‌یابی اساسی‌ترین مفهوم، «تسلط» است. تسلط به مقدار یادگیری واقعی شاگرد یا محصل اشاره می‌کند. اندرسون و بلاک می‌گویند، مهارت به دنبال تسلط می‌آید؛ یعنی شخصی باید ابتدا برکاری تسلط یابد تا بعد در آن ماهر شود. شاگردان از راه تمرین کردن یادگیری‌هایی که قبلاً بر آنها تسلط یافته‌اند مهارت کسب می‌کنند. بنابراین می‌توان گفت تسلط پیش‌نیاز مهارت است. کنترل میزان تسلطی که متعلم در فرایند آموزش به دست می‌آورد از طریق آزمون‌های مرحله‌ای «تکوینی» و «تراکمی» امکان‌پذیر است. بر مبنای نظر روزنشتاین عواملی که زمینه‌ساز تسهیل و فرایند یادگیری‌اند، عبارت است از: تمرین‌های گام‌به‌گام، تمرینات مبتنی بر مثال‌هایی درباره مهارت‌ها و مفاهیم جدید، گفتارهای توضیحی درباره مواد مورد نظر برای یادگیری، تلاش برای تسلط بر مفهوم موضوع درسی. معلم باید تلاش کند متناسب با نوع درس بازخوردهای (آگاه ساختن شاگرد از چگونگی یادگیری وی) مناسب را ارائه دهد.

مراحل اجرای روش تدریس یادگیری در

حد تسلط

روش حاضر از پنج مرحله برای آموزش مفاهیم و مهارت‌ها است که به ترتیب زیر تشریح می‌گردند، در مرحله‌ی نخست معلم درس را می‌خواند و فعالیت‌های زیر را انجام می‌دهد:

(۱) اهداف درس را معین می‌کند.

(۲) رابطه بین محتوای درس را با یادگرفته‌های پیشین شاگردان تعیین می‌کند.

(۳) مسئولیت شاگردان را برای تمرین و یادگیری معین می‌کند.

مرحله دوم، ارائه درس

معلم در مرحله دوم مفاهیم و مهارت طرح شده در قالب اهداف درس را مورد توجه قرار می‌دهد. او در مرحله دوم عموماً به صورت زیر عمل می‌کند:

(۱) مفهوم جدید را شرح می‌دهد.

(۲) گام‌های دستیابی به مهارت را معین می‌کند.

(۳) ابزارهای کمک آموزشی مناسب را تدارک می‌بیند.

مرحله سوم: تمرین منظم

در مرحله سوم، تمرینی که شاگردان انجام می‌دهند به دستورالعمل معلم وابسته است.

(۱) معلم، شاگردان را براساس گام‌هایی که در مرحله شماره دوم معین کرده است، هدایت می‌کند.

(۲) او لغزش‌های شاگردان را تصحیح و پیشرفت‌های آنها را مورد تمجید قرار می‌دهد.

(۳) اصول کار گروهی برای رسیدن به اهداف درس را مشخص می‌سازد.

مرحله چهارم: تمرین هدایت شده

هر اندازه که اطلاعات و تبحر شاگرد بیشتر شود از میزان وابستگی او به معلم کاسته می‌شود. در این مرحله کار معلم هدایت برنامه‌های نیمه‌مستقل شاگردان است. متعلمان برای اجرای دستورات معلم

تلاش می‌کنند و معلم تلاش می‌کند تا اقدامات زیر را انجام دهد:

(۱) تدارک تمرین‌های مناسب.

(۲) بازنگری تمرین‌ها.

(۳) تدارک بازخوردهای اصلاحی و تقویتی

مرحله پنجم: تمرین مستقل

معلم تا مرحله پنجم، شاگردان را با دو مرحله وابسته به معلم و نیمه مستقل برای دستیابی به مهارت و یادگیری مفاهیم پیش برده است و معلم فعالیت‌های زیر را انجام می‌دهد:

(۱) برای فعالیت‌های مستقل یادگیری در صنف و خانه مرتبط به یادگیری همین درس، وظایف تعیین می‌کند.

(۲) یافته‌های شاگردان را بررسی می‌کند و بازخوردهای لازم را ارائه می‌دهد (۸: انترنت). بدون شک راهی برای تنظیم کردن آموزش با نیازهای شاگردان متفاوت تدریس با روش تسلط‌آموزی mastery learning نام دارد. ایده اساسی نهفته در این روش طوری است که اطمینان حاصل شود تمام شاگردان، مهارت خاصی را قبل از رفتن به سراغ مهارت بعدی، در سطح تسلط از پیش تعیین شده‌ای یاد گرفته باشند.

تسلط‌آموزی ابتدا به عنوان راه‌حلی برای مسئله تفاوت‌های فردی توسط بنجامین بلوم - BloomBen (1976 jamin) مطرح شد که توصیه‌های خود را تا اندازه‌ای بر اساس کار پیشین جان کارول (۱۹۷۳) استوار کرد. همان گونه که قبلاً اشاره شد، کارول توصیه کرده بود که یادگیری تحصیلی با مقدار زمان لازم برای یادگرفتن آن چه تدریس می‌شود و مقدار زمانی که صرف تدریس می‌شود، ارتباط دارد.

یکی از تلویحات مدل کارول این است که اگر زمان صرف شده برای همه شاگردان برابر باشد و همه

آنها تدریس یکسانی را نصیب شوند، در این صورت، تفاوت‌های موجود در پیشرفت شاگردان عمدتاً بیانگر تفاوت‌ها در استعداد آنهاست، باین وضعیت، در سال ۱۹۶۸، بلوم اعلام داشت که به جای این که مقدار زمان تدریس یکسان را برای تمام شاگردان فراهم کنیم و اجازه دهیم یادگیری تفاوت کند، شاید بهتر باشد با تغییر دادن زمان، از تمام شاگردان یا تقریباً از تمام آنها بخواهیم به سطح پیشرفت خاصی برسند. یعنی بلوم معتقد بود که ما هر مقدار زمان و آموزش را که شاگردان نیاز دارند در اختیارشان قرار دهیم تا تمام آنها را به سطح یادگیری قابل قبولی برسانیم. اگر به نظر برسد که برخی از شاگردان در معرض خطر یاد نگرفتن قرار دارند، در این صورت باید آموزش بیشتری به آنها بدهیم تا یاد بگیرند. فرض اساسی تسلط‌آموزی این است که تقریباً هر شاگرد می‌تواند مهارت‌های ضروری در برنامه درسی را یاد بگیرد. این فرض به شاگردان انتقال داده می‌شود و معلم که وظیفه اش تأمین کردن آموزش لازم برای تحقق بخشیدن به این انتظار است، مطابق به آن عمل می‌کند (۲: ۳۴۹).

الگوی تیوریک یادگیری تسلط‌آموزی

این اصطلاح که در زبان فارسی یادگیری در حد تسلط، تسلط‌یاب، یادگیری کامل، فراگیری کامل و تسلط‌آموزی معادل‌گذاری شده مبتنی بر نظریه‌های بنیامین بلوم Benjamin Bloom، جیمز بلاک James Block، و جان کرول John Carrol (۱۹۶۳). بلوم بر ماهیت « زمان ثابت » در آموزش دادن متعلمان که استعدادهای متفاوتی دارند انتقاد کرد و آن را زبان‌بار دانست. همچنین او معتقد بود که نمره دادن و درجه‌بندی پیشرفت تحصیلی بر مبنای توزیع نمرات معیاری نادرست است و الگوی نظری خود را با استناد نظریه کرول ارائه کرد. کرول عقیده داشت که

تفاوت در استعداد شاگردان به زمان بستگی دارد و در

واقع استعداد، مدت زمانی است که یک شاگرد برای یادگیری کامل و مسلط شدن بر درس به آن نیاز دارد. بنابراین اگر شاگردان وقت کافی برای یادگیری داشته باشند، می‌توانند به درس مسلط شده و آن را به طور کامل یاد بگیرند، با اجرای این دیدگاه، دیگر هیچ شاگرد ضعیفی وجود نخواهد داشت و همه آنها با نمره‌های خوب و هم سطح با هم‌دیگر قبول خواهند شد. افزون بر عامل زمان، شیوه یادگیری شاگردان با یک‌دیگر متفاوت است و در صورتی که برای هر فرد شیوه مناسب در نظر گرفته شود، یادگیری تسریع خواهد شد. کروز بر این باور است که میزان یادگیری به پنج عامل بستگی دارد که سه عامل نخست آن مربوط به متعلم و دو عامل دیگر مربوط به معلم است و این عوامل عبارتند از:

۴- کیفیت آموزش.

۵- فرصتی که برای یادگیری شاگرد تعیین می‌شود.

عامل‌های دوم و سوم از عوامل متعامل‌اند و عامل اول بر عوامل دوم و سوم اثر می‌گذارد. این فورمول را می‌توان با در نظر گرفتن عامل آن بدین صورت گسترش داد: (۱) زمان اختصاص یافته، (۲) پشتکار، (۳) استعداد، (۴) کیفیت آموزش (۵) و توانایی درک آموزش.

۱- استعداد یا مدت زمانی که شاگرد برای یادگیری

در شرایط مساعد نیاز دارد.

۲- توانایی درک شاگردان از آموزش معلم.

۳- پشتکار یا مدت زمانی که شاگرد مایل است به

کاربرد الگوی تیوریک یادگیری در حد

تسلط

الف) از منظر برنامه درسی: این یادگیری به محتوا نمی‌پردازد، بلکه به فرایند تسلط بر محتوا اهمیت می‌دهد. الگوی نظری یادگیری در حد تسلط، بیشتر با برنامه‌های درسی سنتی که مبتنی بر آموزش محتوا است سازگار است، یعنی با برنامه‌هایی که هدفشان به خوبی تعریف شده‌اند و ساختارهای مدونی دارند.

ب) از نظر آموزش: معلم برای آن‌که بتواند تفاوت‌های فردی در یادگیری را کاهش بدهد، با

استفاده از فنون متنوع و نیز با در نظر گرفتن میزان نیاز شاگردان، به تدریس آنها می‌پردازد و سرانجام با فنون ارزیابی، مشوره و بازخوردهای لازم را برای آنها فراهم و به طور مرتب مسیر یادگیری‌شان را تصحیح می‌کند (۳: ۴۳-۴۴).

انواع تسلط‌آموزی نسبت به زمان

مشکل همه راهبردهای تسلط‌آموزی این است که چگونه باید زمان آموزشی اضافی برای شاگردانی که به آن نیاز دارند، تأمین شود. در برخی از تحقیقات انجام شده در مورد تسلط‌آموزی، معلوم شده که این آموزش اضافی خارج از وقت عادی صنف درسی مانند بعد از ختم درس رسمی یا هنگام تفریح ارائه شود. به شاگردانی که توانستند ملاک تسلط از پیش تعیین شده را برآورده کنند (مانند ۹۰ درصد پاسخ در امتحان کوتاه)، بعد از اتمام درس، این آموزش جبرانی اضافی داده شد تا این که توانستند در امتحان مشابه به ۹۰ درصد سؤال‌ها پاسخ درست بدهند. تحقیقات انجام شده در باره برنامه‌های تسلط‌آموزی که علاوه بر وقت رسمی در صنف، آموزش جبرانی تأمین می‌کنند، از افزایش پیشرفت، مخصوصاً در متعلمان ضعیف خبر می‌دهند.

انواع تسلط‌آموزی که به زمان آموزشی اضافی نیاز دارند، در پروسه تدریس رسمی صنوف درسی مکاتب که مقدار زمان آنها ثابت هستند، اجرا نمی‌شوند. راه بیرون رفت طوری است که این امکان وجود دارد تا از شاگردان خواسته شود به مدت چند هفته بعد از ختم درس رسمی، برای دریافت آموزش جبرانی در صنف بمانند، اما ترتیب و تنظیم آن درازمدت دشوار است.

به کاربردن اصول تسلط‌آموزی

فرض اساسی تسلط‌آموزی این است که چنانچه برنامه‌های یادگیری به اجزای تشکیل‌دهنده آن تقسیم

شده و به طور متوالی یا زنجیره‌وار ارائه شده باشد، تقریباً همه شاگردان می‌توانند دانش و مهارت‌های ضروری را در چارچوب برنامه درسی یاد بگیرند. معلمان برای این که این دیدگاه را به نحو مؤثری به اجرا درآورند باید با چند چالش مواجه شوند:

چالش اول، تقسیم کردن مطالب درسی یا مهارت‌ها به واحدهای کوچکی است که بتوانند آنها را با استفاده از راهبردهای تدریس درست و حسابی به طور متوالی ارائه بدهند. بعداً معلمان باید شاگردان خود را ارزیابی نمایند. اطلاعاتی که به دست می‌آورد به آنها کمک می‌کنند تا مشخص کنند که تدریس آنها از چه جایی در این توالی برنامه درسی باید شروع شود. ارزیابی کیفی به معلمان کمک می‌کند تا فعالیت‌های آموزشی خود را با نیازهای هریک از شاگردان مرتبط نمایند.

در حالی که درگیر فعالیت‌های تدریس هستید، با چالش دیگری مواجه خواهید شد و آن این است که چگونه به تنوع یادگیری در شاگردان بپردازید. برای شاگردانی که مفاهیم را به سرعت درک می‌کنند باید فرصت‌های غنی‌سازی ایجاد کنید تا یادگیری آنها را تقویت نمایید. این گسترش مفاهیم بنیادی به متعلمان امکان خواهد داد تا در فعالیت‌های یادگیری سطح عالی درگیر بمانند و در عین حال به طور هم‌زمان به معلمان امکان می‌دهد تا فرصت‌های یادگیری شاگردانی را که به زمان بیشتری برای تسلط یافتن بر مفاهیم بنیادی نیاز دارند، گسترش دهند.

برای بالا بردن اثر بخشی فرایند تدریس و یادگیری بعدی شاگردان، باید به ارزیابی تکوینی (formative evaluation) بپردازید، ارزیابی‌های مکرر یادگیری شاگردان که معلمان را قادر خواهند ساخت تا تدریس خود را برای برآورده ساختن نیازهای فردی آنها تنظیم کنند. بعداً ارزیابی‌های نهایی از هر هدف را انجام دهند. این ارزیابی‌ها احتمالاً معلوم خواهند کرد که برخی از

شاگردان در محدوده زمانی که تعیین گردیده بود، هنوز به سطح تسلط در دانش یا مهارت‌ها نرسیده‌اند. معلم باید دوباره روش‌های نوآورانه‌ای را برای تدریس ابداع و فرصت‌های دیگری را برای یادگیری یا ادامه تمرین فراهم کند. راهبردهایی مانند تدریس جبرانی بعد از ختم درس رسمی، تدریس تک شاگردی، استفاده از شاگردان ممتاز، کمک والدین در خانه و ... می‌توانند به شاگردان کمک کنند و بر موضوعات محتوای ضروری تسلط پیدا کنند (۴: ۳۴۹-۳۵۰).

مزایای یادگیری تسلطیاب مانند سودمندی‌های یادگیری از طریق هم‌پاری یا گروهی در سال‌های اخیر از سوی متخصصان تعلیم و تربیت روزنه‌ای را باز نموده است. یادگیری تسلطیاب فرایند آموزشی است که ریشه‌های آن را می‌توان در آثار بنیامین بلوم جستجو کرد. بر مبنای آموزش‌های انفرادی (فرد به فرد) به دست آمد و براساس راهبردهای یادگیری که از شاگردان بسیار موفق اخذ گردید، بلوم فرایندی را پیشنهاد کرد که در آن معلمان می‌توانند به طور تنگاتنگ به یادگیری سطح بالای شاگردان کمک کنند و به صورت واقعی برآن‌چه تدریس می‌شود تسلط یابند. اگرچه دیدگاه‌های متعددی به اجرای یادگیری تسلطیاب وجود دارد با این‌همه دو عنصر را می‌توان برای فرآیند یاد شده بسیار حیاتی فرض کرد و این دو عنصر عبارتند از:

۱- بازخورد: (از طرف معلم مشوره، معلومات، متوجه ساختن یا راهنمایی‌های لازم در مورد چگونگی یادگیری به شاگرد).

۲- تصحیح و تقویت: شاگردان باید با فواصل زمانی منظم در طی فرایند آموزش اطلاعات دقیق تشخیص یا بازخورد از پیشرفت و چگونگی یادگیری خود دریافت نمایند. گرچه بازخورد را می‌توان به شیوه‌های متعددی عرضه کرد، ولی بهترین راه آن است که بازخورد ارتباط مستقیم با سطح یادگیری و ثمره یادگیری حایز اهمیت باشد. همراه با این بازخورد،

شاگردان را برای تصحیح خطاهای یادگیری‌شان رهنمون شد و راهنمایی لازم را برای بهبود مسائل یادگیری عرضه کرد. برای تصحیح خطاهای یادگیری، مواد آموزشی، باید به شیوه متفاوت‌تری عرضه شود و شاگردان به صورت‌های مختلفی با جریان یادگیری درگیر شوند و درگیری باید به بهبود عملکرد بیانجامد. افزون بر این شاگردانی که نشان می‌دهند از طریق آموزش اولیه یاد گرفته‌اند، باید از طریق ارائه پاداش و فعالیت‌های غنی فرصتی برای گسترش یادگیری خودشان داشته باشند.

۲- تجانس میان عناصر آموزشی: میان عناصر اساسی فرآیند یادگیری و تدریس باید پیوستگی کامل وجود داشته باشد. عناصر موردنظر عبارتند از:

۱- آنچه از معلم انتظار است یاد بگیرد،
۲- فعالیت‌های آموزشی که شاگردان به آنها می‌پردازند،

۳- بازخوردی که شاگردان از پیشرفت در یادگیری و هم‌زمان از فعالیت‌های تصمیمی دریافت می‌کنند،
۴- فرآیندی که برای ارزیابی یادگیری شاگردان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

یادگیری تسلطیاب را می‌توان در انواعی از موقعیت‌های تدریس و یادگیری به کار بست. راهبردهای یادگیری تسلطیاب به معلمان راه انتقال جنبه‌های توانمند آموزش انفرادی را به موقعیت‌های آموزشی گروهی نشان می‌دهد، از طریق کاربرد منظم بازخورد و تشخیص و فعالیت‌های تصمیمی ویژه، معلمان به‌خوبی می‌توانند آموزش را به صورت انفرادی درآورند تا شاگردان با اعتماد به نفس به یادگیری مطلوب‌تری بپردازند. علاوه بر این، یادگیری تسلطیاب به همه شاگردان یاری می‌کند تا راهبردهای یادگیری را پدید آورند که نوعاً آنها را فقط شاگردان بسیار قوی مورد استفاده قرار می‌دهند، شاگردان تمایل دارند از امتحانات و دیگر آزمون‌ها نه به مثابه ارزیابی یادگیری، بلکه به مثابه ابزار، تشخیص اشتباهات،

بدهمی‌ها و تصحیح فرایند تکمیل یادگیری استفاده کنند. در نتیجه بسیاری از شاگردانی که از اضطراب امتحان رنج می‌برند با آسودگی خاطر به فعالیت یادگیری می‌پردازند.

لازم به یادآوری است که برخی یادگیری تسلط‌یاب را مورد انتقاد قرار داده‌اند و گفته‌اند که چنین یادگیری هیچ مزیتی ندارد و زمان بیشتری را از آنها در این پروسه می‌گیرد. طرفداران استفاده از یادگیری تسلط‌یاب بر این باوراند، زمانی را که شاگرد صرف می‌کند به ارتقای سطح کیفی یادگیری می‌انجامد تا افزایش سطح کمی. آنها به نتیجه تحقیقاتی اشاره دارند که نشان می‌دهد، زمان زیاد مورد نیاز این صنوف درسی از طریق توجه کامل شاگردان به صنف درسی و از طریق فعالیت بیشتر معلمان و فعالیت‌های یادگیری خارج از وقت رسمی و کار خانگی برآورده می‌شود نه از زمان ساعات درسی رسمی مکتب. پژوهشی دیگر نشان داده که نیاز به زمان زیاد بعد از ختم یک دوره این صنوف خاتمه می‌پذیرد و در این راستا مهارت‌های بیشتر برای صرفه‌جویی زمان به دست می‌آید. همچنین بحث شده است که هزینه‌های مورد نیاز برای تأمین زمان اضافی در ابتدای آموزش‌ها زیاد نیست و ثمره آموزش نسبت به آن بسیار بالاست (۵: ۹۳-۹۵).

تحقیقات انجام شده در باره تسلط‌آموزی

نوید بخش‌ترین شکل‌های تسلط‌آموزی آنهایی هستند که این دیدگاه را با یادگیری مشارکتی ترکیب می‌کنند، طوری که شاگردان ابتدا با هم کمک می‌کنند تا یاد بگیرند و بعد به اعضای گروه‌شان که به آموزش جبرانی نیاز دارند، کمک می‌کنند.

پژوهش‌های انجام شده در باره اثر بخشی روش آموزش بر یادگیری در حد تسلط عموماً نشان داده‌اند که این روش بر پیشرفت تحصیلی شاگردان و محصلان، به ویژه شاگردان و محصلان ضعیف،

اثر مثبت دارد. جدیدترین بررسی‌ها و بازنگری‌های تحقیقات انجام شده در باره این روش تدریس یکی به وسیله اسلاوین (۱۹۸۷) و دیگری به توسط کولیک (kulik و بانگرت- دراونز 1990) (Bfingert-Drowns) انجام گرفته هر دو در مجموع این روش را موفقیت‌آمیز وصف کرده‌اند. پژوهش‌های مورد بررسی اسلاوین به شاگردان در دوره‌های تحصیلی قبل از پوهنتون و به هدف‌های شناختی اختصاص داشته‌اند، اما تحقیقات مورد بررسی کولیک و همکاران پژوهش‌های انجام شده در سطح پوهنتون را شامل بوده و علاوه بر هدف‌های شناختی هدف‌های عاطفی را نیز منظور کرده‌اند. در رابطه با هدف‌های عاطفی نیز نتایج بررسی نشان دادند که روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط بر نگرش و علاقه‌مندی محصلان نسبت به موضوع درسی تأثیر مثبت به جای می‌گذارد.

گیج و برلاینر (۱۹۹۲) در جمع‌بندی یافته‌های تحقیقات انجام شده در باره روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط گفته‌اند که اثر بخشی این روش یکی به نوع آزمون مورد استفاده برای سنجش نتایج این روش و دیگری به طول مدت اجرای این روش تدریس وابسته است. معلوم شده است در آزمایش‌هایی که برای تعیین اثربخشی روش تدریس برای یادگیری در حد تسلط از آزمون‌های معلم ساخته استفاده شده اثر بخشی روش چشم‌گیرتر از آزمایش‌هایی است که در آنها آزمون‌های استاندارد شده استفاده شده است. دلیل اثربخشی آزمایش‌های نوع اول این است که آزمون‌های معلم ساخته بیشتر از آزمون‌های میزان شده محتوای مطالب تدریس شده را منعکس می‌کنند، پس طبیعی است که موفقیت شاگردان در این آزمون‌ها بهتر نشان داده شود. روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط، از لحاظ کمک به شاگردان در رسیدن به ملاک‌های از قبل تعیین شده پیشرفت تحصیلی روشی مؤثر است. بنا به گفته گیج و برلاینر (۱۹۹۲)، وقتی که شاگرد فهمید

که اگر بخواهد می‌تواند تا سطح بهترین شاگردان پیشرفت کند، حتی اگر این کار به قیمت صرف وقت و تلاش بیشتری تمام شود، نتیجه تجربه موفقیت‌آمیز موجب تقویت آنها خواهد شد. همچنین بلوم (۱۹۶۸) که از واضعان اصلی این روش آموزشی است در باره اثربخشی مثبت آن گفته است که موفقیت فرد در تسلط آموزی بر مفهوم خود (خودپنداره یا خودبینی) او تأثیر مثبت دارد، لذا این نوع یادگیری از منابع نیرومند سلامت روانی محسوب شده است (۶: ۴۲۱-۴۲۲).

نتیجه

مجموعه تحقیقات انجام شده در باره یادگیری تسلط‌یاب روشن می‌سازد که متخصصان تعلیم و تربیت قطعاً می‌توانند اثر قابل توجهی بر کیفیت یادگیری و نگرش شاگردان نسبت به خود به مثابه یک شاگرد بگذارند، زیرا معنی معلم به مثابه یک شاگرد این است که همیشه در پی یادگیری و روش‌های بهتر یادگیری است. دستیابی به مزیت کامل این اثرگذاری به بیش از یک مهارت مجرد نیاز دارد. شواهد تازه بیانگر آن‌اند که با تلفیق راهبردهای یادگیری جدید و تسلط‌یاب متخصصان تعلیم و تربیت به ابزارهای تکمیلی ارزشمندتری دست می‌یابند. با بکارگیری چنین ابزارهای تکمیلی، مربیان به نتایج مثبتی دست می‌یابند که حصول آنها با بکارگیری تنها یک راهبرد هرگز به‌بار نمی‌نشست. کاربرد مطلوب چنین ابزارهای تکمیلی و دیگر راهبردهای بالقوه هم باید در آینده به‌صحنه و کارآیی خودشان را در یادگیری نشان دهند. یکی از ابزارهای تکمیلی و راهبردهای یادگیری تسلط‌یابی در کشورهای توسعه‌یافته جریان تدریس در مکاتب از آغاز روز تا ختم بعدازظهر نهادینه شده است، مانند کشورهای جاپان، هالند و غیره.

پیشنهادات:

- ۱- روش تدریس در حد تسلط برای یادگیری بهتر شاگردان ضعیف در مکاتب کشور حداقل آغاز گردد.
- ۲- روش تدریس و یادگیری تسلط‌آموزی به وسیله شورای اولیای شاگردان و معلمان ترتیب و تنظیم گردد.
- ۳- روش آموزش و یادگیری تسلط‌یابی بعد از وقت رسمی مکتب، در خانه به‌وسلیه والدین انجام گردد.
- ۴- یادگیری تسلط‌یابی شاگردان با کمک هم‌صنفان برتر و... تدارک دیده شود.

منابع

- ۱- امان الله، صفوی، روش‌ها فنون و الگوهای تدریس، تهران: سمت، چاپ چهارم، ذره، ۱۳۸۵، صص ۴۳-۴۴.
- ۲- رابرت ای، اسلاوین، روان‌شناسی تربیتی نظریه و کاربرست، مترجم: یحیی سید محمدی، تهران، چاپ دوم، روان، ۱۳۸۷، صص ۳۴۹.
- ۳- علی اکبر سیف، روان‌شناسی پرورشی، تهران: آگاه، نیل، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۴، صص ۴۱۰-۴۱۳، ۴۱۲.
- ۴- محرم، آقازاده، روش‌های نوین تدریس، تهران: چاپ ششم، آئیز، ۱۳۹۰، صص ۹۳-۹۵.
- ۵- فرشید مؤمنی فراهانی، روش تدریس در حد تسلط، انجمن علمی آموزش و توسعه منابع انسانی ایران، بیتا، تاریخ استخراج istd.ir/fa/4/11/1395، [ReadItem.aspx? item ID= 300](http://ReadItem.aspx?itemID=300).
- ۶- جالینوس داوری، روش تدریس یادگیری در حد تسلط، [/bkdj.persianblog.ir/post/14](http://bkdj.persianblog.ir/post/14)، ساعت ۱۰: ۱۱ مورخ ۱۳۸۸/۱/۴، استخراج شده به تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲.